

Maanpuolustuskorkeakoulu

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

ÄÄRIKÄYTTÄYTYMINEN

Miten kohdataan? Miten johdetaan?

Kadettikunta ry

Suomen
Reserviupseeriliitto ry

Toimittanut Mari Ukkonen

Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos,
Poliisiammattikorkeakoulu, Kadettikunta ry ja
Suomen Reserviupseeriliitto ry

ÄÄRIKÄYTTÄYTYMINEN – MITEN KOHDATAAN, MITEN JOHDETAAN?

Mari Ukkonen (toim.)

Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat n:o 12
Helsinki 2014

Mari Ukkonen (toim.): Äärikäyttäytyminen – miten kohdataan, miten johdetaan?
Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat 12 (2014)

Maanpuolustuskorkeakoulun uusimmat julkaisut pdf-muodossa www.doria.fi

Kannen kuva: Mika Huusko
Kansi: Mika Huusko
Julkaisun kuvat: Puolustusvoimat ja kirjoittajat
Taitto: Mari Ukkonen

© Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos,
Poliisiammattikorkeakoulu, Kadettikunta ry, Suomen Reserviupseeriliitto ry sekä
kirjoittajat

ISBN 978-951-25-2584-3
ISBN 978-951-25-2585-0 (PDF)
ISSN 1798-0402

Maanpuolustuskorkeakoulu
Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos

Juvenes Print
Tampere 2014

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
<i>Rehtori Kimmo Himberg, Poliisiammattikorkeakoulu</i> Avauspuheenvuoro seminaarissa Äärikäyttäytyminen – miten kohdataan, miten johdetaan?	2
<i>Ylikomisario Timo Leppälä, Keski-Uudenmaan poliisilaitos</i> Hyvinkään ampumistapaus	4
<i>Komisario Juha Järvelin, Pohjanmaan poliisilaitos</i> Debriefing Kauhajoella	13
<i>Tutkija Kari Koljonen, Tampereen yliopisto</i> Median muuttuva rooli kriiseissä	26
<i>Kenttäpiispa Pekka Särkiö, Pääesikunta</i> Kasvojen menettämisen estämisen johtaminen	36
<i>Sotilaspastori Janne Aalto, Maanpuolustuskorkeakoulu</i> Kriisinhallintaoperation kriisinsietokyky ja debriefing	44
<i>YTM Risto Sinkko ja VTM Sakari Nurmela, TNS Gallup Oy</i> Ääri-ilmiöt ihmisten kokemuksissa	49
KOMMENTTIARTIKKELI	
<i>Rehtori Mikko Leppänen, Viherkallion koulu, Espoo</i> Koulujen turvallisuus ja turvallisuuskulttuurin luominen	72
AIEMPIEN SEMINAARIJULKAISUJEN ESITTELY	93
SEMINAARIN JÄRJESTÄJIEN ESITTELY	94

JOHDANTO

Äärikäyttäytyminen – miten kohdataan, miten johdetaan? -seminaari järjestettiin Maanpuolustuskorkeakoulussa 11.10.2013. Arvoseminaarien sarja on saanut alkunsa vuonna 2002 ja ensimmäinen Nuoret, arvot ja maanpuolustus -hankkeen arvoseminaari toteutettiin vuonna 2009. Tällä kertaa seminaari pureutui äärikäyttäytymisen kohtaamiseen ja johtamiseseen. Seminaarissa tarkasteltiin kriisin kohtaamista ja sietoa muun muassa Hyvinkään ja Kauhajoen ampumatapausten sekä kansainvälisen kriisinhallinnan kokemusten pohjalta.

Tähän julkaisuun on koottu seminaarin esityksien pohjalta kirjoitetut artikkelit ja esitellään seminaaria varten tehty tutkimus ihmisten kokemuksista äärikäyttäytymiseksi luokiteltavista tapahtumia kohtaan. Lisäksi mukana on seminaarissa mukana olleen rehtori Mikko Leppäsen kirjoittama kommenttiartikkeli koulujen turvallisuudesta ja Viherkallion koulun turvallisuusajattelun kehityksestä.

Seminaarin suunnittelussa ja organisoinnissa toteutui viranomaisten, tutkimuslaitosten, tiedemaailman sekä kansalais- ja maanpuolustusjärjestöjen hyvä yhteistyö tärkeän asian esille tuomiseksi. Arvoseminaarin järjestelytoimikunnassa työskentelivät Tällä kertaa professori Aki-Mauri Huhtinen, eversti Mika Kalliomaa, sotilaspastori Janne Aalto, suunnittelija Kaisa-Maria Peltokorpi, tiedottaja Mari Ukkonen ja tutkimussihteeri Tuula Soisalo Maanpuolustuskorkeakoulusta sekä koulutuspäällikkö Eero Koljonen Poliisiammattikorkeakoulusta, Kadettikunnan pääsihteeri, eversti evp. Juha Tammikivi, Suomen Reserviupseeriliiton toiminnanjohtaja Janne Kosonen ja YTM Risto Sinkko.

Tämä artikkelikokoelma julkaistaan Arvoseminaarissa, joka järjestetään 10.10.2014 Poliisiammattikorkeakoulun tiloissa Tampereella teemalla ”Toimintakyky turvallisuuden johtamisessa”. Seminaarissa käsitellään toimintakykyä ja sen merkitystä onnistuneelle johtamiselle turvallisuustoimijoiden vaativissa työtehtävissä ja vaarallisissa tilanteissa. Lisäksi tilaisuudessa esitellään kyselytutkimuksen tuloksia kansalaisten mielipiteistä erilaisissa turvallisuustilanteissa. Tutkimuksen toteuttaa TNS-Gallup Oy yhdessä seminaarin järjestävien tahojen kanssa.

Avauspuheenvuoro seminaarissa Äärikäyttäytyminen – miten kohdataan, miten johdetaan?

Poliisin toiminta ja kansalaisten sitä kohtaan tuntema arvostus perustuvat paljolti sisäistettyihin arvoihin ja niiden mukaiseen toimintaan. Turvallisuusviranomaisen on erilaisista substanssitehtävistään huolimatta syytä arvioida toimintansa perustaa yhdenmukaisesti, ja erityisesti arvojen ja toimintaetiikan näkökulmasta.

Julkisuudessa paljon käsitellyn poliisin hallintorakenneuudistuksen rinnalla on Poliisiammattikorkeakoulua ohjaavan lainsäädännön ja poliisin koulutusrakenteen uudistaminen jäänyt vähemmälle huomiolle. Näiden muutosten myötä yhteistyö muiden korkeakoulujen kanssa on noussut erittäin merkittäväksi yhdenmukaisen koulutusrakenteen vahvistamiseksi, yhteisten koulutuskokonaisuuksien löytämiseksi ja tietämyksen jakamiseksi. Maanpuolustuskorkeakoulun kanssa Poliisiammattikorkeakoululla on erityinen suhde, ja jo perinteeksi muodostuneet vuotuiset arvoseminaarit ovat alussa mainituin perustein tämän yhteistyön hyvin merkittävä ilmentymä.

Arvoseminaarin teemana on Äärikäyttäytyminen – miten kohdataan, miten johdetaan?

Tutkijoiden ja journalistien keskuudessa näyttää vallitsevan yhteisymmärrys siitä, että rauhallinen jatkuvan kasvun aika harmonisessa länsimaisessa yhteiskunnassa on taantumassa. Taloudellinen kasvu laantuu tai on ainakin huomattavasti aiempaa epätasaisempaa, eurooppalaiset yhteiskunnat taantuvat. Yhteiskunnan homogeeninen arvopohja murenee, ihmisyhteisöt pirstaloituvat vähitellen. Brittitutkijat Richard Wilkinson ja Kate Pickett ovat todenneet kulutuskulttuurin ja yhteisöllisyyden heikentymisen olevan sidoksissa toisiinsa. Elämisen malli, johon me kaikki olemme kasvaneet, muuttuu joksikin muuksi, jota kukaan ei oikein vielä osaa hahmottaa. Samalla jotain menneiden vuosikymmenten turvallisuuskokemukselle oleellista on katoamassa.

Meillä Suomessa on toki nähtävissä myös positiivisia kehityskulkuja: kokonaisrikollisuus on hitaasti vähenemään päin, samoin törkeä väkivaltarikollisuus. Nuorisobarometrien mukaan suomalainen nuoriso on paljon kunnollisempaa kuin vanhempi ikäpolvi usein kuvittelee. Valitettavasti on kuitenkin merkkejä myös siitä, että marginaaliset äärikäyttäytymisen ilmiöt ovat lisääntymään päin. Suomessa on nähty huolestuttavan monta kouluväkivaltatapausta: ampumiset, puukotuksia, mutta valitettavasti myös jatkuva virta alaikäisten oppilaiden tovereihinsa ja opettajiinsa kohdistamaa väkivaltaa. Erittäin huolestuttavasti meillä on viime vuo-

sina ollut lukuisia murheellisia kotiväkivaltatapauksia, joiden uhreina ovat kokonaiset perheet, ja tekijänä perheenjäsen.

Turvallisuusviranomaisten on kysyttävä: mitä voimme tälle tehdä? Lukuisia toimenpiteitä on kirjattu korkean tason turvallisuusstrategioihin ja -ohjelmiin. Me univormuihin pukeutuneet viranomaiset olemme silti aina myöhässä. Vahingot ovat jo tapahtuneet, kun meitä tarvitaan. Tästä huolimatta myös meidän tämän arvoseminaarin järjestäjien on opittava vastaamaan äärikäyttäytymisen haasteeseen. Jos löydämme keinoja toimia proaktiivisesti, meillä on mahdollisuuksia.

Pahimmillaan äärikäyttäytyminen johtaa tilanteeseen, jossa useat viranomaiset joutuvat toimimaan tiiviissä yhteistyössä. Sen lisäksi, että toimintaan on oltava yhdessä harjoiteltuja malleja, on niihin valmistauduttava ja niitä arvioitava myös auditoriotasolla.

Tämänkertainen Maanpuolustuskorkeakoulussa järjestettävä arvoseminaari on tässäkin tarkoituksessa Poliisiammattikorkeakoululle poliisihallinnon sisäisenä koulutus- ja tutkimusyksikkönä hyvin merkityksellinen.

Ylikomisario Timo Leppälä, Keski-Uudenmaan poliisilaitos

Hyvinkään ampumistapaus

Järkytyksen aika suomalaisessa hyvinvointivaltiossa

Myyrmannin kauppakeskuksen räjähdys tappoi kuusi ja haavoitti satoja 11. lokakuuta 2002. Aluksi räjähdysten syyksi epäiltiin kaasuvahinkoa, mutta pian kävi ilmi, että 19-vuotias Petri Gerdt oli tuonut kauppakeskukseen pommin. Koko Suomi järkyttyi. Kukaan ei olisi koskaan osannut aavistakaan, että niin sanotussa hyvinvointivaltiossa tapahtuisi tällaista.

Räjähdysten jälkeen tilanne on kehittynyt huolestuttavalla tavalla. Vuonna 2007 Jokelan kouluampumisessa kuoli yhdeksän ihmistä. Vuonna 2008 Kauhajoen koulusurmassa kuoli yksitoista ihmistä. Vuonna 2009 Sellon kauppakeskuksessa kuoli neljä ihmistä ammuskelun seurauksena. Toukokuussa 2012 Hyvinkään ammuskelussa sai surmansa kaksi henkilöä ja seitsemän loukkaantui vakavasti. Edellä mainituissa tapauksissa rikokseen syyllistyneen yksinäisyys, syrjäytyneisyys ja mielenterveysongelmat ovat olleet hämmentävän yhteisiä tekijöitä.

Edellä mainituissa tilanteissa toistuu sama kuvio. Inhimillisesti ottaen karmea tapahtuu. Yksilökeskeisessä yhteiskunnassa jokainen tahtomattaan joutuu jollakin tapaa osalliseksi tapahtumasta, ja se antaa mahdollisuuden kollektiivisen tunteen kokemiseen. Tapahtuma yhteisöllistää. Alkaa mylläkkä, jossa sekä viranomaiset ja yksittäiset ihmiset tekevät parhaansa, että tapahtumasta toivutaan mahdollisimman hyvin ja turvallisuuden tunne palautuisi.

Seuraavassa vaiheessa alkaa pohdinta, miten asiat voitaisiin estää ennakolta. Yleensä alkaa perusteellinen pengonta ampuma-asetakia kohtaan. Ratkaisuja kuitenkin haetaan sieltä mistä niitä kenties helpoimmin voisi olla löydettävissä. Olisiko kuitenkin syytä pureutua paljon syvemmälle yhteiskunnassa vallitsevaan tilanteeseen – kasvatukseen ja ennen kaikkea vanhemmuuden tukemiseen.

Hyvinkään ampumistilanne 26.5.2012

2 murhaa, 7 murhan yritystä, 36 vaaran aiheuttamista

Perjantaina 25.5.2012 Eero Hiltunen muutaman kaverinsa kanssa viettää iltaa tuttavien asunnolla Hyvinkäällä. Illan aikana juodaan hieman olutta kavereiden kanssa. Asunnolta lähdetään porukalla kävellen kohti Hyvinkään keskustaa tarkoituksena mennä johonkin baariin viettämään yhdessä iltaa. Matkalla kohti keskustaa keskustellaan kaikenlaista ja kannetaan toisia reppuselässä pieniä matkoja. Puhutaan matkalla jotain kamppailulajeista, jonka seurauksena Eero ehdottaa

painimista. Painin säännöistä sovittiin erikseen. Painin tuli olla leikkimielistä, ei millään lailla tosimielistä painia. Säännöistä sovittiin, että läpytyksestä olkapäälle paini loppuu eli läpyttäjä luovuttaa. Painimaan siirryttiin erään matkalla olleen parkkipaikan kulmaan nurmikolle. Paini oli aluksi pystypainia, mutta Eero kaatui pian maahan jossa paini jatkui hetken aikaa. Muut seurueen jäsenistä ehdottivat Eerolle luovuttamista, mutta hän ei olisi halunnut ehdotuksista huolimatta millään luovuttaa. Painin jälkeen lyötiin kättä päälle ja jatkettiin kohti keskustaa. Eero kertoo olleensa tässä vaiheessa aivan raivoissaan. Tarkkaa syytä hän ei osannut sanoa, mutta arveli sen johtuneen siitä, että oli hävinnyt painin. Eero kertoo sanoneensa siinä tilanteessa, että jos hänellä olisi nyt ase, niin hän ampuisi. Tuolla Eero tarkoitti kaveria, jonka kanssa oli paininut. Seurueen muut jäsenet rauhoittelivat tässä vaiheessa Hiltusta.

Tästä ”heitosta” huolimatta matka jatkui ja päättyi ALE -pubiin. Eero ei ollut ravintolassa kuin 5–10 minuuttia. Hän oli jotenkin vaisun oloinen, eikä juonut mitään. Eerolta kyseltiin haluaako hän puhua jostain mieltä painavasta asiasta, mutta hän ei halunnut keskustella. Hetken päästä Eero sanoi hyvin vihaisen oloisena, että ”ammun kaikki” tai sen suuntaisesti, ja poistui ravintolasta.

Samanaikaisesti kun Hiltunen kavereineen vietti iltaa asunnolla olutta juoden oli Keski-Uudenmaan poliisilaitoksella normaali viikonlopun miehitys hälytystoiminnassa. Kokenut kenttäjohtaja oli pitänyt alkuillasta vuoronvaihtopalaverin, missä oli käyty yön toimintaa läpi. Kyseessä oli yksi poliisin vilkkaimmista yövuoroista koulujen päättymisestä johtuen. Palaverissa oli myös jaettu partioille hälytysalueet. Alueet, missä jokainen partio vastaisi hälytystehtävistä sekä normaalista yleisen järjestyksen ja turvallisuuden valvonnasta.

Keski-Uudenmaan poliisilaitoksen alue käsittää seitsemän kuntaa: Hyvinkää, Järvenpää, Kerava, Mäntsälä, Nurmijärvi, Pornainen ja Tuusula. Alueella on noin 223 000 tuhatta asukasta. Valvonta- Hälytysosaston poliisit aloittavat työvuoronsa Järvenpään ja Hyvinkään poliisiasemilta. Operatiivista toimintaa kentällä johtaa kenttäjohtaja (ylikonstaapeli) sekä jokaisessa partiossa on partionjohtaja (vanhempi konstaapeli). Organisaatiossa kenttäjohtajan yläpuolella on yleisjohtaja. Yleisjohtajan sijainti on arkisin Helsingin poliisilaitoksen johtokeskuksessa ja viikonloppuisin tilannekeskuksessa Vantaalla. Yleisjohtaja vastaa kokonaisuuden johtamisesta – siitä mitä ja miksi tehdään. Kenttäjohtaja toimii yleisjohtajan toimintalinjan mukaisesti vastaten siitä miten tehdään.

Eero Hiltunen poistui kotiin

Kotiin päästyään Eero ottaa eteisen avainkaapista varaston avaimen ja hakee sieltä aseenkantopussin ja rautasahan. Tämän jälkeen hän menee kodinhoitohuoneeseen, jonka yhdessä kaapissa tietää olevan isänsä asekaapin. Eero avaa asekaapin oven ja ottaa sieltä .22-kaliiperin pienoiskivääriin, kaksi .308-kaliiperin kivääriä, kaksi pienoiskivääriin sopivaa lipasta sekä aseisiin sopivia patruunoita. Patruunoita hän ottaa pienoiskivääriin 50 kappaletta ja kivääreihin 30 kappaletta.

Kaikissa kolmessa aseessa on kiikaritähtäin. Tämän lisäksi pienoiskiväärissä on

sisäänrakennettu äänenvaimennin. Eero ottaa mukaansa vielä kaapin ovesta olevan puukon. Asekaapista ottamansa tavarat Eero vie talon ulkopuolelle, missä laittaa pienoiskiväärin ja toisen kiväärin varastosta hakemaansa aseenkantopussiin. Pienoiskiväärin hän ottaa mukaansa siksi, että siinä oli kaksi lipasta. Kolmas ase, .308 kivääri, ei mahdu aseenkantopussiin ja tämän aseensa Eero kätkee piha-piiriin. Aseenkantopussin vetoketju ei mene kokonaan kiinni pussin takaosasta vaan kivääreiden perät jäävät osittain näkyviin.

Katolta taltioidut patruunat, hylsytyt ja pienoiskiväärin 10 patruunan tyhjä lipas.

Eero lähtee moposkootterilla kotoaan kohti Hyvinkään keskustaa. Jokelankadulle päästyään hän ajaa pyörätietä pitkin Uudenmaankatu 2:een, ns. ”kymppitalolle”. Matkalla Hyvinkään keskustaan Eero kaatuu moposkootterillaan pudottaen kaatumispaikalle .308-kaliiperin patruunoita ja kotoaan ottamansa puukon.

Kaatumisen jälkeen hän jatkaa matkaa ja jonkin matkaa ajettuaan pysähtyy ja vaihtaa jalassaan olleet farkut maastopuvun housuihin. Syyksi housujen vaihtamiselle Eero on kertonut, ettei häntä nähtäisi niin hyvin. Eero myös ampuu keran mukaansa ottamalla .308-kaliiperin kiväärillä. Laukaus suuntautuu maastoon. Tämän jälkeen hän jatkaa matkaa moposkootterillaan ajaen läheisessä risteyksessä ojaan. Tässä tilanteessa sylissä ollut aseenkantopussi putoaa ojan pohjalle. Eero jatkaa matkaansa kohti Hyvinkään keskustaa. Kertomansa mukaan hänellä ei ollut mitään suunnitelmaa mitä hän tekisi, mutta päästyään keskustaan päättää jäädä ns. ”kymppitalon” luokse, koska se sijaitsee lähellä sitä pubia, johon Eeron kaverit olivat jääneet.

Saapuminen Hyvinkään keskustaan

Eero on kertonut kokeilleensa ns. ”kymppitalon” ulko-ovea, mutta todettuaan sen olevan lukossa, hän kiersi talon taakse. Eerolla oli ajatuksena päästä jonnekin korkealle. Kymppitalon taakse päästyään hän huomasi tikkaat, jotka vievät kymppitalon vieressä olevan kerrostalon katolle. Eero kiipeää tikkaita pitkin talon katolle ja menee siellä tuuletushormin viereen. Katolta avautuu hyvät näkymät joka suuntaan. Hän avaa asepuksinsa ja menee katolle makuulle, etteivät kadulla olleet ihmiset näkisi häntä. Eero on katolla 15–20 minuuttia ennen ensimmäistä

mäisen laukauksen ampumista. Hän kertoo katselleensa kiväärin kiikaritähtäimen läpi alhaalla Uudenmaankadulla olleita ihmisiä ja kuunnelleensa musiikkia. Hän lipastaa molemmat mukana olevat pienoiskiväärin lippaat 10 patruunalla.

Katolla ollessaan hän päivittää matkapuhelimellaan facebook-sivuaan laittamalla sinne viestin *"Kivaa oli toverit"*. Tämän lisäksi Eero lähettää kaverilleen tekstiviestin: *"Saat AK74 ja rummut yms tavarat"*. Viestin hän kertoo lähettäneensä siksi, että on ajatellut kohta alkavansa ampumaan ja että sen jälkeen hänelle itselleen tapahtuu jotain.

Eero kertoo, että pian tämän jälkeen hän on aloittanut ampumisen. Eero kertoo tähdänneensä kiväärin kiikaritähtäimellä alhaalla kadulla olleita ihmisiä ja erotaneensa ovatko he miehiä vai naisia. Hän ei kertomansa mukaan tunnistanut ketään alhaalla olevista ihmisistä. Hän ei osaa sanoa syytä sille, miksi alkoi ampumaan alhaalla kadulla olleita ihmisiä. Eeron mukaan hänellä oli edelleen sama tunne, joka hänelle tuli hävityn painin jälkeen. Kertomansa mukaan hän oli jo aikaisemmin päättänyt ampua jonkun. Painaessaan ensimmäisen kerran pienoiskiväärin liipaisinta mitään ei tapahtunut. Tämän jälkeen hän tekee latausliikkeen, jonka jälkeen ase alkoi toimimaan. Eerolla on sellainen muistikuva, että ensimmäisen laukauksen hän tähtäsi joko ravintola Level 5:n tai ravintola Medicin Manin ulkopuolella seisoneen miehen päähän. Ammuttuaan ensimmäisen laukauksen hän kertoo jatkaneensa ampumista. Eero kertoo ensin tähdänneensä pienoiskiväärin kiikaritähtäimellä ja sitten ampuneensa. Tämän jälkeen hän kertoo tehneensä latausliikkeen, tähdänneensä uutta kohdetta ja ampuneensa. Eero kertoo ampuneensa sekä ulkona kadulla että sisällä toisessa ravintolassa olleita ihmisiä.

Sako L579 cal. .308 Ednar-kiikaritähtäimellä.

CZ 452-2E ZKM cal. .22 Tasco-kiikaritähtäimellä ja äänenvaimentimella

Eeron käsityksen mukaan hän ampui .22-kaliiperin pienoiskiväärillä 10–15 laukausta. Hän ei osaa sanoa kuinka moneen alhaalla olleeseen ihmiseen osui ampuessaan pienoiskiväärillä. Katolla ollessaan Eerolle tuli sellainen tunne, ettei osu sillä kehenkään. Sitä, mihin suuntaan kadulla olleita ihmisiä hän ampui, ei hän osannut sanoa. Eero kertoo muistavansa vain sen kulman ja siinä seisoneet ihmiset. Eero kertoo huomanneensa, kun paikalle saapui tunnuksellinen poliisi-auto. Hän kertoo tässä vaiheessa vaihtaneensa .22-kaliiperin pienoiskiväärin .308-kaliiperin kiväärin. Tällä kiväärillä Eero kertoo ampuneensa 3–4 laukausta.

Eeron mukaan poliisiauto pysähtyi kadulle noin 100–150 metrin päähän hänestä. Hän kertoo nähneensä kiväärin kiikaritähtäimen läpi apukuljettajan paikalla olleen poliisin tulevan ulos autosta ja tähdänneensä autosta ulos tullutta poliisia jonkin aikaa vartaloon ennen kuin ampui tätä kohti. Eerolla on sellainen muistikuva, että poliisi ehti juuri laittaa poliisiauton etuoven kiinni kun hän ampui tätä. Poliisi kaatui maahan ampumisen jälkeen. Ammuttuaan paikalle tullutta poliisia ja nähtyään tämän kaatuvan Eero poistuu katolta. Esitutinnan mukaan poliisiin osuneen laukauksen jälkeen on ammuttu vielä ainakin kaksi laukausta.

Poliisi paikalle

Nurmijärvellä ollut poliisin hälytyspartio oli tuonut kiinniotetun Hyvinkään poliisiasemalle. Poliisipartio 505, johon kuuluivat partionjohtajana vanhempi konstaapeli sekä työharjoittelija nuorempi konstaapeli. Partio lähti liikkeelle Hyvinkään poliisiasemalta. Poliisiasemalta lähdettyä partio oli päättänyt ajaa Hyvinkään keskustan kautta tarkastaen samalla yleisen järjestyksen tason keskustassa. Tilanne muuttui, kun hälytyskeskus ilmoitti Hyvinkään keskustassa ampumisesta. Partio oli paikalla muutamien sekuntien kuluttua ilmoituksesta. Hälytyskeskus ilmoitti poliisiradiolla kaikille partioille kello 01.53.52 ”Hyvinkää Uudenmaankatu Levelillä ammutaan”. Kello 01.54.05 partionjohtaja ilmoittaa: ”505 kohteessa”. Partionjohtaja ilmoitti poliisiradiolla edelleen: ”laukauksia kuuluu”. Kello 01.54.53 ”Poliisia ammuttu”.

”Olimme menossa jossakin Siltakadun liikenneympyrän ja McDonald’sin välillä kun hätäkeskus ilmoitti radioitse, että ravintola Klubin edustalla ammutaan. Partiokaverini ei tiennyt missä ko. ravintola sijaitsee, joten kerroin sen olevan Ale pubin takana, eli samassa rakennuksessa missä sijaitsee mm. ravintola Amarillo. Hätäkeskuksen ilmoituksesta ei mennyt arvioni mukaan kuin 10–20 sekuntia kun olimme paikassa, johon pysäytin poliisiauton. Poliisiauton moottori jäi käyntiin ja auton ajovalot päälle. Ilmoitin samalla radion välityksellä

hätäkeskukselle, että olimme kohteessa. Poliisiauton pysäköin Siltakadulle heti Hyvinkääkadun risteyksen jälkeen. Siinä kohdassa on ns. vinoparkit. Poliisiauton jätin oikeanpuoleiselle kaistalle auton keulan osoittaessa suoraan Uudenmaankadun suuntaan. Autosta huomasin ihmisten juoksevan Uudenmaankatua rautatiensillan suuntaan. Samalla kun pysäytin auton kuulin auton sisälle voimakkaita pamauksia. Käsitykseni mukaan ne olivat laukauksia ja ilmoitin siitä myös radiolla hätäkeskukseen ja muille partiolle.”

”Käskin partiokaverini mennä ulos autosta ja ottamaan auton välitilasta kypärän ja taktiset suojaliivit. Tarkoitus oli, että menemme pukemaan ne päällemme auton oikealla puolella olleen rakennuksen kulman taakse. Tulin ulos autosta kuljettajan puolelta, kuulin pamauksen ja samalla kuulin partiokaverini huutavan auton toiselta puolelta. Juoksin auton takakautta auton toiselle puolelle ja huomasin partiokaverini ryömivän maassa vinoparkissa olleiden autojen taakse suojaan. Ilmoitin radiolla, että poliisia oli ammuttu”.

Työharjoittelija poliisin hälytyspartiossa

Poliisin koulutukseen kuuluu käytännön työharjoittelu poliisilaitoksella. Työharjoittelu koostuu rikostutkinnasta, liikenteenvalvonnasta ja poliisin hälytystoiminnasta. Harjoittelu suoritetaan harjoittelijan ohjaajan opastuksella ja tukemana aivan normaaleissa työtilanteissa. Tässä kyseisessä tilanteessa työharjoittelija oli suorittamassa poliisin kenttätöiminnan jaksoa kokeneen kenttämiehen ohjauksessa. Hälytysalueena oli Nurmijärvi. Partion kohdalla hälytyskeskuksen tehtävärekisterissä oli maininta ”työharjoittelija partiossa”. Kiireellisissä tehtävissä, joissa terveys tai ihmisenhenki on vaarassa, lähin partio ottaa aina tehtävän vastaan. Paikalle tulee myös muita hälytyspartioita. Olipa kyseessä kokenut poliisimies tai työharjoittelija on heillä aina samat toimivaltuudet, oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin poliiseilla. Opiskelija toimii omalla virkavastuulla, mutta hän on erityisesti partionjohtajan ohjauksessa.

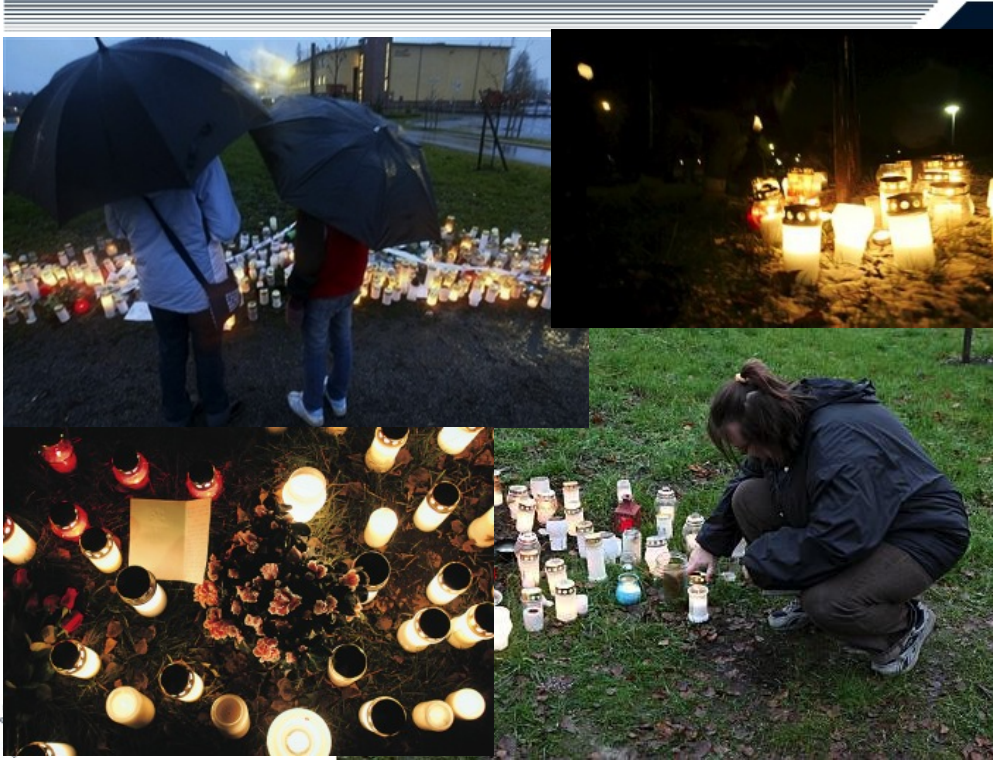
Eero Hiltusen toiminta ampumisten jälkeen

Eero kertoo laskeutuneensa tikkaita pitkin katolta alas maahan ja ottaneensa kiväärin mukaansa. Kiväärin hän kertoo ottaneensa mukaansa siksi, että siinä oli hihna, josta pystyi sitä kuljettamaan. Maahan päästyään Eero oli kertomansa mukaan halunnut pois paikalta ja mahdollisimman kauas. Jossakin vaiheessa metsässä rämmittyään Eerolle oli tullut halu päästä nukkumaan. Eero kertoo toivoneensa heräävän tilanteeseen, että koko asiaa ei olisi tapahtunutkaan. Katolta lähdettyään Eerolta jäi sinne pienoiskivääri, sen kaksi tyhjää lipasta, aseenkantopussi ja matkapuhelin.

Juostuaan jonkin aikaa Eero ei enää oikein tiennyt sijaintiaan. Hän kertoo kuulleen helikopterin ääntä ja päättäneensä mennä lähellä olleeseen metsään piiloon. Metsässä Eero kertoo nukkuneensa yön ja heräilleensä välillä. Kun Eero ei enää saanut unta, hän on noussut ylös, käärinty mukana olleen kiväärin maastopuvuntakkiin ja jättänyt sen paikkaan, jossa oli nukkunut yön. Metsästä lähdettyään Eero kertoo lähteneensä kävelemään jotain kävelytietä pitkin kohti Jokelaa.

Hän kertoo kävelleensä sillalle ja istahtaneensa kun näki poliisiauton ajavan ohi. Tästä paikasta poliisit ottivat Eeron jonkun ajan kuluttua kiinni.

Kuulusteluissaan Eero Hiltunen on myöntänyt ampuneensa ihmisiä Hyvinkäällä lauantaina 26.5.2011. Hiltusen laukauksista on kaksi henkilöä saanut surmansa, seitsemän henkilöä on haavoittunut ja 34 henkilöä on ollut vaarassa. Syyksi ampumiselle Hiltunen on kertonut häviämisen leikkimielisessä painissa.

Tunnista tilanne, tee oikea tilannearvio

Vaativassa tilanteessa johtajan yksi tärkeimmistä tehtävistä on tunnistaa tilanne ja tehdä oikea tilannearvio. Tilannearvioon tekeminen tapahtuu sen hetkisten saatavilla olevien tietojen perusteella. Hätäkeskuksella on tärkeä rooli oikeiden tietojen saamisessa ilmoittajilta sekä tietojen välittämisessä tilannetta hoitaville viranomaisille. On syytä lähteä riittävillä resursseilla liikkeelle tehtävää hoitamaan. Myöhemmin tilanteen selkeytyessä voidaan varautumista vähentää jos tilanne sen sallii.

Tilannetta johtavien täytyy päästä mahdollisimman nopeasti menneestä tulevaan. Heti kun on saanut tarpeellisen tilannekuvan, täytyy miettiä, mitä seuraavaksi tulisi tehdä. Vaativassa tilanteessa ajatukset palaa aina välillä siihen mitä on tapahtunut, mutta tärkeintä on kuitenkin varmistaa toimintakyvyn säilyminen ja tehdä tilanteen ratkaisemiseen tähtääviä toimenpiteitä. Alkutilanteessa tehdyillä päätöksillä ja toimenpiteillä on merkittävä vaikutus tehtävän jatkuessa. On uskallettava ottaa johtovastuu ja ilmoittaa siitä toimintaan osallistuville. Johtajan on tehtävä jotakin – mielellään oikeita asioita.

Johtamisen perusteista

Johtamisjärjestelmän ja sitä kautta päivittäisen johtamisen on oltava organisaatiossa kunnossa kaikilla tasoilla. Jos päivittäinen johtaminen ei toimi, ei sitä saada toimimaan vaativassa tilanteessakaan. Johtajan on tunnistettava oma sietokyky ja hallittava omat stressioireet. Vaativassakin tilanteessa kysymyksessä on pitkälti yksinkertaisten eteen tulevien ongelmien ratkaisemisesta. Tilanne on syytä pyrkiä pitämään yksinkertaisena ja keskittyttävä perusasioiden hoitamiseen. Toiminta ei yleensä mene niin kuin se aluksi näyttää menevän ja johtaja on ajatellut sen menevän. Tähän vaikuttaa monet ympärillä olevat asiat kuten kohdehenkilön toiminta ja toimintaympäristö.

Johtajan on hyväksyttävä se, ettei tehtävä onnistu aina sata prosenttisesti. Jos edellyttämme itseltämme vain sata prosenttista onnistumista teemme vain varmoja ratkaisuja, jotka eivät välttämättä johda parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen tilanteen kokonaisuus huomioon ottaen. Esikunnan muodostaminen täytyy tapahtua mahdollisimman nopeasti, että toiminta kaikilla tasoilla varmistuu, ja tilanteen johtaja voi keskittyä itse kokonaisuuden johtamiseen.

Moni viranomaistoiminnan johtaminen

Kokonaisvaltainen moni viranomaistoiminnan johtamistoiminto ei onnistu, jos johtovastuussa oleva viranomainen yrittää samanaikaisesti johtaa koko viranomaisorganisaatiota sekä omaa viranomais sektoriaan. Johtajan tulee tuntea yhteistyötahot ja luottaa heidän tekemiin ratkaisuihin.

Havukka-Ahon ajattelija Konsta Pylkkänen sanoo: ”... kaukoviisaus, jota minulla on hyvin paljon. Mitä se on? Se on sitä, että asiat harkitaan etukäteen ja kuvitellaan tapaus sikseenkin elävästi, että kun se kerran tapahtuu, on reitit selvät. Tätä lajia on harvalle suotu. Jolla sitä on, niin pitääköön hyvänä! Mutta tässä lajissa on kaksi pahaa vikaa; asia jää huvikseen tapahtumatta tai se sattuu eri tavalla. Joka arvaa ottaa nämäkin huomioon, sille on maailmanranta kevyt kierrä.” (Huovinen 1953)

Kriittisiä menestystekijöitä vaativan operatiivisen tilanteen johtamisessa

1. Johtaja ei uskalla ottaa johtajuutta

- Johtaja ei uskalla tai kykenen antamaan käskyjä. Syynä voi olla lamaantuminen tai epävarmuus - onko tapahtuma totta - stressi - shokki.
- Johtaja haluaa lisää faktoja, ettei tekisi vääriä ratkaisuja tai päätöksiä.

Ratkaisu

Valitse yleisluonteinen pääsuunnitelma ja toimintalinja, jonka voi radiolla joukoille kertoa. Ei tarvitse olla paras idea, kunhan on jotenkin järjestellinen ja ymmärrettävä. Esimerkiksi yleensä käsky alueen eristämisestä tai ympäristön

varmistamisesta. Nyt joukot kykenevät toimimaan tilanteessa jollain tasolla. Huonokin päätös ja käsky on parempi kuin passiivisuus

2. Viestinnän puuroutuminen

- Kaikki höpöttävät radioon jatkuvasti, jolloin johtaja ei pääse väliin.
- Tärkeät havainnot tai tiedotukset eivät pääse läpi.
- Tulee mielikuva tilanteen kaaosmaisuuudesta ja hallitsemattomuudesta.

Ratkaisu

Tiukka radiokuri, vain johtaja käyttää lyhyitä yleisluonteisia viestejä. Alaisilla työrauha ja tilaa toimia

3. Liian yksityiskohtaiset käskyt

- Eikö ole luottamusta etulinjan ammattilaisiin.
- Kyllä tukiasemiehet osaavat valita paikkansa.
- kyllä ammattilaiset osaavat itse suojautua.

Ratkaisu

Johtaja, luota alaisiin ja anna työrauha

LÄHTEET

Hakala, Kauko & Penttilä, Pekka 2002. Kenttätöiminnan yleisjohtaminen. Poliisiammattikorkeakoulu.

Huovinen, Veikko 1953. Havukka-ahon ajattelija. Porvoo-Helsinki. WSOY.

Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti 2009. Oikeusministeriö.

Kauhajoen koulusurmat 23.9.2008. Tutkintalautakunnan raportti 2010. Oikeusministeriö

Poliisin Esitutkintapöytäkirja 2400/R/272/12

Debriefing Kauhajoella

Kauhajoella tapahtui 22.9.2008 kouluampumistilanne, jossa toisen vuoden opiskelija murhasi ampu-malla 9 luokkakaveriaan ja yhden opettajan. Tilanteeseen osallistui kaiken kaikkiaan 113 poliisia, jotka työskentelivät 14 eri poliisiorgani-saatiossa. Alun defusing ja debriefing toimia sekä sitten muita jälkitoimia, joiden kohteena olivat Kauhajoen poliisilaitoksella työskennellyt henkilöstö.

Artikkelissa käytän käsitteitä välitön kokemuksellinen purkukeskustelu ja koke-muksellinen purkukeskustelu. Tapahtuma-aikaan poliisihallinnossa käytettiin kä-sitteitä defusing ja debriefing. Syy purkukeskustelu- käsitteen käyttöön on se, että määräyksessä ”Kriittisten tilanteiden jälkitoimet poliisihallinnossa” käyte-tään edellä mainittuja käsitteitä.

Tarkastelen artikkelissa niitä jälkitoimia, joita Kauhajoen poliisilaitoksella teh-tiin, jotta voitiin turvata sekä työntekijöiden palautuminen kriisistä että heidän työkykynsä. Käsitteenä ei käytetä jälkihoitoa, koska se antaa kuvan sairauden hoitamisesta (Nurmi 2006, 176). Jälkipuintia ei käytetä käsitteenä, koska sen voi-daan vakiintuneesti katsoa tarkoittavan välitöntä psykologista jälkipuintia, joka pitää sisällään välittömän purkukeskustelun (defusing) ja 36–72 tuntia tapahtu-man jälkeen pidettävän purkukeskustelun (debriefing). Kauhajoen tapahtumat osoittivat, että kriisistä palautuminen vaatii sekä organisaatio- että yksilötasolla useita eri toimenpiteitä.

Jälkitoimien tarpeellisuutta voidaan perustella useallakin eri tavalla. Nostan esille kaksi syytä, joista toinen on työturvallisuuslain velvollisuudet. Toinen, joka on tärkeämpi kuin lainsäädäntö, on työnantajan eettinen ja moraalinen velvollisuus pitää huolta työntekijöistään (Hammarlund 2004, 215). Eettinen ja moraalinen velvollisuus nousee inhimillisyydestä sekä poliisiorganisaation luonteesta toimia yhteiskuntarauhan turvaajana. Organisaatiolla, jonka velvollisuutena on huolehtia yhteiskunnasta (Poliisilaki 1 §) on erityinen velvollisuus huolehtia myös työnte-kijöistään.

Miksi jälkitoimia tulee järjestää aloilla, joissa työntekijät kohtaavat tilanteita, jot-ka altistavat heidät merkittävälle psyykkiselle kuormalle. Onnistuneet jälkitoi-menpiteet ovat osa työhyvinvointia ja keino saada ylläpidettyä henkilöstön ter-veyttä ja työkykyä. Toimenpiteiden organisointi on osa työturvallisuusjohtamista, jolla tarkoitan ”johdettua ja organisoitua toimintaa, jolla edistetään työpaikan fyysistä ja henkistä työturvallisuutta sekä ylläpidetään työntekijöiden terveyttä

systemaattisella toiminnalla.”

Jaettaessa työsuojelu fyysiseen ja henkiseen työsuojeluun, jälkitoimet kuuluvat henkisen työsuojelun alle. Olen määritellyt henkisen työsuojelun seuraavasti: ”Henkiseen työsuojeluun kuuluu velvollisuus suunnitella työympäristö ja työ siten, että sen suorittaminen on turvallista. Henkiseen työsuojeluun kuuluu velvollisuus järjestää riittävä tuki ja seuranta traumaattisen työtehtävän tai – tilanteen jälkeen. Henkisen työsuojelun velvollisuutena on varmistaa, että työntekijän henkinen terveys säilyy.” Edellä mainittua määritelmää voidaan täydentää siten, että henkisen työsuojelun velvollisuutena on varmistaa, että työntekijän henkinen terveys, työkyky ja yleinen toimintakyky säilyy.

Stressin aiheuttajia Kauhajoella

Kauhajoella työskennelleitä poliiseja stressasivat erilaiset asiat, joista esille nousevat erityisesti: 10 kuollutta, poliisin toimien tutkinta (esimies epäiltynä, alaiset todistajina), media ja julkisuus, pitkät työpäivät, paljon töitä sekä väärät hälytykset, kouluihin kohdistuneet uhkat ja itsetuhoisen käyttäytymisen lisääntyminen.

Uhrien lukumäärä oli korkea ja uhrit olivat pääosin nuoria. Heidät oli väkivaltaisesti murhattu. Edellä mainitut seikat ovat sellaisia, jotka on todettu tutkimuksissa tekijöiksi, jotka aiheuttavat ihmiselle niitä kohdatessaan stressiä.

Poliisin toimien tutkinta tarkoittaa sitä, että Matti Saaren aselupaan liittyvät asiat nousivat otsikoihin. Lauantaina 27.9.2008 Ilta-sanomat kirjoitti otsikolla ”*IS paljastaa: Esimies kielsi hakemasta Matti Saaren asetta.*” Jutussa tuotiin esille, että Ilta-sanomilla oli tietoa siitä, että poliisit olisivat olleet halukkaita hakemaan Saaren aseensa pois, mutta rikoskomisario esti tämän. Rikostutkinnassa epäiltynä oli esimies ja asiassa todistajina toimivat pääasiassa työkaverit. Tällaista asetelmaa voi kuvata raskaaksi kaikille osapuolille.

Tapaus oli mittasuhteiltaan valtava mediatapahtuma. Median otsikot poliisien toiminnasta tai toimimattomuudesta stressasivat osaa poliisin henkilöstöstä.

Työpäivät olivat tapahtumien jälkeen pitkiä jopa 18-tuntisia. Itse kouluampumistapauksen tutkinta työllisti, mutta on huomattava, että poliisin normaali päivittäistoiminta hälytystehtävineen ja rikostutkintoineen jatkui aivan normaalina. Lisäyksenä normaaleihin tehtäviin tulivat väärät hälytykset sekä itsetuhoisen käyttäytymisen lisääntyminen.

Kauhajoen jälkitoimet

Kauhajoen kouluampumiseen liittyvään poliisioperaatioon osallistui 113 poliisimiestä. Välitön operatiivinen toiminta loppui Kauhajoella 23.9.2008 iltapäivällä kello 16.00. Tämän jälkeen pidettiin välitön kokemuksellinen purkukeskustelu, johon yleisjohto määräsi osallistumaan kaikki etulinjassa toimineet poliisimiehet eli toimintaryhmät, yleisjohdon, kenttäjohdon ja sisäeristysryhmät. Tähän tilai-

suuteen osallistui 70 poliisimiestä.

Istunnon puheenjohtajana toimi tapahtuman yleisjohtaja 2. Istunto pidettiin jo hyvissä ajoin iltapäivällä tapahtumaa varten varatussa Suupohja-salissa. Istunnon kulku oli suunniteltu yleisjohdossa. Alkuperäisen suunnitelman mukaan istunnon vetäjinä piti toimia jälkipuinti-istuntojen vetämiseen koulutettujen ylikonstaapelien, mutta he eivät ehtineet Turusta tilaisuuden alkuun. Yleisjohtaja 2. sopi edellä mainittujen henkilöiden kanssa, että tilaisuus voidaan aloittaa ilman heitä.

Tilaisuus alkoi tapahtumakertauksella, jonka piti yleisjohto. Tämän jälkeen tapahtumista omasta näkökulmastaan kertoivat kenttäjohtajana toiminut ylikonstaapeli ja hänen jälkeensä yleisjohtaja kertoi tapahtumasta. Koska tapauksen ollessa vielä käynnissä, oli julkisuudessa jo tietoja siitä, että Saari oli käynyt poliisin puhuttelussa aselupaani liittyen maanantaina 22.9.2008, niin Saarta puhutellut rikoskomisario kertoi tapahtumasta. Hänen jälkeensä tapahtumasta kertoi toimintaryhmän vetäjänä toiminut ylikonstaapeli. Toimintaryhmän vetäjän jälkeen oli halukkailla mahdollisuus kertoa tapahtumasta omasta näkökulmastaan. Lopuksi selvitettiin jatkotoimien tarve ja tiedotettiin seuraavan päivän purkukeskustelusta.

Seuraavana päivänä 24.9.2008 kello 10.00 alkaen järjestettiin toiminnassa mukana olleille kokemuksellinen purkukeskustelu. Ensimmäiseen istuntoon osallistuivat toimintaryhmät, sisäeristys ja kenttäjohto. Istunnon vetäjinä toimivat psykologisen jälkipuinti-istunnon vetämiseen koulutetut ylikonstaapelit Turun kihlakunnan poliisilaitokselta. Iltapäivällä kello 13.00 alkaen istuntoon osallistuivat loput tapahtumissa mukana olleet poliisimiehet. Istunnossa oli mukana myös taktinen ensiapuryhmä TEMS.

Keskusteluun osallistuvat ryhmät oli etukäteen määritelty ja vetäjille kerrottiin, että toimintaryhmät ovat paikalla. Kaikki eivät tulleet, koska heillä oli oman poliisilaitoksen koulutuspäivät Tampereella ja läsnäolo siellä toivottava. Samoin toimintaryhmän etu-miehiä oli pakottavista syistä pois. Ryhmän istunto oli hyvä ja erittäin ”poliisimainen”, tunteet laidasta laitaan tulivat ulos kaunistelematta. Vakavien asioiden kynnyksellä myös tilanteissa sattuneet koomiset sattumat kerrottiin estottomasti, niitä ei olisi voinut kertoa missään muualla. Ainoastaan tässä tilaisuudessa sai sanoa asiat niin kuin niistä ajatteli.

Lyhyen tauon jälkeen tuli edellisenä päivänä ”määrätty” ja ilmoitettu ryhmä. Istunnonvetäjillä ei ollut käsitystä, paljonko väkeä tulee. Tuolit loppuivat ja tila oli aivan täynnä – uutta tilaa oli mahdoton järjestää niin lyhyellä varoitusajalla. Istunnossa olevat henkilöt eivät olleet sijoittuneena ympyrään vaan istuivat toisensa takana. Tilaisuus oli erittäin vaikea pitää käsissä, koska kaikilla oli niin erilaiset kokemukset. Toimintaryhmästä oli etulinjan miehiä, sisä- ja ulkoeristyksen väkeä, TEMS, yleisjohdon henkilöitä, huollosta ja muusta tehtävistä vastaavia ja sekä täysin ulkopuolisia. Istunnon jäsenet eivät tunteneet toisiaan – olivat eri poliisilaitoksilta ja Liikkuvasta Poliisista, harjoittelija/ kenttäjaksolaisesta pian eläkkeelle jäävään. Istunnossa olevia oli melkein kolmekymmentä hyvin erilaisilla kokemuksilla, joten yhteisen kokemuksen saaminen oli mahdotonta. Osa oli ollut tekemissä ja kosketuksissa vainajien kanssa, osa ei ollut nähnyt muita kuin

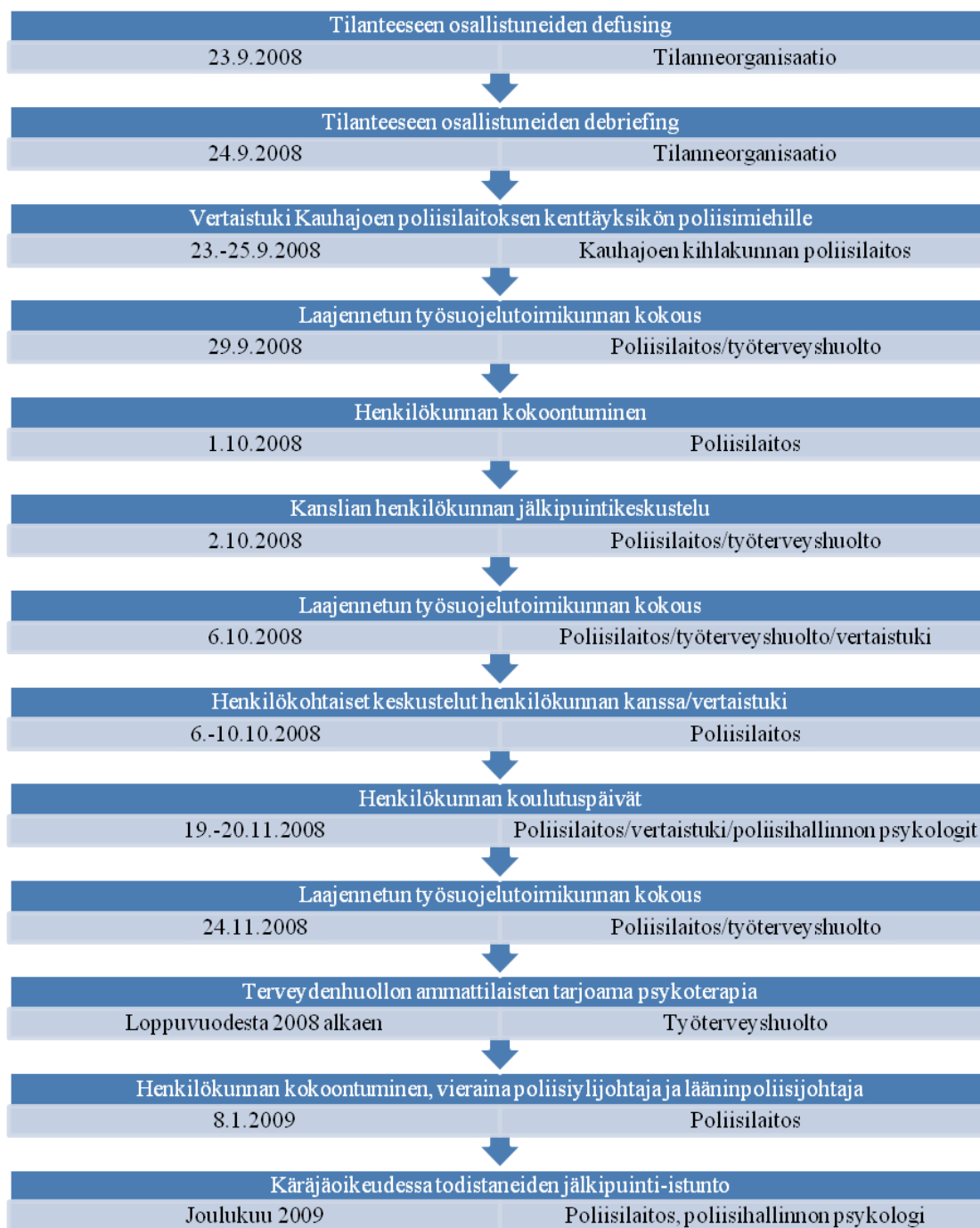
poliisiautoja.

Purkukeskustelu istuntojen jälkeen torstaina ja perjantaina ylikonstaapelit tarjosivat tukea niille Kauhajoen poliisilaitoksen kenttäyksikön poliisimiehille, jotka olivat olleet kovimmissa paikoissa tiistaina 23.9.2008. Muun henkilöstön tukemiseen heillä ei ollut aikaa eikä mahdollisuutta.

Purkukeskustelujen jälkeen

Kuten edellä on todettu psykologinen jälkipuinti kaikkine vaiheineen on hyvä alku. Kauhajoella tilanne oli perjantaina 26.9.2008 kaikkea muuta kuin tyydyttävä, kun puhutaan henkilöstön toipumisesta ja palautumisesta kriittisestä työtilanteesta. Tarvetta lisätoimille eli psykososiaaliselle tuelle oli. Tilannetta loppuviikolla Kauhajoella kuvaa se, että työsuojelutoimikunnan puheenjohtajana toiminut vanhempi konstaapeli kuvasi tilannetta siten, että poliisilaitos oli kuin ajelehtiva laiva ja jotain tarvitsi tehdä.

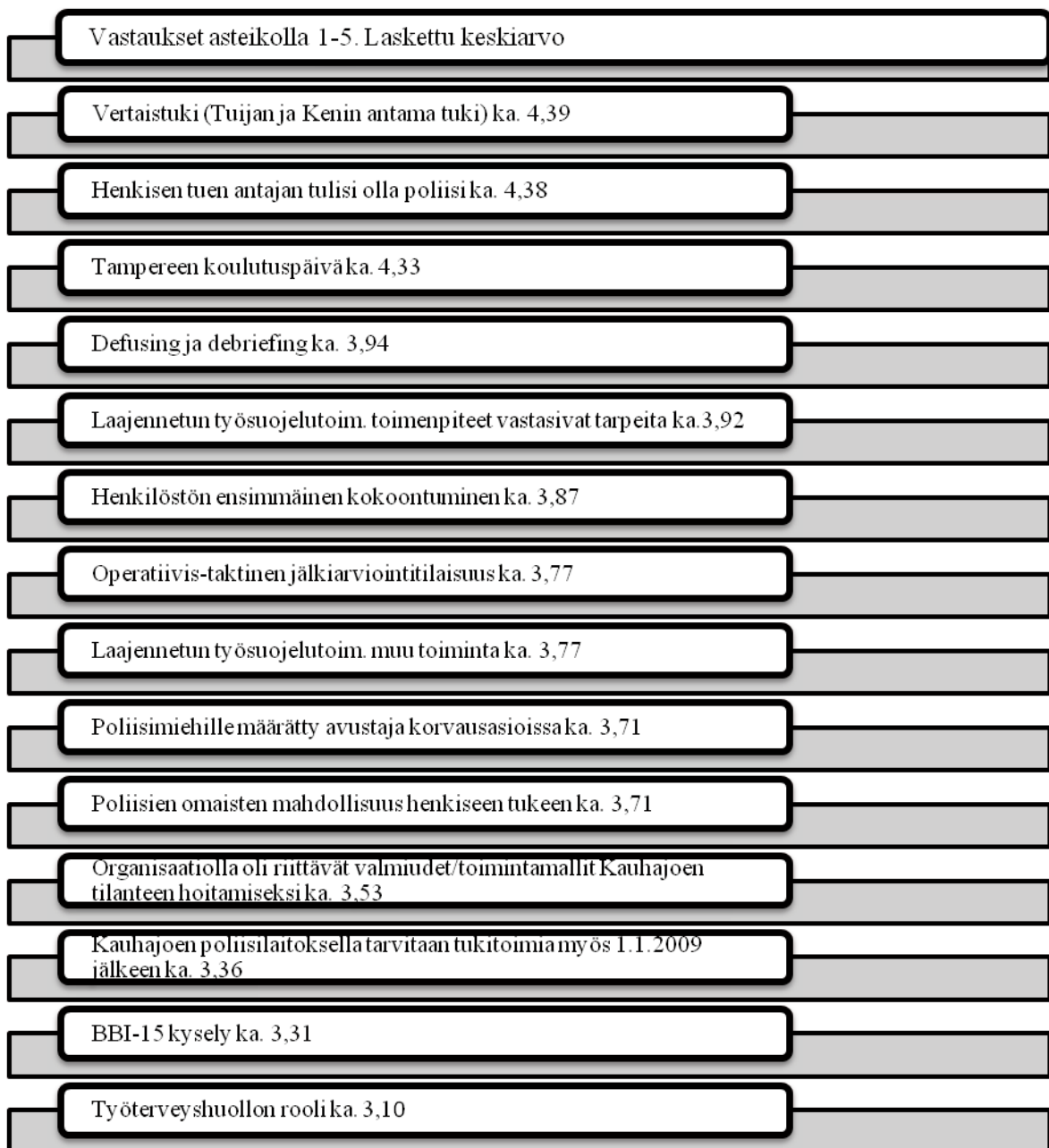
Seuraavassa kuviossa kronologisessa järjestyksessä luetteloitu toimenpiteet mitä Kauhajoen poliisilaitoksella tehtiin. Kuviossa on otsikossa toimenpide, päivämäärä sekä organisaatio, joka toimenpiteen järjestämisestä vastasi. Kuviosta on nähtävissä selkeästi se, että tehtyjä toimenpiteitä on huomattava joukko.

KUVIO 1. Kauhajoen poliisilaitoksen tekemät toimenpiteet

Miten henkilöstö arvioi tehtyjä toimenpiteitä

Seuraavassa kuviossa on listattu toimenpiteet järjestykseen henkilöstön antamien arvosanojen ja niistä laskettujen keskiarvojen perusteella. Laskettujen keskiarvojen perusteella voidaan sanoa, ettei mikään suoritettu toimenpide ollut turha, koska alhaisinkin keskiarvo on 3,10.

KUVIO 2. Toimenpiteet henkilöstön antamien arvosanojen ja niistä laskettujen keskiarvojen perusteella

Jälkipuinti-istuntojen vetämiseen koulutetun ylikonstaapelit tulivat takaisin Kauhajolle maanantaina 6.10.2008. Keskusteluissa heidän tuli selvittää työntekijän senhetkinen tilanne, onko tarvetta jatkotoimenpiteille sekä se, tarvitsevatko työntekijöiden omaiset psyko-sosiaalista tukea. Näiden keskustelujen tärkeyttä ja onnistumista kuvaa kaksi esimerkkiä.

Tapahtumassa kenttäjohtajana toiminut ylikonstaapeli totesi lehtihaastattelussaan Alibissa 10/09: ”Vanhana jääränä en ollut niin varma, mitä tämä tulee antamaan. Keskusteluani heidän (kirjoittajan huom. Turun kihlakunnan poliisilaitoksen ylikonstaapelit) kanssaan muutaman tunnin, olin valmis hyväksymään, että he tekivät hienoa työtä.”

Toinen esimerkki on se, että ensisijaisesti Kauhajoen tapahtumien psykologisesta jälkipuinnista vastuun kantoivat tehtävään koulutetut ylikonstaapelit. Henkilöstölle suoritettun kyselyn perusteella heidän tekemänsä työ oli kaikkein arvokkainta. Vastaajista 31 piti heidän antamaansa tukea kiitettävänä tai hyvänä. Kaksi vastaajaa piti välttävänä. Heidän tekemänsä työ sai keskiarvon 4,39. Henkilökunnalle suoritettun kyselyn mukaan ylikonstaapelien antama vertaistuki (one-on-one) oli kaikkein merkityksellisintä ja tärkeintä tukea.

Tutkimuksessani tuli esille, että Kauhajoella poliisit arvostivat erityisesti toisten poliisien kanssa tai johdolla käytyjä keskusteluja. Haluan korostaa, että traumaattisen kokemuksen kokeminen ei ole sairautta vaan ihmisen normaalireaktio epänormaaliassa tilanteessa. Traumaattisesta stressikokemuksesta palautumisen auttaminen ei ole sairaudenhoitoa. Jos on epäiltävissä akuuttia stressioireyhtymää, on syytä ohjata työntekijä terveydenhuollon ammattilaisten vastaanotolle. Näitä ammattilaisia voivat olla työterveyshuollossa työskentelevät ihmiset, sitten poliisihallinnossa työskentelevät psykologin koulutuksen saaneet ihmiset tai muut poliisin työhön myönteisesti suhtautuvat psykologit.

Kauhajoella käytettiin poliisihallinnossa työskenteleviä psykologeja, joista toinen työskentelee Keskusrikospoliisissa ja toinen Poliisiammattikorkeakoulussa. He toimivat luennoitsijoina henkilökunnan yhteisissä tapahtumissa 1.10.2008 ja 19.–20.11.2008. Lokakuun 1. päivän kokoontumisessa päivän päätteeksi Poliisiammattikorkeakoulun psykologi oli valmistellut esityksen siitä kuinka tällaisesta kriisistä voidaan päästä eteenpäin. Lisäksi hän teetätti henkilöstöllä ryhmätyön, jolla hän selvitti henkilöstön tunteja. Näiden ryhmätöiden ja niistä syntyneiden keskustelujen perusteella hän antoi ohjeita tilanteesta selviämiseksi. Psykologin ohjeista eräs merkityksellisimmistä oli, että nyt pitää keskittyä poliisin perustehtäviin. Hän kertoi, että poliisi voi joutua tapauksen saaman julkisuuden vuoksi provosoinnin kohteeksi. Ohjeeksi hän antoi, ettei pidä provosoitua eikä lähteä mukaan niihin keskusteluihin, joissa poliisia syytetään koko ampumatragediasta. Psykologi antoi käytännön esimerkin siitä, kuinka asiakkaan kanssa voi kohteliaasti kieltäytyä keskustelemasta aiheesta ja hoitaa asiakkaan haluamaan palvelua.

Kauhajoen poliisilaitoksen henkilökunnalle järjestettiin 19.–20.11.2008 koulutuspäivät Tampereella. Tilaisuuden aiheena oli jälkihoito ja sekä siirtyminen normaaliin päivärytmiin. Ensimmäisenä koulutuspäivänä käytiin lävitse tapahtuman aiheuttamia tunteja sekä omaispoliisitoimintaa, jota Kauhajoen ampumistapahtumassa olivat hoitaneet Keskusrikospoliisissa työskennellyt psykologi ja ylikonstaapeli. Psykologista jälkipuintia ja vertaistukea antaneet ylikonstaapelit pitivät oman luentonsa.

Kokemukset Kauhajoen tapahtumista osoittavat, että kun kriisi koskee koko henkilöstöä, on välttämätöntä järjestää yhteisiä tilaisuuksia. Joka tapauksessa on järjestettävä yksi tai tarvittaessa useampi yhteinen kokoontuminen kaikille niille, joita tapaus on koskenut. Kummankin tapahtuman ohjelma oli rakennettu niin, että tilaisuudet eivät olleet varsinaisia purkukeskustelutilaisuuksia.

Seurantaan Kauhajoella ei nimetty ketään yksittäistä vastuuhenkilöä. Seurantaa

suoritettiin pääasiassa työsuojelutoimikunnan puheenjohtajan ja luottamusmiehen toimesta, jotka kertoivat havainnoistaan poliisipäällikölle. Kauhajoella suoritettua seurantaa voidaan kutsua eräänlaiseksi ryhmäseurannaksi. Ryhmään kuului-
vat, työsuojelutoimikunnan puheenjohtaja, luottamusmies ja poliisipäällikkö. Laajennetun työsuojelutoimikunnan kokouksissa läsnäolleet henkilöstön edustajat suorittavat myös tietynlaista seurantaa, vaikkei heille seurantavastuuta ollut annettu. Seurantavastuu suoritetuista ja toteutetuista toimenpiteistä oli poliisipäälliköllä.

Poliisin hallinnonuudistuksen vaikutuksesta 1.1.2009 lukien pitkäaikaisseuranta siirtyi Etelä-Pohjanmaan poliisilaitoksen työsuojeluorganisaation vastuulle. Seurantavastuu siirtyi Etelä-Pohjanmaan kihlakunnan poliisilaitoksen esikuntaa johtavalle apulaispoliisipäällikölle, joka toimii poliisilaitoksen työsuojelupäällikkönä. Apulaispoliisipäällikkö sopi Kauhajoella vuoden vaihteen jälkeen työskentelyään jatkaneen työsuojelutoimikunnan puheenjohtajan kanssa, että tämä poliisimies suorittaa seurantaa ja raportoi tarvittaessa apulaispoliisipäällikölle.

Posttraumatyöpaja

Henkiseen palautumiseen suuren kriisin jälkeen voivat kuulua posttrauma-internaatit. Yhdysvalloissa on eräissä osavaltioissa käytössä vuonna 1985 FBI:n luoma PCIS-malli (McNally & Solomon 1999). PCIS tulee sanoista Post Critical Incident Seminar. Vaikka nimessä on seminaari, voidaan tätä 3-päivää kestävää tapahtumaa pitää enemmänkin työpajatyypisenä tapahtumana. Seminaarin ohjelmaan kuuluu, että kukin kertoo oman traumaattisen tapahtumansa, luentoja traumaattisesta stressistä sekä siitä palautumisesta, pienryhmäkeskusteluja samankaltaisia kokemuksia omaavien kanssa, terapiahierontaa sekä EMDR-terapiaa. EMDR-terapiaa antavat siihen koulutetut ammattihenkilöt.

Suomessa PCIS-mallia on kokeiltiin syyskuussa 2010 järjestetyssä pilottiseminaarissa. Tuossa seminaarissa oli mukana 5 kouluampumistapauksiin osallistunutta poliisia. Virginia Tech'in jälkeen tapahtumissa mukana olleita poliiseja, joilla oli posttraumaattisen stressioireyhtymän oireita osallistui Etelä-Carolinassa pidettyihin PCI-seminaareihin. Kokemukset olivat erittäin myönteisiä. (Evans 2011).

Suomen pilottiseminaarin kokemukset olivat myönteiset. Osallistujien pyydettiin arvioimaan seminaaria asteikoilla 1–5. Keskiarvoksi tuli 4,7 ja kahdeksan vastaajaa antoi arvosanan viisi. Kirjallisessa palautteessa tuli ainoastaan positiivisia kommentteja. Ainoa negatiivinen palaute siitä, että seminaari kesti ainoastaan 2 päivää 3 päivän sijasta.

Positiivisen palautteen jälkeen poliisin jälkipuintiverkosto esitti, että työpajamallia testattaisiin lisää. Poliisihallinto sai Valtiokonttorilta rahaa Kaiku-kehittämishankkeeseen. Kaiku-rahoituksella järjestettiin marraskuussa 2012 kaksi työpajaa. Työpajat on mainittu poliisin määräyksessä ja niiden nimi suomalaisessa poliisihallinnossa on Posttraumatyöpaja.

Kaiku-hankkeella rahoitetut työpajat saivat erittäin hyvän palautteen. Osallistujat totesivat, että työpajalla oli merkittävää vaikutusta heidän stressinhallintaansa sekä stressistä palautumiseen. Saadun palautteen perusteella Poliisihallitus myönsi rahoituksen vuodelle 2013 kahteen työpajaan. Näidenkin työpajojen palaute oli erittäin hyvä ja näin ollen työpajatoiminta jatkuu vuonna 2014.

Työpajoihin on osallistunut sekä Jokelan että Kauhajoen koulusurmissa mukana olleita poliisimiehiä ja - naisia. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että työpajakokemukset ovat olleet myönteisiä myös heidän osaltaan. Tässä yhteydessä voi mainita, että joulukuussa 2012 tapahtuneen Sandy Hook- kouluampumistapauksen jälkeen Sandy Hookiin sisään menneitä poliisimiehiä kävi vuonna 2013 Georgian osavaltion järjestämässä PCIS-seminaarissa.

Vertailua

Alla on taulukko, jossa verrataan niitä toimenpiteitä, joita poliisi- ja lainvalvontaviranomaiset tekivät taulukossa mainitun kouluampumistapauksen jälkeen.

TAULUKKO 1. Vertailu poliisi- ja lainvalvontaviranomaisten toimenpiteistä

Toimenpide	Kauhajoki	Jokela	Virginia Tech
Välitön kokemuksellinen purkukeskustelu	kyllä	kyllä	kyllä
Purkukeskustelu	kyllä	kyllä	kyllä
Istuntojen vetäjät	Välitön kokemuksellinen purkukeskustelu: yleisjohtaja. Purkukeskustelu: koulutetut poliisimiehet	Välitön kokemuksellinen purkukeskustelu: koulutetut poliisimiehet Purkukeskustelu: työterveyshuollon psykologi	Ulkopuoliset, koulutetut poliisimiehet
yksilökeskustelu (one- on- one)	kyllä	pienryhmäkeskusteluja. yksilökeskusteluja työterveyshuollossa	kyllä
Ulkopuolinen koordinaattori	Kauhajoen poliisilaitos kyllä, muissa tapahtumaan osallistuneissa poliisiyksiköissä ei	ei	kyllä
Kuinka monta vertaistukiryhmää ja kuinka monta jäsentä ryhmissä oli	1 ryhmä 2 jäsentä	1 ryhmä, jossa 4 jäsentä ainoastaan defusing	8 ryhmää n. 30 jäsentä
Terveystenhuollon ammattilaisia	kyllä	kyllä	kyllä
Poliisin psykologeja	kyllä	ei	ei
Poliiseille fyysisiä vammoja	kyllä	ei	ei
PTSD	todennäköisesti	todennäköisesti	ainakin yksi

Arvio psykologisesta jälkipuinnista	myönteinen	myönteinen	myönteinen
Istuntojen vetäjien jälkipuinti	ei	ei	Kyllä, pakollinen
Systemaattinen palaverikäytäntö	Laajennettu työsuojelutoimikunta, poliisipäällikkö ja yksilökeskustelujen vetäjät	ei systemaattista. päällystön aamupalavereissa tilannetta käytiin lävitse	CISM-istuntojen vetäjillä kyllä
Oikeudellisen avun tarve	kyllä	ei	kyllä
Tehtiinkö suoritetuista toimenpiteistä arviointia	kyllä	ei	CISM-ryhmien vetäjät tekivät
Seuranta	Ei toiminut järjestelmällisesti	Ei toiminut järjestelmällisesti. Ryhmäjohtajille määrättiin seurantavastuu	Neljä vertaistukihenkilöä kävi kaksi kertaa jälkikäteen ja suorittivat seurantaa.
Posttraumatyöpaja (Post Critical Incident Seminar)	kyllä	kyllä	kyllä

Taulukosta käy ilmi, että kaikissa tutkituissa tapauksissa järjestettiin Jeffrey T. Mitchellin mallin mukaiset psykologiset jälkipuinti-istunnot, välitön kokemuksellinen purkukeskustelu ja purkukeskustelu. Kauhajoella välittömän purkukeskustelun vetäjänä toimi tilanteessa yleisjohtajana toiminut henkilö. Jokelan ja Virginia Tech'in jälkeen istuntojen vetäjinä toimi istuntojen vetoon koulutuksen saanut vertaistukihenkilö. Purkukeskustelussa vetäjinä toimi Kauhajoella ja Virginia Tech'issä koulutuksen saanut poliisin vertaistukihenkilö. Jokelassa käytettiin työterveyshuollon psykologia.

Yksilökeskusteluja (one - on - one) käytiin kaikissa kolmessa tapauksessa. Jokelassa käytiin varsinaisessa tilanteessa johtajina toimineiden johdolla pienryhmäkeskusteluja. Kauhajoella ja Virginia Tech'issä yksilökeskusteluja kävivät koulutetut poliisimiehet. Jokelassa yksilökeskusteluja käytiin työterveyshuollon ammattilaisten kanssa.

Ulkopuolinen koordinaattori jälkitoimiin oli Kauhajoen tapaukseen liittyen Kauhajoen poliisilaitoksella. Tällä tarkoitetaan Kauhajoelle tapahtuman jälkeen nimettyä poliisipäällikköä, joka sai tehtäväkseen vastata Kauhajoen poliisilaitoksen henkilökunnasta. Virginia Tech'issä ulkopuolisena koordinaattorina toimi naapuriosavaltion Pohjois-Carolinan Highway Patrolin komisario, joka on saanut koulutuksen CISM-malliin. Jokelan tapahtumien jälkeen ei jälkitoimien osalta ollut ulkopuolista koordinaattoria. Tapahtuman jälkipuinnin organisoinnista vastasivat tilanteessa johtotehtävissä olevat. Tutkimuksen mukaan he suoriutuvat tehtävästä hyvin. Tilannetta ei kuitenkaan voida pitää hyvänä. Kaikkien tilanteessa osallistuneiden tulisi olla toimenpiteiden kohteena, ei niiden suunnittelijana ja toteuttajana. Kauhajoen osalta ei yhtenäistä koordinaatiota ollut muiden poliisi-

laitosten kanssa. Tämä johti siihen, että eri poliisilaitosten henkilökunta oli eriarvoisessa asemassa ja sai erilaisia palveluja.

Yhteenveto

Ammattilaisilla eli poliisilla, sotilailla, pelastushenkilöstöllä jne. on keskimääräistä parempi kriittisten tilanteiden stressinsietokyky. Tästä ei kuitenkaan saa eikä voi tehdä sellaista johtopäätöstä, että ammattilainen kestää ja sietää mitä tahansa.

Poliisi joutuu tilanteisiin, joihin tavalliset ihmiset joutuvat erittäin harvoin. Poliisin työhön kuuluu mm. vakavat onnettomuustilanteet, väkivaltatilanteet, vihan ja epäasiallisen käytöksen kohtaaminen, ihmisten välisten erimielisyyksien ratkominen ja rikollisten kohtaaminen. Poliiseja voidaan kouluttaa näiden tilanteiden käsittelyyn. On väärin luulla, että poliisit olisivat immuuneja kaikille niille kauheuksille, konflikteille ja kurjuudelle, jota he työssään kohtaavat. (Stevens 2005, 5; Evans 2011).

Timo Airaksinen kysyy (Airaksinen 2011) ”Kuka siis turvaa turvaajan, erityisesti ammatissa toimivan turvaajan?” (Airaksinen 2011, 25). Tähän voidaan poliisin osalta vastata, että turvaaminen kuuluu poliisiorganisaatiolle, jos ja kun puhutaan työturvallisuuden turvaamisesta. Airaksinen tuo esille, että turvaajalla on oikeus koulutukseen ja hyviin varusteisiin sekä tarvittaviin varotoimiin. (ibid.) Esille tulee turvaajan oikeus henkisen rasituksen aiheuttamien riskien torjumiseen. Turvaajalla on oikeus henkiseen tukeen. (ibid.)

Artikkeli perustuu väitöskirjaani. Yhteenvetona voin todeta, että henkilöstö arvostaa kriittisen tilanteen jälkeen niitä toimia, joita työnantaja tekee henkilöstön hyvinvoinnin ja työssä jaksamisen eteen.

LÄHTEET

Airaksinen, Timo 2011. Turvallisuudesta ja sodan etiikasta. Teoksessa toim. Juha Tuominen, Nuoret, arvot ja maanpuolustus. Yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa- seminaarin julkaisu. Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen Julkaisusarja 2 – Artikkelikokoelmat 6/2011, 16–39.

Alexander, David A. & Wells, Andrew 1991. Reactions of Police Officers to Body-Handling after a Major Disaster A Before-and-After Comparison. *British Journal of Psychiatry*. 159, 547–555

Burke, Ronald J. & Mikkelsen, Auslaug. 2004. Burnout, job stress and attitudes towards the use of force by Norwegian police officers. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management* Vol. 28 No. 2, 2005 pp. 269–278.

Elstad, Gunnar 2003. Kun elämä satuttaa. Perussanoma Oy. Kauniainen.

Evans, Alexander W. 2011. Pastoral Leadership with Police in Crisis. Doctor of Ministry Project, Columbia Theological Seminary, Georgia, USA.

Järvelin, Juha 2010. Poliisin oma työsuojelu vaikeassa kriisinhallintatyössä. Case-Kauhajoki 23.9.2008. Julkaisematon turvallisuushallinnon lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto. Kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta. Johtamistieteiden laitos.

Järvelin, Juha 2011. Poliisin työturvallisuudenjohtamisen toimivuus kriisitilanteiden yhteydessä. Kolme kouluampumisesimerkkiä. Acta Universitatis Tamperensis 1632. Tampere University Press. Tampere

Kerley, Kent R. 2005 The Costs of Protecting and Serving. Exploring the Consequences of Police Officer Stress. Teoksessa Copes, Heith (toim.) Policing and Stress. Upper Saddle River, New Jersey. Pearson Prentice Hall. 73–86

Kop, Nicolien & Euwema Martin C. 2001. Occupational Stress and the use of force by Dutch police officers. Criminal Justice and Behavior 28, 631–652

Leonard, Ross & Alison, Lawrence 1999. Critical incident stress debriefing and its effects on coping strategies and anger in a sample of Australian police officers involved in shooting incidents. Work & Stress, 1999, vol. 13, no. 2 144–161.

Mitchell, Jeffrey T. 1983. When disaster strikes: The critical incident stress debriefing process. Journal of Emergency Medical Services, 8, 36–39

Mitchell, Jeffrey T. & Everly, George S. 1994. Human Elements Training For Emergency Services, Public Safety and Disaster Personnel: An Instructional Guide to Teaching Debriefing, Crisis Intervention and Stress Management Programs. Ellicott City, MD. Chevron

McNally Vincent J. & Solomon Roger M. 1999. The FBI's Critical Incident Stress Management Program. FBI Law Enforcement Bulletin February 1999 Volume 68, Number 2. United States Department of Justice Federal Bureau of Investigation Washington, DC 20535-0001

Nurmi, Lasse 2006. Kriisi, pelko ja pakokauhu. Helsinki. Edita

Paton, Douglas & Violanti, John M. & Dunning Chris 2000. Posttraumatic Stress Intervention: Challenges, Issues, and Perspectives. Teoksessa Violanti John M., Paton Douglas. & Dunning, Christine.: Posttraumatic Stress Intervention. Challenges, Issues, and Perspectives. Springfield, Illinois. USA. Charles C Thomas Publisher Ltd

Saari, Salli 2000. Kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki. Otava 5. painos 2008

Stevens, Dennis J. 2005. Police Officer Stress and Occupational Stressors: Before and After 9/11. Teoksessa Copes, Heith (toim.) Policing and Stress. Upper Saddle River, New Jersey. Pearson Prentice Hall. 1–25

Stuhlmiller, Cindy & Dunning, Chris 2000. Challenging The Mainstream: From Pahtogenic to Salutogenic models of Posttrauma Intervention. Teoksessa Posttraumatic Stress Intervention. Challenges, Issues, and Perspectives. Springfield, Illinois. USA. Charles C Thomas Publisher Ltd. 10–42

Wahlbeck, Kristian 2005. Onko varhaisesta jälkipuinnista hyötyä vai haittaa. Kriittinen arviointi auttamishalun jaloissa. Duodecim 2005a; 121:241–3.

Wright, Thomas A. & Bonett, Douglas G. 1997. The contribution of burnout to work performance. Journal of Organizational Behavior, Vol. 18, pp. 491–9.

Median muuttuva rooli kriiseissä

Kuolonuhrien, omaisten, pelastuneiden ja syyllisten esittäminen uutismediassa ennen ja nyt

Suomalaiset journalistit ovat viime vuosina olleet toistuvasti kriisien keskellä. He ovat raportoineet Myyrmäen pommiräjähdyksestä, Konginkankaan bussiturmasta, Kaakkois-Aasian luonnononnettomuudesta (tsunami) ja Jokelan sekä Kauhajoen koulusurmista eli tapauksista, joita kaikkia voi luonnehtia kansallisiksi katastrofeiksi.

Journalistien toiminta kriisipaikoilla ja heidän laatimansa jutut ovat herättäneet ajoittain kirpeääkin kritiikkiä. Journalistien uskottavuus oli koetukselle etenkin Jokelan koulusurmien jälkeen. Paikallisten nuorten laatimassa nettiadressissa journalisteja syytettiin salakuuntelusta, luvattomasta kuvaamisesta, kotirauhan rikkomisesta, sokissa olleiden hyväksikäytöstä, vaaran aiheuttamisesta ja lausuntojen vääristelystä. Jo aiempien katastrofien yhteydessä kriisipsykologit ja mediatutkijat olivat kritisoineet journalisteja haitallisista toiminta- ja esittämistavoista.

Väitteet katastrofijournalismin epäkohdista perustuvat usein normatiiviseen ajatukseen muutoksesta: Journalismin laatu on heikentynyt, ja journalistien ammattietiikka rapautunut. Kriitikoilla on kuitenkin harvoin ollut esittää muuta todisteita kuin varoittavia esimerkkejä tuoreimmista katastrofeista. Kun vastapuolella journalistit ovat väittäneet vastaan yhtä heppoisin eväin, keskustelu on typistynyt hedelmättömäksi juupas-eipäs-kinasteluksi. Tämän artikkelin tarkoituksena on tuoda keskusteluun uutta tietoa ja laventaa urautuneita näköaloja. Artikkelin perustana ovat viime vuonna julkaistu väitöskirjani sekä teemaan liittyvistä tutkimushankkeista (muun muassa tutkimukset koulusurmien mediakäsittelystä) laaditut artikkelit ja raportit.¹

Tutkimusaineisto koostuu yhdeksästä katastrofiksi luokiteltavan tapauksen sanomalehtiutisoinnista ja uutisointiin liittyneestä jälkipuinnista.² Ensimmäinen

¹ Artikkelit perustuu väitöskirjaani, erityisesti sen kuudenteen lukuun (Koljonen 2013, 168–199), jonka pohjana puolestaan oli Media ja Viestintä -lehdessä julkaistu artikkeli (Raittila & Koljonen 2009). Syyllisen esittämiseen liittyviä pohdintoja on julkaistu väitöskirjani luvuissa viisi ja seitsemän (Koljonen 2013, 138–167, 200–221) sekä aiemmin mm. tutkimusraporteissa (Raittila ym. 2008; 2009; 2010)

² Tutkimukseen valitut katastrofitapaukset ovat Kuru-laivan uppoaminen Tampereen Näsijärvellä syyskuussa 1929 (kuolonuhreja 136), Vallisaaren räjähdys Helsingin edustalla heinäkuussa 1937 (12), Kuurilan junaturma maaliskuussa 1957 (26), Koivulahden lento-onnettomuus tammikuussa 1961 (25), Lapuan patruunatehtaan räjähdys huhtikuussa 1976 (40), Estonian uppoaminen

katastrofi ajoittuu vuoteen 1929 ja viimeinen vuoteen 2008. Tarkastelujakson aloituspiste osuu ajankohtaan, jolloin journalistin ammatti oli itsenäistymässä. Merkkejä itsenäistymisestä olivat muun muassa ammattiliiton perustaminen ja ammattiin johtavan erityiskoulutuksen aloittaminen. Tarkastelujakson kaksi viimeistä katastrofia osuu murrosvaiheeseen, jossa journalistit ovat epävarmoja oman ammattinsa tulevaisuudesta. Merkkejä murroksesta ovat esimerkiksi journalistin portinvartijaroolin ja uutismedian ansaintalogiikan kyseenalaistuminen. Loput kuusi tapausta on valittu siten, että tarkastelupisteitä on mahdollisimman tasaisesti eri kohdista tutkittavaa ajanjaksoa. Tavoitteeni on aineiston perusteella pohtia sitä, miten journalismissa on eri aikoina kerrottu kuolonuhreista, heidän omaisistaan, täpärästi pelastuneista silminnäkijöistä ja katastrofin aiheuttajista.

Kuolonuhrit: Näytetään vähemmän, muistellaan enemmän

Uutisointi henkirikoksista ja kuolemaan johtaneista onnettomuuksista tuli Suomessakin osaksi sanomalehtien sisältöä jo 1800-luvulla, ja kuolinuutiset nousivat yhä 2000-luvulla median paraatipaikoille kootakseen yhteen pirstoutuneet yleisöt. Vaikka kuolema on läsnä sanomalehtien arjessa monin tavoin (myös kuolinilmoitukset, seurakuntien palstat, nekrologit), kuolleiden tuominen julkisuuteen edellyttää eettistä harkintaa, jossa on otettava huomioon yhteiskunnan vallitsevat normit ja vainajan läheisten tunteet. Estonian uppoaminen ja Kaakkois-Aasian luonnonkatastrofi havahduttivat huomaamaan, kuinka eri tavoin kuolemaa ja kuolonuhreja tarkasteltiin eri maissa. Ajassa tapahtuvaa muutosta ei ole yhtä helppo havaita. Esimerkiksi hautajaiselostukset olivat vakiintunut juttumuoto 1900-luvun alkupuolella, mutta pikkuhiljaa hautajaiset menettivät asemiaan sanomalehtien juttuhierarkiassa ja tätä nykyä vaaditaan poikkeuksellinen henkilö tai tapahtuma, jotta hautajaiset olisivat mediatapahtuma.

1960-luvulle saakka yksilön- ja nimensuoja oli vierasta onnettomuus uutisoinnissa. Kuolleiden ja kadoksissa olleiden nimet julkistettiin välittömästi ja odottamatta sitä, että omaiset olisivat saaneet tiedon ensiksi. Sanomalehdet julkaisivat spekulatioita mahdollisesti kuolleista ja kadonneista sekä julkistivat yksityiskohdaisia tuntomerkkejä tunnistamattomista vainajista. Myöhemmissä lehdissä jouduttiin korjaamaan virheellisiä tietoja. Vielä Koivulahden lento-onnettomuuden ja Lapuan tehdasräjähdysten kaikki kuolonuhrit pyrittiin nimeämään sanomalehdissä niin pian kuin mahdollista. Estonian uppoamisesta lähtien nimien julkistaminen ei kuitenkaan ole ollut itsestäänselvyys. Koska valtaosa Estonian uhreista oli muita kuin suomalaisia, satoja nimiä käsittävän luettelon julkaisu ei ollut tarkoituksenmukaista. Esimerkiksi Helsingin Sanomat julkaisi vaillinaisen listan laivalla olleista suomalaisista: pelastuneista ja kadonneista.

2000-luvulla nimien julkaisussa on haettu eettisesti kestävä linjausta. Kolme päivää Konginkankaan bussitragedian jälkeen poliisi julkisti surmansa saaneiden nimet, iät ja kotipaikat, vaikka osa omaisista vastusti nimien julkistamista. ”Lehdistö voisi pohtia uhrien nimien julkistamista”, Aamulehti (22.3.2004) otsi-

koi näyttävästi etusivullaan – ja julkisti poliisin antaman nimilistan sisäsivullaan. Koulusurmien yhteydessä poliisi ei antanut nimiä journalisteille, koska nimien julkistamisella ei tutkinnanjohtajan mukaan ollut informaatioarvoa. Vaikka sanomalehdet eivät julkaisseet nimilistoja Konginkankaan tapaan, kaikki uhrin eivät pysyneet anonyymeinä: Jokelassa ammuttu rehtori oli julkisuudessa nimellä ja kuvallaan ja Kauhajoella ammuttu opettaja oli iltapäivälehtien kuvausten perusteella tunnistettavissa.³ Menehtynyttä opettajaa keuhuttiin lehdissä ”hienomaksi mieheksi mitä maa päällään kantaa” ja hänen saavutuksistaan kerrottiin yksityiskohtaisesti, mutta jutussa hänestä paljastettiin vain etunimi ja julkaistussa kuvassa hänen kasvonsa oli sumennettu.

Kauhajoella kuolleen opettajan mediakäsittelyssä kiteytyy katastrofien kuolonuhrien julkisuuden ristiriitainen kehitys. Yhtäältä pyrkimys on kertoa uhreista entistä enemmän. Kun 1900-luvun katastrofeissa kuolonuhreista oli kerrottu yleensä vain perustiedot, kuten syntymäajat ja kotipaikat, 2000-luvun uhreista laadittiin niin sanottuja profiilijuttuja, joissa kerrottiin uhrien saavutuksista ja luonteenpiirteistä omaisilta, ystäviltä ja työtovereilta saatujen kommenttien perusteella. Toisaalta uhreista on sallittua näyttää aiempaa vähemmän. Varhaisimpien katastrofien uhreista valtaosa tuli vastaan lehtien palstoilla passi- tai studiokuvissa. Koivulahden lentoturmasta lähtien henkilökuvien julkaisu katastrofin kuolonuhreista on ollut harvinaista. Esimerkiksi Konginkankaan uhreista ei kasvoillaan ollut julkisuudessa kuin kaksi. Nämäkin kasvokuvat olivat molemmissa tapauksissa osa tilannekuvaa. Lukijoille haluttiin osoittaa, että julkaisupäätös oli tavallaan ollut yhteinen, koska kyseisten uhrien omaiset ja läheiset olivat näyttäneet tai pitäneet esillä kuvaa vapaaehtoisesti. Hienovaraisuuden voimistuminen näkyy myös katastrofipaikoilta otetuissa valokuvissa: 1900-luvulla tyypillinen kuva onnettomuudesta toiseen oli paareilla kannettava, peitelty vainaja. 2000-luvulla peitelty ruumiskuvat on korvattu symbolikuvilla.

Omaiset: Muistopuheiden kuuntelijoista surutarinan kertojiksi

Vaikka onnettomuus- ja rikosuutisoinnilla on pitkät perinteet, kuolonuhrien omaisten haastattelut ovat varsin tuore ilmiö. Kansallisista katastrofeista Lapuan räjähdysonnettomuus oli käännekohta omaisten julkisuudessa. Sitä ennen omaiset olivat olleet yksilöimätöntä massaa, joka ensin odotti tietoja läheistensä kohdalosta ja lopulta kuunteli pappien ja ministereiden muistopuheita hautajaisissa. Lehtijutuissa heille tarjoutui tuolloin passiivisen mukanaolijan rooli; heitä ei haastateltu, kuvissa he sulautuivat väkijoukkoon ja luonnehdinnat heidän tunnereaktioistaan pysyivät yleisellä tasolla. Lapuan räjähdyksestä lähtien iltapäivälehdet ovat tuoneet omia julkisuuteen nimillä ja kasvoilla. He ovat muistelleet rakkaitaan, käyneet läpi omia tunteitaan ja mahdollisesti ottaneet kantaa siihen, ketkä ovat katastrofin syyllisiä ja ketkä sankareita.

³ Jokelan uhreista nimellä julkisuudessa oli myös yksi aikuisopiskelija, jonka nimi ja kuva päätyivät Keskisuomalaiseen sillä perusteella, että uhri oli asunut aiemmin lehden levikkialueella. Kauhajoen uhreista useiden nimet tulivat julki hyvin pian Ilkassa, koska omaiset lähettivät tiedot lehden Kuolleita-palstalle. Omaiset olivat myötävaikuttamassa myös siihen, että Ilta-Sanomien ja MTV3:n verkkosivut julkaisivat uhrien nimet ja kuvat 14 kuukautta surmatöiden jälkeen, kun käräjäoikeudessa ryhdyttiin käsittelemään poliisia vastaan nostettua syytettä virkavelvollisuuden rikkomisesta.

Journalismi näyttäisi polarisoituneen omaisten käsittelyssä: iltapäivälehdissä suunta on ollut kohti henkilökohtaisempaa ja intiimimpää, kun taas päivälehdissä omaisista on edelleen puhuttu lähinnä yleisellä tasolla. Vaikka eri medioiden käsittely- ja esitystavat katastrofeissa lähenevät toisiaan, iltapäivälehtien ja muutamien aikakauslehtien toimittajat jäävät ainoina tekemään niin sanottuja kuoleman koputuksia.⁴ Myös jokelalaisnuorten mediakritiikissä paheksuttiin kuolonuhrien perheille ja ystäville esitettyjä haastattelupyyntöjä, mikä näkyi Kauha-journalismin lisäntyneenä hienotunteisuutena ja etäisyydenottona omaisista.

Omaisten ja ylipäänsä surevien ihmisten läsnäolo julkisuudessa on liittynyt erilaisiin sururitualeihin, joista näkyvimmit ovat kirkolliset toimitukset, kuten hautajaiset ja muistohartaudet. Esimerkiksi Lapuan räjähdysnettomuuden uhreille järjestettiin yhteinen siunaustilaisuus, joka keräsi paikanpäälle ja television ääreen kansalaisia niin runsaasti, että tapahtumaa saattoi pitää valtionpäämiehen hautajaisten kaltaisena kansallisena surujuhlanäytelmänä. Tuoreimmissa katastrofeissa hautajaiset ovat olleet yksityisiä tilaisuuksia. Niiden paikan julkisuudessa ovat ottaneet erilaiset muistotilaisuudet. Esimerkiksi Estonian uhrien arkkujen kuljetukseen liitetty hartautilaisuudet, kirkkojen muistotilaisuudet sekä myöhemmin merellä vietetty seppeleenlaskutilaisuus olivat hautajaisten kaltaisia rituaaleja, joiden tunnelmat media välitti näytävästi.

Kirkollisten ja valtiollisten rituaalien (suruliputukset, surunvälittelyt, hiljaiset hetket) ohien ovat vasta viime vuosikymmeninä tulleet kansalaisten spontaanit surunilmaukset. Katastrofien uhrien muistoksi on sytytetty kynttilöitä, tuotu kukkia ja jätetty viestejä turma- tai surmapaikan läheisyyteen. Sururitualien kehittymiseen ovat vaikuttaneet edesmenneiden ”megatähtien”, erityisesti prinsessa Dianan, muistamisesta saadut esimerkit. Kun lokakuussa 1997 Helsingissä surmattiin kaksi poliisia, suomalaiset toivat surmapaikalle kynttilöitä ja kukkia aivan kuin britit olivat tuoneet pari kuukautta aiemmin Kensingtonin palatsin edustalle Dianan muistoksi. Ylipäänsä journalistit ovat vasta 1990-luvulta lähtien aktiivisesti rakentaneet surusta julkista näytelmää; esimerkiksi avoimesti surua tai myötätuntoa kysynein tai halauksin ilmaisevia ihmisiä on ollut lehtikuvissa vasta Estoniasta lähtien.

Pelastuneet: Ennen tapahtumakuvauksia, nyt jännitystarinoita

Katastrofista pelastuneilla silminnäkijöillä on aina ollut keskeinen rooli uutisissa, ja kriisipaikalta tavoitetut ovat fyysisesti vahingoittuneita lukuun ottamatta olleet journalistille potentiaalisia haastateltavia. Sitä mukaa kun tietoisuus sokki-reaktioista ja traumaista on kehittynyt ja tavoittanut journalistien ammattikunnan, pelastuneiden silminnäkijöiden haastattelu on muuttunut eettiseksi pulmaksi: haastattelulla voidaan saavuttaa uutta, täydentävää tietoa ja koskettavia, tunteisiin vetoavia tarinoita, mutta niillä voidaan myös aiheuttaa vahinkoa ja vaikeuttaa uhrien toipumista.

⁴ Kyse on journalistien ammattitermistä, jolla viitataan kuolleen lähiomaiselle esitettävään haastattelupyyntöön.

Vaikka Kuru-laivan uppoamisen ja Lapuan patruunatehtaan räjähdysten välillä on aikaa lähes 50 vuotta, sanomalehdet olivat ainakin yhdessä kohtaa muuttumattomia: ne julkaisivat runsaasti koostejuttuja, joissa useat pelastuneet kertoivat katastrofia edeltäneistä ja sitä seuranneista tapahtumista. Estonian uppoamisen yhteydessä julkaistiin edelleen samanlaisia koostejuttuja, mutta iltapäivälehdet alkoivat julkaista myös sellaisia juttuja, joissa keskityttiin vain yhden tai kahden henkilön kohtaloon. Konginkankaan bussiturmasta selviytyneistä ei uutisoinnin ensi vaiheessa kukaan antanut haastatteluja, mutta muutamat heidän omaisistaan puhuivat loukkaantuneiden puolesta. Esimerkiksi tamperelaisten siskosten vanhemmat kertoivat useaan otteeseen tyttäriensä toipumisesta. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmista pelastuneista julkisuudessa olivat muun muassa ampujien luoteja väistelleet opettaja ja laitospäivähoitaja.

Se, että pelastuneita silminnäkijöitä ei ole enää haastateltu siinä määrin kuin ennen, johtuu kahdesta seikasta. Ensinnäkin viranomaiset ja kriisityöntekijät suojaavat aiempaa määrätietoisemmin katastrofien uhreja medialta, ja lisäksi kansalaiset suhtautuvat entistä kriittisemmin median motiiveihin ja katastrofeihin joutuessaan pitävät tiukasti kiinni oikeuksistaan pysyä poissa julkisuudesta. Toiseksi silminnäkijöiltä saatavan tiedon kysyntä on muuttunut. 1900-luvun katastrofeissa pelastuneita haastateltiin tapahtumien kulun selvittämiseksi, ja tapahtumakuvausten objektiivisuutta pyrittiin parantamaan käyttämällä mahdollisimman monen silminnäkijän kommentteja. 2000-luvun katastrofien yhteydessä on kerrottu yksittäisten ihmisten kohtaloista ja tunteista, mikä heijastaa journalismissa vallitsevaa pyrkimystä kuvata laajempaa ilmiötä yksilön kautta.

Pelastuneiden haastattelemisen tiedonvälitystehtävää varten on ollut ensisijaista kaikissa analysoiduissa katastrofeissa, mutta tiedonvälityksen luonne ja funktio ovat vuosikymmenten aikana muuttuneet. Aluksi pelastuneista oltiin kiinnostuneita lähes yksinomaan heidän antamiensa tapahtumakuvausten takia, mutta jo Kuurilan junaonnettomuudesta lähtien lehtijutuissa kerrottiin myös pelastuneiden tunteista ja ajatuksista. Journalismien tehtävä tarinoiden kertojana oli sivuosassa varhaisimmissa katastrofeissa. Tuoreimmista katastrofeista tarinankerronta oli näkyvimmin esillä Estonian yhteydessä. Upoavasta laivasta pelastuneiden kertomukset olivat jo sinällään dramaattisia, mutta haastatteluista laadituissa lehtijutuissa näkyy selvästi myös se, että journalismi pyrki aiempaa aktiivisemmin tuottamaan yksityiskohdilta rikkaita ja rakenteeltaan ehyitä tarinoita.

Syylliset: Olosuhteiden uhreista julkisuushakuisiin joukkosurmaajiin

Katastrofin tapahduttua julkisuudessa kysytään sitä, kuka tai mikä on vastuussa onnettomuudesta. Vastuunkantaja voi olla yksittäinen ihminen, organisaatio tai koko yhteiskunta. Eri vuosikymmeninä vastuunkantajia on tuotu journalismissa esiin hyvin eri tavoin. Katastrofien julkisuudessa toimivat aiemmin kasvottomat organisaatiot, mutta nykyisin organisaatiot ovat esillä niitä edustavien yksilöiden kautta.

Vaikka katastrofeissa aiheuttajaksi olisi ollut tarjolla yksittäinen ihminen, mediassa syytä ei kuitenkaan ole haluttu vierittää kenenkään yksilön kontolle.

Esimerkiksi Kuurilan junaonnettomuuden ja Konginkankaan bussiturman aiheutaneiden yksilöiden osallisuudesta kerrottiin seikkaperäisesti, mutta samalla korostettiin olosuhteiden hankaluutta ja vastuuta jaettiin muillekin tahoille. Kohtalon ja sattuman lisäksi vastuullisiksi nähtiin viranomaiset sekä poliittiset päättäjät, jotka olivat tahoillaan tehneet kohtalokkaita säästöpäätöksiä. Tarjolla olisi ollut onnettomuuden estäviä teknisiä ratkaisuja tai toimintatapoja, mutta niitä ei ollut hyödynnetty taloudellisista syistä.

1900-luvun katastrofeista laadituissa pääkirjoituksissa keskeistä oli syyn löytäminen ja turmasta oppiminen. Voikin sanoa, että journalismi paitsi kuvasi tapahtunutta myös rakensi modernin yhteiskunnan rationaalista puhetapaa: onnettomuudesta on opittava, tutkimukset ovat käynnissä, tulevaisuudessa tällaista ei tapahdu. Kyse on tavallaan katastrofin paikkaustyöstä ja uskottavuuden rakentamisesta uudelleen. Journalismin suhtautuminen virallista yhteiskuntaa kohtaan pysyi katastrofien keskelläkin myötäsukaisena eikä vallanpitäjien toimintaa asetettu kyseenalaiseksi juuri ollenkaan. Tässä suhteessa 2000-luvun suuronnettomuudet ovat toista maata. Niiden uutisoinnissa käytiin läpi perinteistä vastuukaavaa, ja monimutkaiset tietokonegrafiikat ”selittivät” katastrofien teknisen kulun moneen kertaan. Kuitenkin selityksiä, syitä ja vastaisen varalle oppimista enemmän kommentointi keskittyi tapauksen kohtalonomaisuuden ympärille. Kolumnistit ja pääkirjoitustoimittajat antoivat selittämislle aiempaa vähemmän sijaa ja entistä enemmän tilaa ihmettelylle ja tunteiden todentamiselle. Huomionarvoista on myös se, että 2000-luvulla Suomeen on rantautunut uudentyyppisenä katastrofina julkisissa tiloissa, kuten kouluissa ja ostoskeskuksissa, tapahtuneet joukkosurmat, joissa syyllisyys on noussut erityisen keskeiseksi teemaksi ja joihin on aiempia katastrofeja hanakammin kytketty viranomaisten laiminlyönnit ja yhteiskunnan epäkohdat.

Kahden koulusurmatapauksen uutisoinnin sisällönanalyysissä havaittiin, että sekä Jokelassa että Kauhajoella uutistoimitukset keskittyivät nimenomaan ampujien toiminnan kuvaamiseen ja selittämiseen. Molemmista ampujista muodostui julkisuudessa ristiriitaisia hahmoja. Ensinnäkin ampujia käsiteltiin heidän surmatöidensä kautta. Tästä näkökulmasta heitä tulkittiin poikkeaviksi, julmiksi rikollisiksi. Toiseksi tekojen taustoittamisessa ilmeni, että molemmat olivat kohdanneet kiusaamista. Tällöin myös ampujat saattoi mieltää uhreiksi. Kolmanneksi heidät oli mahdollista tulkita sankareiksi, vaikka heitä ei valtavirtamediassa sellaisina haluttukaan esittää. Kuitenkin ampujien materiaalin toisteinen esittäminen saattoi luoda etenkin kouluampumisia ihannoivien keskuudessa mielikuvaa siitä, että julkisuutta hakeneet tekijät olivat onnistuneet tavoitteissaan ja olivat siten sankareita.⁵ Jokelan ja Kauhajoen ampujien julkisuuskuvat eivät kuitenkaan olleet täysin yhtenevät: Kauhajoen ampujan saattoi nähdä myös ”tavalliseksi” nuorukaiseksi, koska hänen elämässään oli paljon parikymppiselle opiskelijalle yleisiä piirteitä. Sen sijaan Jokelan ampujaan ei samanlaisia tavallisuuden attribuutteja lisätty, koska häntä pidettiin jo ennen surmatekojaan ”erilaisena” nuorena, joka eristäytyi ja eristettiin muista paniikkihäiriönsä, omintakeisen tyyliensä ja radikaal-

⁵ Sankaruus näyttäisi liittyvän erityisesti Columbinen koulusurmaajien julkisuuskuvaan. Kahdesta ampujasta muodostui mediassa ja laajemmin populaarikulttuurissa myyttisiä hahmoja, ”synnynnäisiä tappajia” (natural born killers). Valtaosassa vuosina 1999–2007 sattuneista yli 20 kouluampumistapauksesta tuli esiin suora matkiminen tai muu yhteys Columbinen tapaukseen.

lien mielipiteidensä takia.

Kun Jokelan ampujan tekemisiä ja sen taustoja käsiteltiin julkisuudessa, journalistien keskuudessa ei liiemmin pohdittu sitä, millaisia tulkintoja ampujaan kohdistuvasta julkisuudesta saatettaisiin tehdä ja millaisia seurauksia tehdyillä julkaisupäätöksillä voisi olla. Kauhajoen ampujan uutisoinnissa tehty julkaisupäätökset olivat selvästi tietoisempia kuin Jokelan tapauksessa. Tiedotusvälineet halusivat minimoida omalla toiminnallaan sen, ettei ampujaa olisi nähty sankarina eikä liioin uhrinakaan.

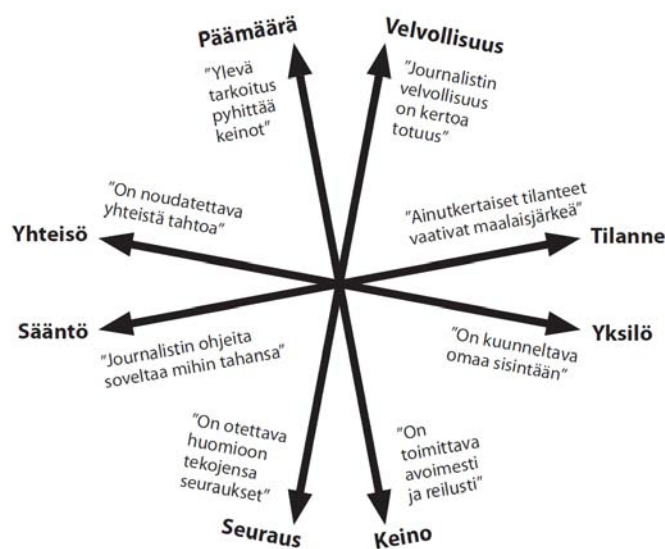
Ampujan esittämiseen liittyvät eettiset pohdinnat olivat selvästi erilaisia Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä. Jokelan tapauksen jälkeen uskottiin, että vapaa tiedonvälitys on yhteiskunnan toimivuuden kannalta paras vaihtoehto ja yksityiskohtainen selonteko ampujan toimista ja taustoista auttaa parhaiten ongelmien tunnistamisessa ja korjaamisessa. Kauhajoen tapausta seuranneissa eettisissä pohdinnoissa ampujan esittäminen oli noussut keskeiseksi ongelmaksi. Mahdollisimman avoimen julkaisulinjan rinnalle oli tullut näkemyksiä, joissa ampujaa piti esittää maltilla ja varoen. Journalistien keskuudessa vallitsi kuitenkin hämmennys siitä, miten seuraavan katastrofin aiheuttajaan pitäisi suhtautua. Vallitsevat uutisoinnin ja taustoittamisen tavat vaikuttivat monin tavoin ongelmallisilta.

Lopuksi: Järkähtelyä journalistien eettisessä harkinnassa

Vaikka usean ihmisen kuolema onnettomuuden tai henkirikoksen seurauksena on ollut huomattava uutinen niin 1920-luvulla kuin 2000-luvulla, katastrofeista kertova journalismi on muuttunut monin tavoin vuosikymmenien saatossa. 1920-luvulta 1960-luvulle journalismi oli suoraviivaista: kuolonuhrien nimiä ja kuvia painettiin lehteen sitä mukaa kun niitä saatiin ja pelastuneista silminnäkijöistä kaikki tarjolla olleet haastateltiin. Katastrofijournalismi alkoi muuttua 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä: hengissä selviytyneiden silminnäkijöiden joukosta haettiin yksilöllisiä tarinoita ja kuolleiden omaisten joukosta etsittiin tunteisiin vetoavia surun kasvoja. 2000-luvulla journalismin henkilöitymiskehitys on voimistunut, joskin suunnanmuutokset raportointikäytännöissä ovat voineet olla äkkinäisiä: yhden katastrofin uhreista ja heidän omaisistaan on tehty näyttäviä juttuja, kun taas seuraavan katastrofin yhteydessä uhreista ja omaisista on kerrottu hillitysti.

Vaikka käänteet kriisiraportoinnissa heijastavat laajasti yhteiskunnan muutosta ja avaavat mahdollisuuksia monenlaisiin selityksiin muutosten taustoista, haluan tässä yhteydessä keskittyä tekemään kehityskulkuja ymmärrettäväksi tarkastelemalla journalistien itseymmärryksen muuttumista. Journalistien ammatti-identiteetti – käsitys siitä kuka hän on ja mikä hänen tehtävänsä on – rakentuu viidestä suhteesta: suhteesta tietoon, yleisöön, valtaan, aikaan ja etiikkaan. Journalistien perinteisessä itseymmärryksessä lähtökohtana oli se, että uutismedian tehtävä oli välittää tietoa, valistaa kansaa, seurata eliittejä ja jäljentää mennyttä. Ammattikunnan uudessa itseymmärryksessä on lähdetty siitä, että uutismediassa tuotetaan sisältöjä, palvellaan kuluttajaa, haastetaan valtaa ja ennakoidaan tulevaa.

Tutkimusaineiston vanhimpien katastrofien yhteydessä journalistit perustelivat toimintaansa nimenomaan sillä, että heidän tehtävänsä oli välittää tietoa ja edistää yleistä etua. 2000-luvun katastrofeissa journalistien perustelut ovat olleet joustavampia: Yhtäältä yhä vedotaan tiedonvälittämiseen ja yleiseen etuun, mutta toisaalta tärkeiksi nähdään myös tarinat ihmisten kohtaloista ja mediakuluttajien tarpeiden tyydyttäminen. Myös journalistien muuttunut suhde valtaan heijastuu kriisiraportoinnissa vahtikoiran hakiessa aiempaa valppaammin vastuunkantajia.

Kuvio 1: Journalistien eettinen pelikenttä

Erityisen paljon viime vuosien katastrofit ovat koetelleet suomalaisten journalistien eettistä harkintaa (ks. kuvio 1). Journalistin työn peruslähtökohta on kertoa totuus. Se on toimittajalle ylin velvollisuus ja päämäärä, joka äärimmäisessä tilanteessa voi pyhittää keinot. Toinen journalistin ammatin keskeinen lähtökohta on riippumattomuus. Kun riippumattomuutta tulkitaan yksilökeskeisesti, silloin toimittaja kuuntelee omaa sisintään ja käyttää omaa maalaisjärkeään ainutkertaisissa tilanteissa.

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien jälkeen suomalaisten journalistien eettisellä pelikentällä saattoi havaita järkähtelyä. Ensinnäkin journalistit alkoivat pohtia totuuden julkaisemisesta koituvia seurauksia. Onko sittenkään järkevää kertoa joukkosurmaajasta kaikki mahdollinen? Toiseksi journalistit ryhtyivät miettimään totuuden kohtuullisuutta. Onko tarpeellista mennä surutaloon asti haastattelua kättämään? Kolmanneksi journalistit ryhtyivät kehittämään eettistä koodiaan. Voiko sittenkin omaa toimintaansa kriisitilanteissa säädellä etukäteen ammattikunnan tai ainakin toimitusorganisaation tasolla? Ja neljänneksi journalistit herkistyivät kuuntelemaan asianosaisten palautetta. Pitääkö jokelalaisten nuorten toiveisiin taipua ja seurata seuraavia kriisejä hieman etäämmältä? Nähtäväksi jää, oliko näissä pohdinnoissa kyse hetkellisestä korjausliikkeestä vai pysyvämmästä muutoksesta journalistien eettisessä harkinnassa.

Kirjoittaja työskentelee yliopistonlehtorina Tampereen yliopiston Viestinnän, median ja teatterin yksikössä.

LÄHTEET

Englund, Liselotte (2008). Katastrofens öga: En studie av journalisters arbete på olycksplats. Gothenburg: JMG, Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Hakala, Salli (2009). Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa: Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä. Helsinki: Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Helsingin yliopisto.

Hanusch, Folker (2010). Representing death in the news: Journalism, media and mortality. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Huhtala, Hannele & Hakala, Salli (2007). Kriisi ja viestintä: Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa. Helsinki: Gaudeamus.

Kivikuru, Ullamaija & Nord, Lars (toim.) (2009). After the tsunami: Crisis communication in Finland and Sweden. Gothenburg: Nordicom.

Koljonen, Kari (2013). Kriisi journalismissa: Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio. Acta Universitatis Tamperensis 1842. Tampere: Tampere University Press.

Muschert, Glen & Sumiala, Johanna (toim.) (2013). School shootings: Mediatized violence in a global age. Bingley: Emerald.

Pantti, Mervi & Sumiala, Johanna (2009). Till death do us join: Media, mourning rituals and the sacred centre of the society. Media, Culture & Society 31: 1, 119–135.

Pantti, Mervi; Wahl-Jorgensen, Karin & Cottle, Simon (2012). Disasters and the media. New York: Peter Lang.

Raittila, Pentti (1996). Uutinen Estonia: Kriisiviestintä ja journalismin etiikka koetuksella. Tampere: Tampere University Press.

Raittila, Pentti; Haara, Paula; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville & Väliverronen, Jari (2009). Kauhajoen koulusurmat mediassa. Tampere: Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.

Raittila, Pentti; Johansson, Katja; Juntunen, Laura; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville; Pernu, Ilkka & Väliverronen, Jari (2008). Jokelan koulusurmat mediassa. Tampere: Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.

Raittila, Pentti & Koljonen, Kari (2009). Kriisijournalismia ennen ja nyt. Media & viestintä 32: 2, 48–66.

Raittila, Pentti; Koljonen, Kari & Väliaverronen, Jari (2010). Journalism and school shootings in Finland 2007–2008. Tampere: Tampere University Press.

Simpson, Roger & Coté, William E. (2006). Covering violence: A guide to ethical reporting about victims and trauma. New York: Columbia University Press.

Kasvojen menettämisen estämisen johtaminen

Olen avannut itselleni hieman kryptistä otsikkoa jakamalla sen kolmeen osaan. Mitä on kasvojen menettäminen, miten sitä voidaan yrittää estää ja kuinka tätä johdetaan?

Sotilasjohtaja toimii yhä enemmän eri kulttuurien rajapinnoilla. Hän kohtaa eri tavoin ajattelevia ja toimivia ihmisiä. Tässä hän tarvitsee kriittistä tiedon intressiä, joka avaa hänelle eri ideologioita ja maailmankuvia.

Professori Aki-Mauri Huhtinen pohtii eräässä artikkelissaan johtajuuden ja kulttuurin suhdetta. Siinä hän toteaa: ”Suurin ongelma aikamme läntisillä ammattisotilailla on, että harva on enää pitkään aikaan ollut kosketuksissa kasvokkain vihollisen kanssa. Kaikki taistelut käydään koneiden ja teknologian avulla tietokoneiden näyttöpäätteiltä. ...Kun ihminen poistuu taistelun keskiöstä ja etäisyys vastustajan tappamiseen lisääntyy teknisten välineiden parantuessa, alkaa sotataidollinen rappio.”

Tämä ihmiskasvojen kadottamisen mahdollisuus on tunnistettu. Siksi sotilaan eettiseen toimintakykyyn, hyvän ja pahan erottamiseen, kiinnitetään huomiota. Professori Huhtinen toteaa: ”Johtajuuteen liitetään yhä useammin päättäväisyyden, luotettavuuden ja sosiaalisuuden piirteitä. Median myötä edellisten ilmiöiden uskottavuus nousee niiden totuusarvon yläpuolelle.” ... ”Ihmisen elämä on jatkuvien valintojen tekemistä. Valinnat ovat puolestaan etiikan keskeinen tutkimuskohde.

Etiikan ja eettisen johtamisen keskeinen ongelma on ollut tasapainottelu tiedon ja uskon välimaastossa. Etiikka ilmentää periaatteita, joiden pohjalta ihminen tekee valintojaan ja pohtii niitä. Näistä syntyvät moraaliset käsitykset ja käytännöt.” (Huhtinen 2006,51–56)

Vieraan ja oudon kohtaaminen

Vieraan ja oudon pelko on ymmärrettävä tunne. Usein siinä on kyse epävarmuudesta: kuinka tulisi suhtautua vieraaseen. Tässä auttaa oivallus, että kaikki ihmiset ovat pohjimmiltaan samanlaisia. Se karkottaa vieraan pelon.

Mielessäni on kokemus matkalta Kirkon ulkomaanavun (KUA) avustuskohdeeseen Ugandaan. KUA toimii yhteistyössä muiden Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkojen kanssa Action by Churches Together –avustusorganisaatiossa. Avustushankkeilla on tarkoitus tukea ruokahuoltoa, sanitaatiota, malarian torjuntaa, metsitystä, koulutusta ja jälleenasutusta Pohjois-Ugandassa, missä Lord's Resistance Army terrorillaan tyhjänsi kyliä 1980–2000 -luvuilla ja asukkaat pakenivat muualle.

HIV-tartunnan saaneet ja Aidsiin sairastuneet ovat suuri yhteiskunnallinen ja sosiaalinen kysymys monissa Afrikan maissa, myös Ugandassa. Tapasin kylässä perheen, jossa isä piti pienempiä lapsia sylissään. Isä oli Aidsin vuoksi heikentynyt, eikä voinut tehdä enää fyysistä työtä. Kirkon Ulkomaan avun tuella hän harjoitti pienkauppaa ostamalla pesuaineita ja erilaisia jauhoja suuremmissa erissä ja jakoi ne pieniin pusseihin edelleen myytäväksi.

Tervehdin miestä, joka esittäytyi Peteriksi. Totesin, että olemme kaimoja ja että minullakin on neljä lasta. Samalla molemmat tiesimme, että tilanteissamme oli valtava ero. Peter oli kuolemassa sairauteen lähiaikoina. Lapset jäisivät äidille, jolla myös oli HIV-tartunta. Estäisikö lääkitys sairauden puhkeamisen ja olisiko äidin mahdollista saada riittävä lääkitys ja tukea perheen elättämiseen? Kättilin lopuksi Peteriä ja toivotin hänelle Korkeimman siunausta.

Kokemukset erilaisuuden kohtaamisesta osoittavat selvästi, että kaikilla ihmisillä on samat perustarpeet – kaikki tuntevat nälkää ja janoa, pelkoa ja vihaa, kipua ja tuskaa, väsymystä ja uupumusta. Kaikki myös odottavat näihin tuntemuksiinsa helpotusta.

Tämä ihmisten perimmäinen samankaltaisuus mahdollistaa lähimmäisen kasvojen tunnistamisen: jokainen voi olla toiselle se ihminen, joka auttaa ja tuo helpotuksen. Tähän perustuu myös se, että kansainväliset kriisinhallintajoukot voivat helpottaa humanitaarisen avun tarvetta paikallisten ihmisten keskuudessa.

Sotilaspappi osana kriisinhallintajoukkoja toisen kulttuurin tulkkina

Suomalaisten joukkojen mukana on ollut yleensä pappi, kun joukko on ainakin komppanian vahvuinen. Suezin kriisistä lähtien 1956 sotilaspappeja tai –diakoneja on ollut mukana eri operaatioissa yli 180. Miten Sotilaspappi operoi moniuskontoisessa ja -kulttuurisessa kentässä, niin että kaikki tulevat palveluiksi, kaikkia kunnioitetaan ja kenenkään ei tarvitse menettää kasvojaan?

Ensinnäkin sotilaspappi on kaikkien pappi riippumatta siitä, mihin uskontokuntaan kukin kuuluu tai kuuluuko mihinkään. Kaikki voivat tulla puhumaan hänen

kanssaan. Samalla on selvää, että pappi edustaa kirkon uskoa ja hänen työkalupakkiinsa kuuluvat kenttäehtoolliset, hartaudet, virret, kasteet, rippikoulut jne. Pappikaan ei tule tyhjiöstä, vaan edustaa avoimesti omaa ja samalla useimpien suomalaisten taustaa.

Oman perustan tunnistaminen ja sillä seisominen mahdollistavat myös muiden kohtaamisen asiallisesti ja kiihottomasti. Kolmen ns. kirjauskonnon eli juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin edustajat ovat kaikki Abrahamin perillisiä. Niillä on eroavaisuuksien lisäksi myös liittymäkohtia toisiinsa. Olen kuullut suomessa asuvien muslimien arvostavan uskonnon näkymistä elämässä. Heidän on kuitenkin vaikea ymmärtää sitä, että useimpien suomalaisten kristillisyyden näkymä on näkymättömyys. Siksi islamilaisessa kulttuurissa arvostetaan sitä, että suomalaisten kriisin hallintajoukkojen mukana on pappi ja että uskontoa ei peitellä.

Sotilaspapit ovat saaneet yliopistollisen koulutuksen uskontojen maailman tuntemiseen. Siksi he voivat olla komentajan apuna operaatioissa ja toimia kulttuurien tulkkina, jotta vastapäätä olevat kasvot eivät jäisi uhkaavan vieraiksi ja pimeään.

Sotilaspapeilla on myönteisiä kokemuksia kohtaamisista paikallisten kristillisten kirkkojen pappien tai toisen uskonnon edustajien kohtaamisista, joissa on voitu sopia käytännön asioista, osoittaa vieraanvaraisuutta tai valmistella yhteisiä tilaisuuksia.

Kasvot ihmisyyden heijastajina

Ihmisen kasvoissa on muistaakseni 200–300 lihasta, jotka vaikuttavat ilmeisiin. Niiden ilmaisukieli on hyvin rikasta ja puhuttelee yli kieli- ja kulttuurirajojen. Kaukaiset esi-isämme ovat viestineet ilmeillä paljon pidempään kuin sanallisesti, sillä symbolifunktioon perustuva puhuttu kieli on kehittynyt myöhään ihmisen historiassa.

Edelleenkin kasvoilla ja niiden ilmeillä on suuri merkitys vuorovaikutuksessa. Kasvot paljastavat ihmisen tunteista usein enemmän kuin sanat. Ne kertovat ilosta ja pettymyksestä, läheisyydestä ja torjunnasta, luottamuksesta ja epäluottamuksesta. Kasvot antavat ensimmäisen vaikutelman toisen ihmisen aikeista ja kertovat, voiko toiseen luottaa – kannattaako luottamuksen syventämistä jatkaa, vai onko tarpeen varautua pakoon tai aseeseen vetämiseen.

Kun entisaikojen sotilaat tervehtivät vastaanantulijaa, he nostivat kypärän silmikon, niin että kasvojen ilme tuli näkyviin. Arvostava ele kertoi halusta avoimuuteen. Vastaantulija sai mahdollisuuden tunnistaa henkilön kasvot ja samalla myös tämän tunnetilan, liikkui hän rauhan aikeissa vai kenties sota mielessään. Olen kuullut, että nykyinen sotilaallinen tervehdys, käden vieminen päähineeseen, saattaisi olla perua tästä vanhasta tavasta, silmikon tai kypärän nostamisesta kasvojen edestä.

Olen pohtinut sitä, minkä vuoksi kasvot ovat suomen kielessä – kuten myös hepreassa – monikkomuodossa. Ehkä tämä suomenkielen vivahde tuo esille kasvojen

monimuotoisen kokonaisuuden ja vaihtelevuuden. Yksi kasvo olisi yksitotinen, kuin naamio. Kasvot monikkomuodossa taas kuvastavat tunteiden monimuotoisuutta ja kasvojen moni-ilmeisyyttä.

Monissa kulttuureissa kasvojen menettämistä pidetään suurena häpeänä. Esimerkiksi Kiinalaisen on vaikea sanoa neuvottelussa ei. Siksi hänelle pitäisi jättää perääntymistie ja mahdollisuus säilyttää kunniansa eli kasvonsa.

Perinteisesti sotilaallisissa operaatioissa on osoitettu oman kulttuurin ylemmyyttä ja samalla ylimielisyyttä toisen kulttuuria kohtaan. Tämä on henkistä sodankäyntiä, jonka on tarkoitus nujertaa toisen osapuolen rohkeus, viedä heiltä kasvot. Se voi olla järjestelmällistä toisen kulttuurin saavutusten, tapojen, kielen, pukeutuksen, asumisen, ruokailun ja uskonnon väheksymistä.

Nykyinen eettisen johtamisen ajatus kannustaa toisen ihmisen kunnioittamiseen. Toisen kulttuuri tuhoavia piirteitä ei pidä hyväksyä, mutta harvoin kulttuurit ovat mustavalkoisia.

Lähimmäisyyden tunnistaminen juutalais-kristillisessä perinteessä

Miten voisimme sotilaina ja poliiseina ilmaista inhimillistä vuorovaikutusta ja luottamusta? Erään juutalaisen kertomuksen mukaan kolme rabbia keskusteli siitä, milloin yö on ohi ja päivä koittanut. Ensimmäinen vastasi: yö on ohi silloin, kuin viimeinenkin tähti kalpenee keskitaivaalla. Toinen vastasi: yö on ohi silloin, kun voit käsivarren mitan päästä erottaa mustan ja valkoisen villalangan toisistaan. Kolmas vastasi: yö on ohi silloin, kun näet vastaan tulevan ihmisen kasvot ja tunnistat hänessä veljen ja sisaren, kaltaisesi ihmisen.

Kristillisen uskon ja myös juutalaisuuden keskeinen idea on kasvojen etsimisessä, mikä kuvastaa yhteyttä ja rakkautta. Vanhan testamentin laki voidaan tiivistää rakkauden kaksoiskäskyyn: ”Rakasta Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistä niin kuin itseäsi”. Eräänä punaisena lankana läpi Raamatun kulkee Jumalan ja lähimmäisen kasvojen etsiminen, vuorovaikutukseen – sinä-minä suhteeseen pääseminen, kuten juutalainen teologi Martin Buber on sanonut. Jumalan ja lähimmäisen kasvojen etsiminen eivät ole irrallaan toisistaan, sillä Jumalan rakastaminen on hänen luomansa elämän kunnioittamista ja sen edistämistä.

Vanhan testamentin Aaronin siunauksessa pyydetään Jumalalta: ”Käännä kasvot meille ja ole meille armollinen –kirkasta kasvosi meille ja anna meille rauha.” (4 Moos 6:23–26). Pappi lukee edelleen kaikkien jumalanpalvelusten päätteeksi tämän Herran siunauksen. Se kuvastaa ihmisessä olevaa Jumalan ja pyhyyden kaipausta. Jumalan hyvä läsnäolo tulee hänen kasvoistaan, vaikka niitä ei voida nähdä.

Koko Vanha testamentti on ikään kuin Jumalan kasvojen etsimisen historiaa, yritystä päästä sinä-minä -suhteeseen, persoonien vuorovaikutukseen, jossa ihminen voisi tuntea olevansa hyväksytty ja rakastettu. Monissa tapauksissa etsivä ihminen on joutunut Jumalan selkäpuolelle ja kokenut Jumalan poissaolon tai anka-

ruuden. Kristinuskossa tapahtuu muutos ja Aaronin siunauksen pyyntö Jumalalle ”kirkastaa kasvot” saa vastauksensa. Jeesuksessa tulevat näkyviin Jumalan todelliset kasvot. Ne eivät ole tuomitsevan ankarat vaan rakastavat Isän kasvot.

Samalla tavalla ihmisten kesken on nähtävä vaivaa ja etsittävä toisen ihmisen kasvoja, vaikka ne ensin vaikuttavat oudoilta. Vanhan testamentin kertomus Kainista ja Abelista on kertomus kasvojen menettämisestä (1 Moos 4). Veljekset edustivat kahta eri elämänmuotoa, Abel kiertelevää paimentolaisuutta ja Kain peltoviljelyä kaupunkien ympärillä. Riitaa tuli siitä, että Abelin karja sotki Kainin pelloja.

Vihanpito alkoi kuitenkin kahdenlaisesta uhrista, kahdesta eri tavasta palvella Jumalaa. Kain tappoi Abelin ja lähti pakoon. Jumala tavoitti hänet pakomatkalta kysymyksellä: ”Missä on veljesi Abel?” – ”En tiedä. Olenko minä veljeni vartija? – vastasi Kain. Silloin Herra sanoi: ”Mitä oletkaan tehnyt! Etkö kuule, kuinka veljesi veri huutaa minulle maasta” (1 Moos 4:9–10). Maa oli kirottu veljesmurhan vuoksi, eikä maanviljely enää ruokkisi Kainia. Hän joutui pakolaiseksi, pois Jumalan kasvojen edestä.

Samaa tapahtuu kaiken aikaa maailman eri sodissa, tällä hetkellä vaikkapa Syyriassa. Veljet tappavat, joutuvat pakolaisiksi, eikä verta imenyt maa enää elätä. Kasvojen uudelleen löytäminen toisessa ihmisessä, sovinto ja anteeksianto ovat näiden vaiheiden jälkeen vaikeita.

Jeesuksen vertaus Laupiaasta samarialaisesta (Luuk 10:25–37) puhuu samasta asiasta, lähimmäisen tunnistamisesta vieraassa. Kerran eräs juutalainen oppinut kysyi Jeesukselta: ”Kuka on minun lähimmäiseni”. Jeesus kertoi silloin vertauksen: Rosvot olivat ryöstäneet miehen ja jättäneet hänet alasti, puolikuolleena tien varten. Ohi kulkivat pappi ja temppelipalvelija. He eivät pysähtyneet auttamaan. Sitten paikalle tuli juutalaisten halveksima samarialainen. Hän pysähtyi ja auttoi. Hän vei pahoinpidellyn hoitoon ja maksoi hoitokulut. Vertauksen päätteeksi Jeesus kysyi juutalaiselta oppineelta, kuka oli pahoinpidellyn lähimmäinen. Tämän oli pakko vastata: ”se joka osoitti pahoinpidellylle laupeutta.”

Sotilas lähimmäisen kasvojen tunnistajana

Kuka tahansa voi olla avun tarpeessa olevan lähimmäinen. Ensin pitää tunnistaa toisessa itsensä kaltainen ihminen ja nähdä se, mitä itse toivoisin tuossa tilanteessa, kuten Jeesuksen opettama, mutta muualtakin tunnettu ns. Kultainen sääntö opettaa (Matt 7:12). Sotilaaseen ja poliisiin on perinteisesti liitetty kova maskuliinisuus, johon tunteet tai vieraan auttaminen eivät ole helposti kuuluneet.

Väitän kuitenkin, että sotiluuden ytimessä on lähimmäisen rakkaus. Onhan sotiin ja myös poliisin tehtävänä puolustaa oikeusjärjestystä ja samalla niitä suojattomia, jotka ilman puolustajaa jäisivät vahvempien mielivallan armoille. Siksi sotiin ja poliisin kutsumukseen kuuluvat lähimmäisen rakkaus ja heikoista huolehtiminen, nämä perikristilliset hyveet.

Joukko-osaston komentaja ja kunkin yksikön päällikkö pitää huolta siitä, että inhimillinen kohtelu ei katoa missään oloissa, vaan että Geneven sopimuksia ja sodan lakeja esimerkiksi vankien, haavoittuneiden ja siviilien kohtelusta noudatetaan. Sotilaspappien tehtävänä on tukea komentajaa ja joukkoa hengellisesti ja henkisesti sekä auttaa ylläpitämään eettistä toimintakykyä.

Sotilas kasvojen menettäjänä

Sotilasyhteisöön liittyy vielä erityinen näkökulma kasvojen menettämisestä. Miehistä itsetuntoa koettelee se, ettei kykene mielestään toimimaan tilanteen edellyttämällä tavalla. Tässä tapauksessa sotilasta painaa mahdollisuus kasvojen menettämisestä. Sellaisia ovat tilanteet, joissa sotilas palvelustovereidensa silmissä pettää joukon luottamuksen tai osoittaa sellaista heikkoutta, jota ei sotilaalta odoteta.

Nämä tapaukset voivat olla hyvin erilaisia. Sotilasjoukon toiminnan kannalta olennaista on, että jokainen täyttää operaatiossa sen tehtävän, jota häneltä odotetaan. Siitä voi riippua operaation onnistuminen ja palvelustoverien turvallisuus. Kasvojen menettämistä taas merkitsee se, jos joku tai jotkut joukosta esimerkiksi pelon, väsymyksen, välinpitämättömyyden tai oman mukavuuden vuoksi, laistavat tehtäviään ja saattavat operaation sekä palvelustoverit vaaraan.

Keskinäinen luottamus ja sen säilyminen kaikissa oloissa ovat tärkeä joukon kiinteyden edellytys. Aiheellinen tai aiheetonkin epäily jonkun joukon jäsenen epäluotettavuudesta operaatiossa on omiaan viemään tältä kasvot. Niiden palauttaminen on vaikea tehtävä, jossa tärkeässä roolissa on sotilaan oma toiminta; kuinka vakuuttavasti hän onnistuu osoittamaan, että aiempi epäluotettavuus on takana. Joukon johtaja voi olla mukana selittämässä aiemman epäluotettavuuden syitä ja antamassa kasvonsa menettäneelle uuden mahdollisuuden kasvojen palauttamiseen. Yhtä mahdollista on, että kasvojen palauttamiselta puuttuu uskottavuutta ja joukko ei voi enää luottaa jäseneensä. Jos uuden mahdollisuuden antaminenkin päättyy joukon luottamuksen pettämiseen ja oman tehtävän täyttämättä jättämiseen, ovat sotilaan toimintaedellytykset heikenneet selvästi tai hävinneet kokonaan.

Toinen sotilasyhteisöön liittyvä mahdollisuus kasvojen menettämiseen voi liittyä sotilaan osoittamaan pehmeeseen. Salliiko joukko esimerkiksi eettisten ja uskonnollisten kysymysten pohdinnan tai näiden periaatteiden mukaan toimimisen, esimerkiksi vastustajan inhimillisessä kohtelussa? Jos vastustajan hyvä kohtelu ei saata omaa joukkoa vaaraan, voi koko joukolla olla tarvetta tarkistaa omaa ajatteluaan. Silloin inhimillistä kohtelua haluava ja sitä edellyttävä joukon jäsen ei olekaan se, joka on menettämässä kasvonsa turhan pehmeiden tähden, vaan on päinvastoin antamassa vastustajalle inhimilliset kasvot ja muuttamassa palvelustovereidensa käsityksiä sotilaan toiminnasta.

Joukon johtaja voi olla avaamassa väljempiä ajattelu- ja roolimalleja sekä tekemässä hyväksytymmiksi toimintatapoja, jotka eivät aiemmin ole olleet sotilasyhteisössä yleisesti tunnettuja. Tällöin joukon johtaja käyttää kokonaisharkintaa ja katsoo, että näillä ajattelu- ja roolimalleilla voidaan saavuttaa hyvää. Näin hän on

osaltaan auttamassa joukon jäseniä säilyttämään kasvonsa, kun heidän toimintansa muuten saattaisi synnyttää epäluuloa ja torjuntaa.

Monikulttuurisuuden huomioon ottaminen kirkollisissa toimituksissa

Vieraan ja oudon saattaminen vuorovaikutukseen meille tutun kanssa voi synnyttää vuorovaikutusta ja yhteyden löytymistä. Tästä esimerkkinä Suomen luterilaisen kirkon Piispainkokous hyväksyi syyskuussa 2013 oppaan monikulttuurisuuden huomioon ottamisesta kirkollisissa toimituksissa. Siinä pidetään tinkimättä kiinni toimitusten kristillisestä identiteetistä ja vältetään vieraiden uskontojen sisältöjä, mikä muuttaisi luterilaisen kirkon toimitusten olemusta.

Samalla oppaassa kehoitetaan rohkeastikin ylittämään kulttuurisia rajoja, etteivät toimitukset jäisi suomalaisen kulttuurin vangeiksi vaan voisivat tuoda evankeliumin esille monipuolisella symbolien kielellä ja olla siten merkityksellisiä kaikille läsnäolijoille.

Monikulttuurisuus ja muiden kulttuurien huomioon ottaminen eivät tarkoita oman kulttuurisen tai uskonnollisen taustan kieltämistä tai häivyttämistä näkyvämmästä. Kulttuurien kohtaaminen on mahdollista silloin kun oma identiteetti on selkeä ja ihminen tietää, mitä hän itse edustaa. Se antaa mahdollisuuden kuunnella toisin uskovaa ja arvostaa toisenlaista kulttuuria.

Toisten kulttuurien ja uskontojen edustajien kohtaamisen ei siis pidä merkitä oman kulttuurisen ja uskonnollisen identiteetin unohtamista tai kätkemistä. Lähi-idässä, Aasiassa ja Afrikassa uskonto on usein näkyvä osa ihmisten elämää. Siksi näiden kulttuurien edustajat odottavat myös suomalaisilta, että uskallamme tuoda esille oman kulttuurisen taustamme.

Oppaassa todetaan: ”Luterilainen uskonkäsitys korostaa Jumalan armon lahjaluonnetta. Katekismuksen mukaan Jumalan tunteminen Jumalaksi, joka jakaa rakkauttaan ja hyviä lahjojaan, antaa kristilliselle uskolle sen ominaislaadun suhteessa kaikkiin muihin uskontoihin. Näin ollen Jumalan armon ja hyvien lahjojen korostamisen tulisi olla luterilaisten erityinen panos dialogissa toisin uskovien kanssa.”

”...Uskontojen välisessä kohtaamisessa kristittyjen tulee toimia hyvien arvojen mukaisesti, vapauden hengessä. Kaikki painostus, pakko, ylimielisyys ja toisen uskonnon edustajien vähättely on torjuttava reiluuden vastaisena.” (Kohti Pyhää. Piispainkokouksen ohje, s. 10)

Yleisemminkin näin toimien voimme toivoa, että mahdollisimman monet saisivat pitää kasvonsa ja me voisimme tunnistaa niissä ihmisen.

Kirjoittaja on puolustusvoimien kenttäpiispa.

LÄHTEET

Huhtinen, Aki-Mauri. Sotilasjohtaja laadullisessa ja eettisessä tutkimusotteessa. Kirjassa Huhtinen, Aki-Mauri (toim.). 2006. Sotilasjohtamisen tiedon kohteet. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitoksen julkaisusarja 2. Artikkelikokoelmat N:o 16. Helsinki. Oy Edita Ab.

Huhtinen, Aki-Mauri (toim.); Sotilasjohtamisen tiedon kohteet. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos. Julkaisusarja 2. Artikkelikokoelmat n:o 16. 2006, 43–65.

Kohti Pyhää: uskontojen kohtaaminen kirkollisissa toimituksissa. Piispainkokous 2013. Suomen evankelisluterilaisen kirkon julkaisuja 2, Kirkko ja toiminta. Helsinki. Unigrafia

Kriisinhallintaoperation kriisinsietokyky ja debriefing

Palvelin Suomalaisessa kriisinhallintajoukossa Afganistanissa vuonna 2010. Päivitetympää tietoa alueelta olisi siis saatavilla, mutta ehkä on hyvä, että reissusta on kulunut muutamia vuosia – asiat ovat ehtineet hautua. Ja ne asiat jotka olivat pinnalla välittömästi palatessa, eivät ehkä sitä enää ole. Asioista on muodostunut hieman suurempi ja ehyempi kuva. Mikäli se sitten yksilöllä voi kovin suuri ja ehyt ylipäättään ollakaan.

Palvelusta seuranneiden vuosien aikana minulta on useampaan kertaan kysytty oliko hyvä reissu, kannattiko, mikä oli parasta, mikä pahinta ja opitko mitään? Vastauksen laatu on riippunut kysyjästä; kollegoille on tullut selitettyä käytännön ratkaisuja, asiantuntijoille tiettyjen toimintamallien plussia ja miinuksia, palveluskaverien kanssa on muisteltu hauskoja ja vähemmän hauskoja tapahtumia - ja Helsingin yössä olisi varmaan tullut kerrottua sotajuttuja jos joku olisi tullut kyselemään. Ei onneksi ole.

Kuitenkin kun seminaarissa, johon tämä kirjoitus on laadittu, puhutaan arvoista, niistä seuraavista äärimmäisistä toimista sekä niiden kohtaamisesta – ja tässä osuudessa myös kohtaamisten jälkihoidosta; koen Afganistanissa noiden tiimoilta oppineeni yhden asian. Asian, joka teoriassa selvitetään jokaiselle ihmissuhde-työtä tekevälle jo peruskoulutuksessa, mutta jonka oppiminen ja sisäistäminen vaikuttaa kovin tuskalliselta. Ainakin minulle se on sitä ollut, on, ja tulee varmaan olemaan.

Oppiminen tapahtui eräällä partioreissulla. Olin mukana joko ylimääräisenä tukimiehenä tai tuuraamassa jotakuta partion vakiojäsentä - en enää muista. Joka tapauksessa, partiomme suoritti jälleen tehostettua odottamista jonkin paikallisen hallintorakennuksen liepeillä - ja katkaistakseni puuduttavan hiljaisuuden kysäisin vieressä olevalta palveluskaverilta mitä hän oli juuri päättäneellä Suomilomalla tehnyt. Vastauksesta muodostui oppimiskokemus.

Oli – ja on – nimittäin niin, että kyseinen henkilö on palomies. Palomies, jolla on erikoiskursseja ja erityispätevyyksiä varmaan yhden A4 verran. Ja ulkoinen olemus on juurikin sen mukainen. Eli näitä kavereita, joille haetaan punttisalille lisää rautaa varastosta kun salin puolella olevat eivät riitä. Ja salitreenin jälkeen juostaan loppuverryttelynä kevyt kymppi. Lukija tietanee tyypin.

Minulla siis oli aavistukseni siitä, mitä hän olisi voinut lomalla tehdä.

Harhainen käsitykseni kuitenkin romahti alas kun hän vastasi ”Kävin Kiasmasa”. Tarkentava kysymykseni: ”Tarkoitat että kävit modernin taiteen museossa”? ”No joo, tai oikeastaan kävin siellä pari kertaa - kun yksi installaatio jäi ekan käynnin jälkeen vaivaamaan”, vastasi hän. Kävi ilmi että hän oli käynyt myös useissa pienissä taidegallerioissa. Divareissa oli myös tullut käytyä koska hän kirjoitti runoja ja katsasteli siksi mitä muut kirjoittivat.

Häpesin mielessäni taas kerran itseäni.

Ihmisille vai ihmiselle?

Väitän, edellisenkin pohjalta, että suurimpia haasteita kriisinsietokyvyille kriisinhallintaoperaatioissa, ja oikeastaan missä tahansa, on tapamme luokitella ja puhua ihmisistä sen sijaan että puhuisimme ihmisestä.

Meillä on valmiita suunnitelmia ihmisten ja heidän asioidensa käsittelyyn erilaisen rauhanajan ja poikkeustilanteiden kriisien varalle, ja niin pitääkin olla, mutta nuo suunnitelmat ovat tehty eräänlaisen keskiarvon mukaan – eli niin kuin keskiverto henkilön, jos sellainen nyt jostain löytyy, voidaan olettaa tutkimusten mukaan käyttäytyvän. Tai sitten ne on tehty sen pohjalta miten suunnitelman tekijä arvelee jonkin tietyn ihmisjoukon tai ammattiryhmän käyttäytyvän eri tilanteissa tai miten sen pitäisi hänen mielestään käyttäytyä.

Ensimmäinen versio, tutkimusten mukainen keskiarvo, on nähdäkseni ihan kelpo pohja suunnitelmalle. Sitä kun seuraa, ei todennäköisesti tee valtaosan kanssa mitään radikaalia virhettä. Ei tosin välttämättä täydellisesti onnistukaan, jos se keskivertohenkilö ei nyt sattumalta kohteeksi ole päätenyt. Aivan niin kuin Timo Leppälä seminaarissamme totesi: on hyväksyttävä se että aina ei voi onnistua sataprosenttisesti. Jos epäonnistumista alkaa pelätä, tekee vain varmoja ratkaisuja.

Jälkimmäinen suunnitelma, on haasteellisempi, sillä se on käsittääkseni paljon yleisempi ja sisältää kohtuullisen paljon tunnetta faktojen sijaan.

Yleisemmäksi sen tekee tosiasia, että varsinkin kriisinhallintaoperaatioissa suunnitelma annetaan yleensä yhden henkilön tehtäväksi. Kriisinhallintaoperaatioissa käytännössä papin. Jos pappi on aktiivinen hän saa lääkärin ja muut terveydenhoidon ammattihenkilöt lukemaan ja kommentoimaan suunnitelman etukäteen, ja jos oikein hienosti käy; hän onnistuu huijaamaan myös jonkun ammattiupseerin tekemään saman. Komentajahan suunnitelman lopulta hyväksyy, mutta silti siinä näkyy hyvin usein ja hyvin vahvasti valmistelijan oma näkemys ihmisten toiminasta ja kestokyvystä. Hänellä on paperissa tunnetta mukana.

”Tunne on aina tietoa vahvempi” on minulle jankutettu useammassakin koulutuksessa. Alan vähitellen uskoa että se on totta. Ja kokemukseni voinee jakaa moni joka on yrittänyt puhua ns. järkeä tunnekuohon vallassa olevalle ihmiselle. Vaikka kriisituen ja debriefing-järjestelyjen suunnitelmia harvemmin tunnekuohussa kirjoitellaan, niin silti niihin sisältyvät henkilökohtainen panos voi aiheut-

taa suunnitelman käyttövaiheessa järjen sumentumisen ja siitä seuraavia ylilyöntejä.

Näin käy helpoimmin silloin kun suunnitelman tekijä ja usein myös samalla toteuttaja hellii omaa ajatustaan siitä millaisia vaikka sotilaat ovat. Tai poliisit – tai papit.

Tuollainen stereotypia saattaa sumentaa sen tosiasian, että joukko koostuu aina yksilöistä. Yksilöistä, joilla on omat tapansa hoitaa ja käsitellä asioita ja joilla on omat mukavuus- ja epämukavuusalueensa. Jos tämä jätetään pienehkössä ja tiiviissä ryhmässä, jollainen esim. kriisinhallintajoukko on, huomioimatta, voidaan joutua äärimmäisen hankalaan tilanteeseen. Tilanteeseen, jossa on vaara että sekä tuen toteuttaja että kohdehenkilöt menettävät osin sekä kasvonsa että luottamuksensa toisiinsa. Osa kohdehenkilöistä saattaa kokea, että asiaa ei käsitelty tarpeeksi syvällisesti kun taas osa kokee koko tuen tarjoamisen ”hössöttämisenä” ja ylilyöntinä. Tuen toteuttaja taas saattaa loukkaantua siitä, että hänen apuaan ei oteta vastaan ja syyttää kohdehenkilöitä siitä että nämä eivät tajua tilaansa ja esittävät vain kovaa sotilasta.

Kovuuskultti vs. realismi

Ajoittain olen kuullut puhuttavan ns. ”kovuuskultista” jota kriisinhallintaoperaatioissa pidetään yllä. Olen ymmärtänyt sisällön niin, että operaatiossa olevat esittävät kovempaa kuin ovatkaan. Toisaalta koetusta pelosta ei kasvojen menettämisen pelossa puhuta, tai että siitä ei saa kasvojen menettämisen pelossa puhua ja että sattuneisiin vaaratilanteisiin suhtaudutaan vähätellen tai huumorilla.

Omana palvelusaikani en törmännyt tuollaiseen ajatteluun. Sen sijaan törmäsin realismiin.

Kriisinhallintaoperaatioon lähteneet ovat vapaaehtoisia. Kokemukseni mukaan suurimmalla osalla heistä on varsin realistinen kuva operaation olosuhteista. Riskit tiedetään, ne tunnetaan ja hyväksytään. Niihin suhteudutaan paikanpäällä varsin rationaalisesti.

Kriisinhallinnan toimintaympäristöön ja kriisinsietokyvyn ylläpitoon – sellaisena kuin sen näin – sopii varsin huonosti perinteinen ajattelu psykososiaalisesta tuesta ja esimerkiksi debriefing-toiminnasta. Nimensä mukaisesti kriisinhallintaoperaatiossa eletään keskellä kriisiä. Se mikä Suomen arjessa olisi erittäin omituista, on noissa operaatioissa normaalia.

Täällä, kun aamulla lähdemme töihin, olemme toimineet oman aamurutiinimme mukaan – mitä se sitten sisältääkään – ehkä suihku, parranajo tai meikkaaminen, osalla molemmat, hampaiden pesu ja pukeutuminen työmatkan vaatimalla tavalla. Kukaan meistä tuskin kuitenkaan aamurutiinina kiinnittää reisi- tai lonkkakoteloon 9 mm pistoolia. Poliisitkin kai tekevät sen vasta laitoksella. No, ainakin minun palvelusaikanani Afganistanissa tuo kuului aamurutiiniin.

Epänormaalista tulee normaalia. Ja myös tukitoimet on mielestäni sopeutettava sen mukaan. Muuten tukitoimista tulee epänormaalia ja niitä ryhdytään halveksimaan eikä niitä osata käyttää silloin kun pitäisi.

Toimien tulee toki olla saatavilla, mutta niitä pitää tarjota ihmiselle, ei ihmisille. Ja jokaiseen asiaan ei ole syytä paikanpäällä reagoida ihan samoin kuin täällä ehkä tekisimme.

Varsinkin omassa joukossa tai omalle joukolle tapahtuneisiin asioihin kannattaa suhtautua hieman varoen. Saatoin olla armotta väärässä ja toimia väärin, mutta kun suomalaispoppoolle sattui jotain paikallistenkin mittasuhteiden mukaan poikkeavaa, annoin porukan puhua ensin keskenään ja sitten pyrin kyselemään vähän lisää ja löytämään ne jotka ehkä lisää tukea minun tai jonkun muun taholta tarvitsivat. Pieni porukka briiffaa aika mukavasti itse itsensä.

Sen sijaan välitöntä reagointia vaatii se kun tapahtuma koskettaa joko suhteita paikalliseen väestöön tai kotiväkeen Suomessa.

Huoli omaisista

Suurimmat kriisinsietokykyä koettelevat aiheet näkemykseni mukaan olivat paikallisten lasten olosuhteet ja se miten kotiväki suhtautuu siihen mitä Suomen media meistä kirjoittaa.

Noihin keskusteluihin oli osallistuminen varsin usein. Pienten lasten isien ei ollut helppo katsoa kun lapsia kohdellaan meidän mittapuumme mukaan äärimmäisen tylysti. Jopa julmasti. Sellaista toimintaa on vaikea kunnioittaa, mutta ylimielisyyttä tai halveksuntaa ei voi osoittaa. Sen osoittaminen vaarantaisi kaikkien turvallisuuden. Ja toisaalta myös ajatus siitä, että kotiväkeä pelottaa se, että minä olen täällä, ehkä vihamielisen yhteiskunnan keskellä oli monelle todella pelottava.

Olenkin taipuvainen ajattelemaan, että parhaiten kriisinhallintaoperaatiossa palvelevien kriisinsietokykyä palvelee se, että kotiväestä pidetään huolta ja sille tarjotaan asiallista informaatiota. Ja raja ei ole se perinteinen puoliso. Enemmän kannettiin huolta lapsista ja esimerkiksi iäkkäistä vanhemmista. Mutta sekin oli yksilöllistä.

Sydämen sivistys

Olen kirjoittanut varsin paljon yksilöiden huomioimisesta. En sillä niinkään tarkoita yksittäisten sotilaiden voimien kyselemistä vaan puhuisin vaikka pilkan uhallakin ”sydämen sivistyksestä”. Timo Leppälä sanoi seminaarissamme johtamisen olevan ”jätkämiehen hommaa”. Väitän kirjoittavani aivan samasta ajatuksesta vain toisin termein.

Tarkoitan termillä sitä, että varsinkin niiden jotka ovat suunnittelemassa ja toteuttamassa henkilöstötukea tai toimintakyvyn tukitoimenpiteitä tulisi olla hyvin laa-

jakatseisia ja elämää ymmärtäviä. Luonnollisesti heillä tulee olla riittävä koulutus psyykkisen ensiavun antamiseen ja traumojen tuntemiseen, mutta liiallinen ka-pea-alainen asiantuntijuus ei kriisinhallintaympäristössä ole hyväksi. Tiedän nostavani laatuvaatimustason korkealle kun vaadin rationaaliseen ja viisaaseen toimintaan johtavaa sydämen sivistystä. Sillä tuota sivistystä ei opita käsikirjoista, sitä ei lueta ohjesäännöistä eikä toteuteta teknisen puhdasoppisesti. Onneksi en ole asialla aivan yksin. Esimerkiksi seminaarissa usein siteerattu, Afganistanissa seminaarin aikaan palvellut professori Aki-Mauri Huhtinen kirjoittaa, että tulevaisuuden upseerin tulisi olla ihminen joka ymmärtää oman henkilöhistoriansa tapahtumien, oman ammatillisen ja henkisen sivistämisen tärkeyden. Jotain tuolaista ajan takaa, kun puhun laajakatseisuudesta ja erilaisuuden ymmärtämisestä. Ymmärtämisestä joka ei kuitenkaan muutu kaiken sallivaksi höpinäksi. Ei kriisinhallinnassa, ei omassa yhteiskunnassamme eikä niiden rajapinnassa.

Brittiläinen kollegani totesi jokin aika sitten, että he kyllä saavat joukkonsa toimimaan ja jaksamaan operaatioissa vaikkapa Irakissa ja Afganistanissa, mutta ongelmat alkavat sitten kun joukot kotiutuvat. Luulen, että sama on väistämättä edessä meilläkin.

Paluu normaaliin yhteiskuntaan, niin kuin me normaalin näemme, ei suju kaikilta aivan ongelmitta. Omana arvionani esitänkin, että meillä on varsin toimiva konsepti kriisinhallintaympäristön haasteisiin vastaamiseen, mutta se mihin joudumme panostamaan - ja johon on jo paljon panostettu - on operaatioista kotiutuvien tukeminen ja heidän kanssaan keskustelu.

Sillä se mitä ei kannata operaatiossa ottaa esille – on syytä ottaa esille kun sieltä palataan.

YTM Risto Sinkko ja VTM Sakari Nurmela, TNS Gallup Oy

Ääri-ilmiöt ihmisten kokemuksissa

Arvokasta elämää eheässä yhteiskunnassa – vai suuttumuksen ja pelkojen välttelyä?

Yhteiskunnassamme on alkanut kuohua, ehkä hieman ennalta arvaamattomastikin. Puolueiden kannatussuhteet ovat muuttuneet tavalla, joka ehkä avaa uudentyyppisiä vastakkainasetteluja. Perinteinen vasemmisto-oikeisto –jaottelu ei enää olekaan niin merkityksellinen ja selvä kuin aikaisemmin. Tässä käsittelemämme aineisto ei

ole tarkoitettu eikä sovellu suoraan puoluekannatuksen kuvaamiseen, mutta riittänee kun annamme puolueiden kannatuksen suuruusjärjestyksen: Keskusta, Perussuomalaiset, Kokoomus, SDP, Vasemmistoliitto ⁶.

Kuohuntaa ja epävarmuutta kuvanee sekin, että kyselyssä puoluekannan kertomiseen haluttomien joukossa peräti 77 % kuuluu suurimpaan tuloluokkaan eli varakkaimpiin talouksiin. Vaaleissa puoluekannatus saattaakin olla yllättäen jotain muuta kuin mielipidetutkimusten kertoma. Kyselyissä tällä hetkellä noin 40 % vastaajista ei kerro kantaansa.

Kuohuntaa on myös se, että tiettyä puoluetta kannattavat ja edustavat nuoret usein poikkeavat emopuolueensa näkemyksistä ja ohjelmista jyrkästi. Tuore esimerkki saatiin Kokoomuspuolueesta ja sen nuorisojärjestöstä. Jopa puolueen puheenjohtaja ja pääministeri Jyrki Katainen hämmästyí puolueensa nuorisojärjestön näkemyksistä – eikä hänkään välttämättä itseään kovin vanhana pidä.

Tämän tutkimusaineiston keräämisen ja pidetyn seminaarin jälkeen sattui vielä tapahtuma, joka lisää kuvaa kuohunnasta tämän päivän yhteiskunnassa – ns. Kiakkovieraat Tampereella pidettyä presidentin Itsenäisyyspäivän juhlaa vastustavina mielenosoittajina. Monissa julkisissa puheenvuoroissa mielenosoituksen taustaa ja motiiveja ei pidetty poliittisena. Lehtitietojen mukaan mielenilmaisun toimijat olivat kuitenkin lähellä vasemmistolaisia järjestöjä.

Tämä kyselymme on tarkoitettu pieneksi alustukseksi keskusteluun eikä aihepiirin kokonaistutkimukseksi. Pienet resurssit eivät siihen taivu eikä se ollut tarkoitukseen. Vuoden 2013 seminaaria suunniteltiin noin vuoden ajan.

Tämän vuoden kuluessa sisäasianministeriö on kiitettävästi tullut julkisuuteen raportoimalla omat näkemyksensä väkivaltaisesta ekstremismistä. Raportti perus-

⁶ Suurusjärjestys on määritelty tutkimuksen painottamattoman aineiston perusteella.

tuu hallinnonalan työhön ja kenttäkokemuksiin, mitään yleisötutkimusta ei ole tehty. Ministeriön raporteista on saatu joitakin ideoita tämän kyselyn konkreettisiksi kysymyksiksi.

Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimusaineisto kerättiin Gallup Forumissa eli TNS Gallup Oy:n vastaajapaneelissa Internetin kautta. Siinä toimitaan siten, että panelistit rekrytoidaan erikseen, vastaajaksi ei voi noin vain ilmoittautua. Tutkimuksia varten poimitaan satunnaisotoksia noin 40 000 vastaajan joukosta.

Tähän tutkimukseen osallistui 508 henkilöä. Aineisto edustaa maamme 15–74 –vuotiasta väestöä. Kysely tehtiin 11.–16.9.2013 välisenä aikana.

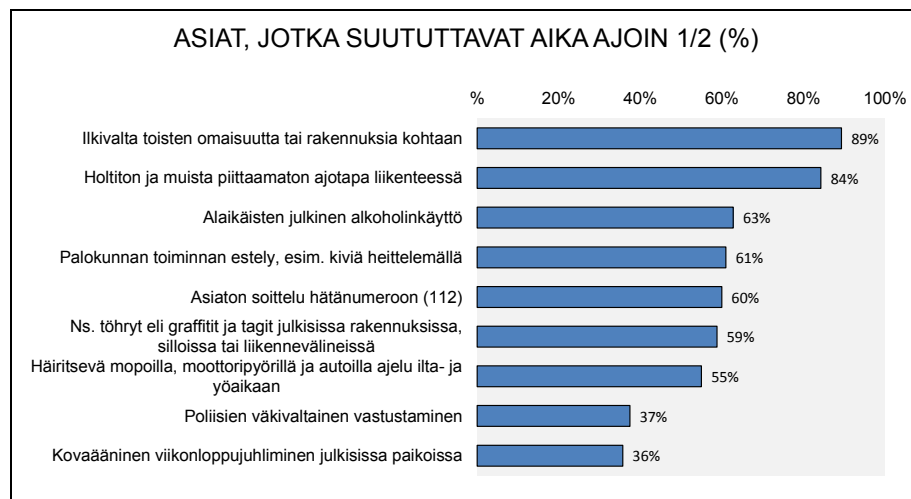
Mikä suututtaa, mikä on sallittua, mikä koetaan epäoikeudenmukaiseksi?

Tämän mielipidekyselyn tutkimusajatus kehittyi vähitellen seminaarin suunnittelun edetessä. Lähtökohtina olivat professori Aki-Mauri Huhtisen ideanomaisesti esille heittämät näkemykset monista äärikäyttäytymiseksi luokiteltavista tapahtumista sekä hänen pohdiskelunsa siitä, mihin mahdollisesti ollaan menemässä tai ajautumassa.

Esimerkkeinä olivat muun muassa nuorison käyttäytyminen Helsingissä palokuntaa kohtaan vanhan makasiinin tapauksessa, Myyrmannin räjäytys, kouluampumiset ja monet muut keskustelua herättäneet tapaukset.

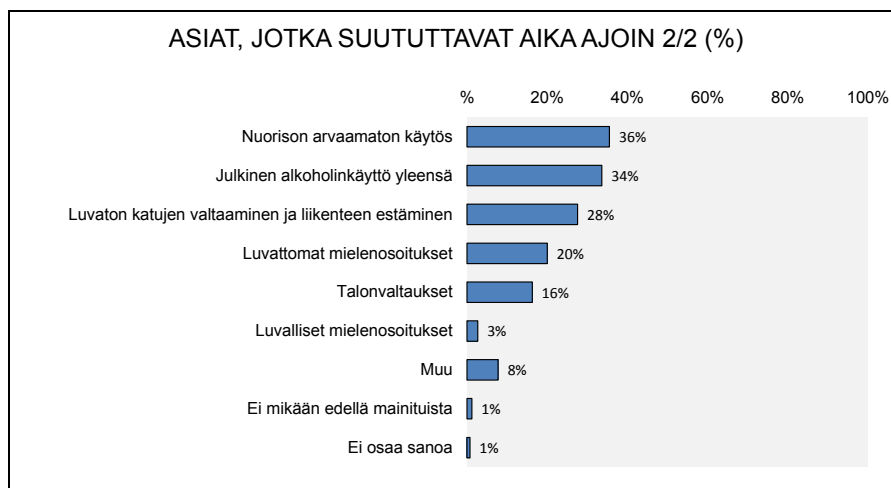
Vastaajille tarjottiin arvioitaviksi luettelo erilaisista tapahtumatyypeistä tai tilanteista siten, että ne toimivat ikään kuin esimerkkeinä. Tavoitteena ei ollut täydellinen kaikkien ilmiöiden analyysi ja esille tuominen. Vertailuaineistoksi mukaan otettiin sellaisiakin asioita, joita ei sinänsä voi luokitella äärikäyttäytymiseksi, mutta jotka tunnetusti ovat ärsyttäneet tai suututtaneet kansalaisia, ja olleet esillä julkisessa keskustelussa.

Käsitlemme tässä ensiksi asioita kysymällä, mitkä asiat tai tapahtumat kansalaisia suututtavat, mitkä koetaan sallituiksi tai vastaavasti tuomittaviksi ja mitkä asiat ilmenevät vastaajien mielestä epäoikeudenmukaisina.

Kuvio 1. Ihmisiä eniten suututtavia asioita.

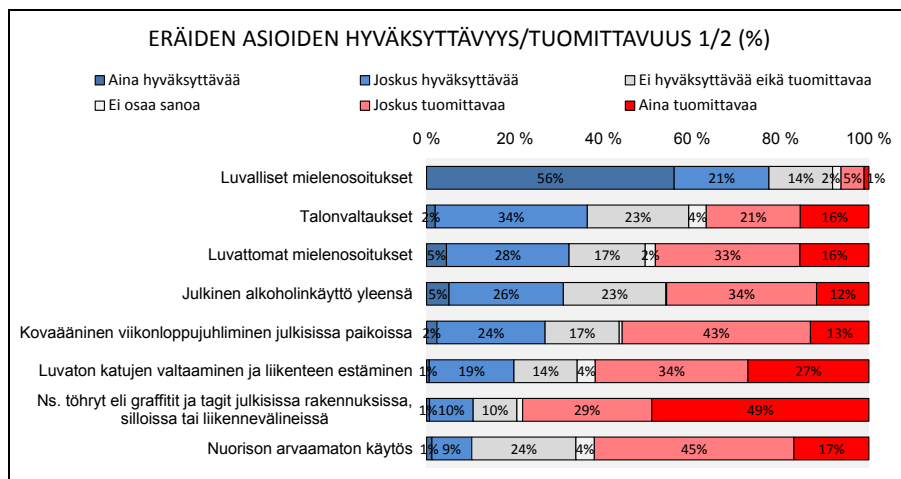
Kuvioista nähdään, että ihmisiä ärsyttävät asiat ovat varsin arkipäiväisiä sekä samalla myös usein julkisissa ja todennäköisesti myös ihmisten välisissä keskusteluissa usein esiin nousevia hankalia asioita (esim. ilkivalta ja vastuuttomana pidetty käyttäytyminen liikenteessä).

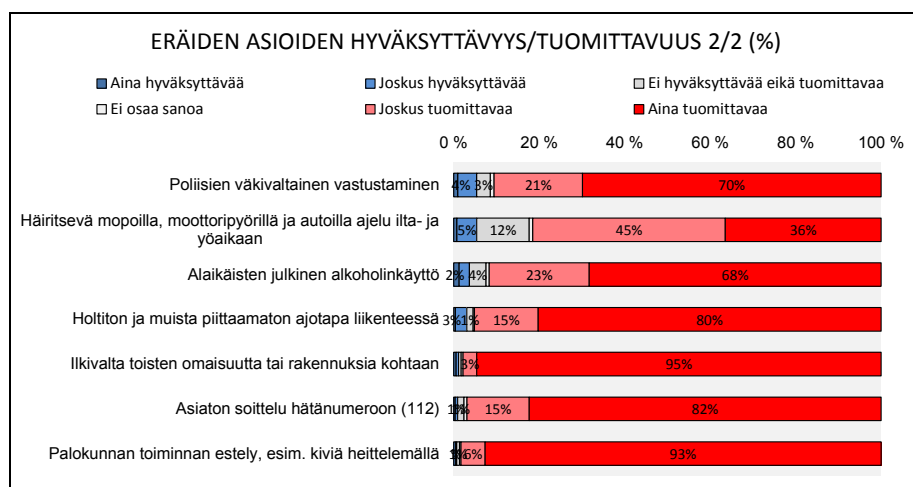
Kuvio 2. Ihmisiä vähemmän suututtavia asioita.

Suututtavinta äärikäyttäytymistä edustaa palokunnan toiminnan estely tai haittaaminen (61 %). Luvattomasti katuja valtaamalla järjestetyt mielenosoitukset tai luvattomat mielenosoitukset yleensä eivät nouse tässä ärsytyslistassa kovin korkealle. Yllättävää ei ole se, että alkoholiin liittyvät monenlaiset häiriötekijät ovat ihmisten mielissä. Varsinkin alaikäisten julkinen alkoholinkäyttö (63 %) suututtaa monia.

Kuviot 3 ja 4 kertovat siitä, kuinka hyväksyttävinä tai tuomittavina tutkimuksen vastaajat pitävät esille otettuja asioita. Sananvapauden hengessä pidetään luvallisia mielenosoituksia esillä olevista asioista vahvimmin hyväksyttävinä.

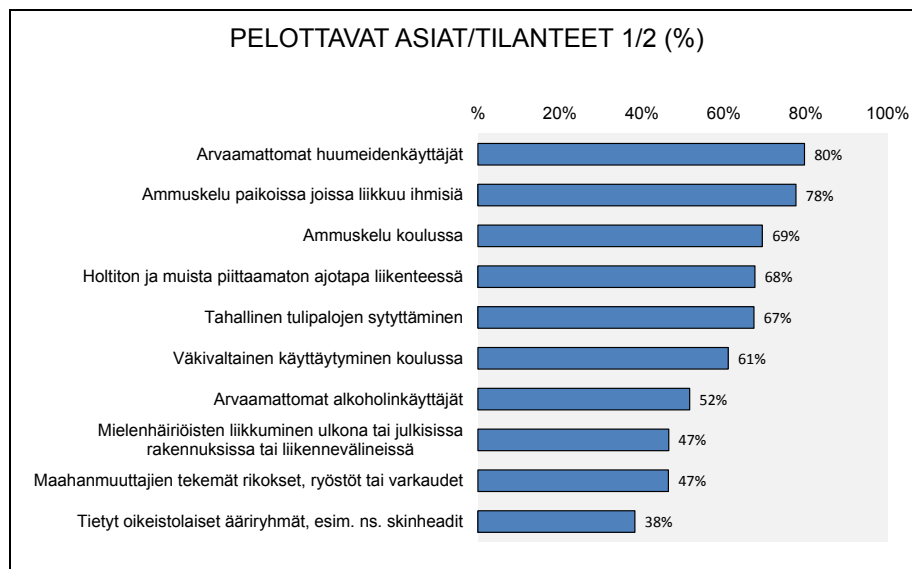
Kuvio 3. Ihmisten mielestä voimakkaimmin hyväksyttäviä asioita.

Kuvio 4. Ihmisten voimakkaimmin tuomittavina pitämiä asioita.

Ehkä hieman yllättävää on se, että yli kolmannes vastaajista pitää talonvaltauksia ainakin joskus hyväksyttävänä. Tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista kysyä ihmisten perusteluja mielipiteelleen, mutta mahdollisesti vastaajat ovat ajatelleet esimerkiksi nuorten toimitilojen puutetta tai jopa asunnon saamisen vaikeutta. Mahdollista saattaa olla sekin, että talonvaltauks

Noin kolmannes vastaajista suhtautuu ainakin jossain määrin hyväksyvästi myös luvattomiin mielenosoituksiin sekä julkiseen alkoholinkäyttöön. Voidaan ajatella, että vastaajien mielessä on ollut joitakin sinänsä harvinaisia tapoja pitää luvattomia mielenosoituksia samoin kuin tietyt vakiintuneet tavat julkiseen alkoholinkäyttöön vaikkapa vappuna tai muina vastaavina juhlapäivinä.

Kuvio 5. Ihmisten pelottavimmiksi kokemat asiat tai tilanteet.

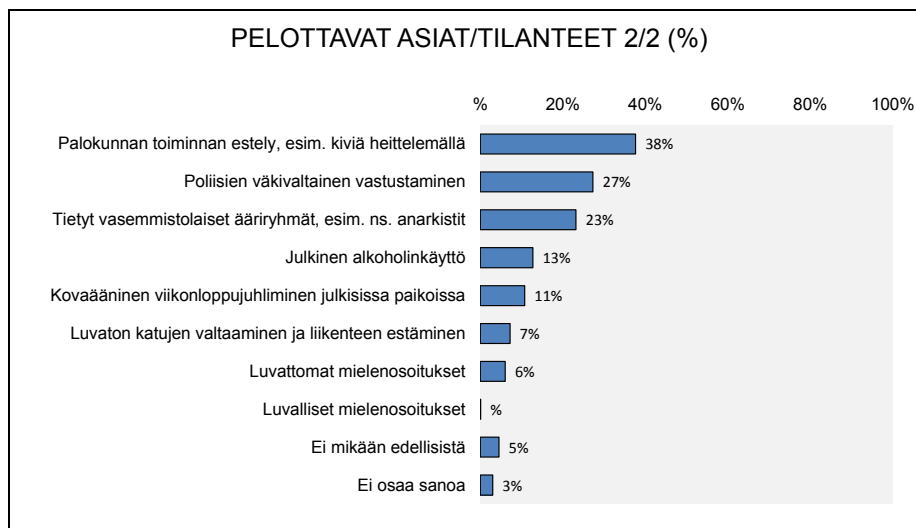
Tämän tutkimuksen kysymyksiä suunniteltaessa otettiin selkeästi huomioon se, että pelottavaksi voidaan kokea sellaisia asioita tai tilanteita, joista henkilöllä ei ole omakohtaista kokemusta tai jollaiseen ei itse koskaan ole joutunut.

Pelottavuus syntyy toisten ihmisten kertomana, joko sukulaisten, ystävien tai median kautta. Tähän tarkasteluun paneudutaan alempana tässä artikkelissa. Ensin katsotaan yksinkertaisesti eri asioita pelottaviksi kokeneiden osuuksia vastaajien joukossa.

Pelottavimmaksi nousevat arvaamattomat huumeidenkäyttäjät jopa 80 prosentin osuudella. Pelottavuudeltaan lähes samaa suuruusluokkaa on ammuskelu paikoissa, joissa liikkuu ihmisiä (78 %) ja sitten ammuskelu koulussa (69 %). Ihmisten mielessä ovat Hyvinkään ampumistapaus vuodelta 2012 sekä kouluampumiset Jokelassa 2007 sekä Kauhajoella 2008.

Syksyllä 2013 oli puukotustapaus Oulun Myllytullin ammattiopistossa, mutta se tapahtui tämän tutkimuksen tiedonkeruun päättymisen jälkeen eikä siis voi vaikuttaa tuloksiin. Oulun tapaus kuitenkin kuvaa sitä, ettei kouluväkivaltaa mitenkään voida katsoa päättyneeksi, vaan ongelma on edelleen olemassa – vaikka tässä nimenomaisessa tapauksessa ampuma-asetta ei käytettykään.

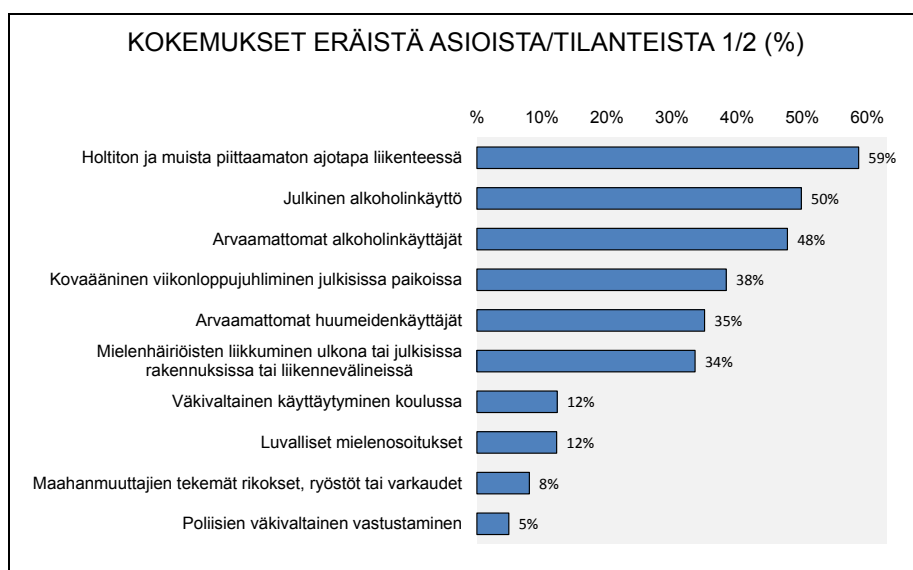
Yli puolet vastaajista kokee pelottavaksi holtittoman ja muista piittaamattoman ajotavan liikenteessä, tahallisen tulipalojen sytyttämisen, väkivaltaisen käyttäytymisen koulussa sekä arvaamattomat alkoholinkäyttäjät. Tämän tuloksen perusteella päihteidenkäyttäjien arvaamattomuus on merkittävä pelkoa synnyttävä tekijä. Lähes puolet vastaajista sanoo pitävänsä mielenhäiriöisten liikkumista ulkona tai julkisissa rakennuksissa tai liikennevälineissä pelottavana. Yhtä moni pelkää maahanmuuttajien tekemiä rikoksia, ryöstöjä tai varkauksia.

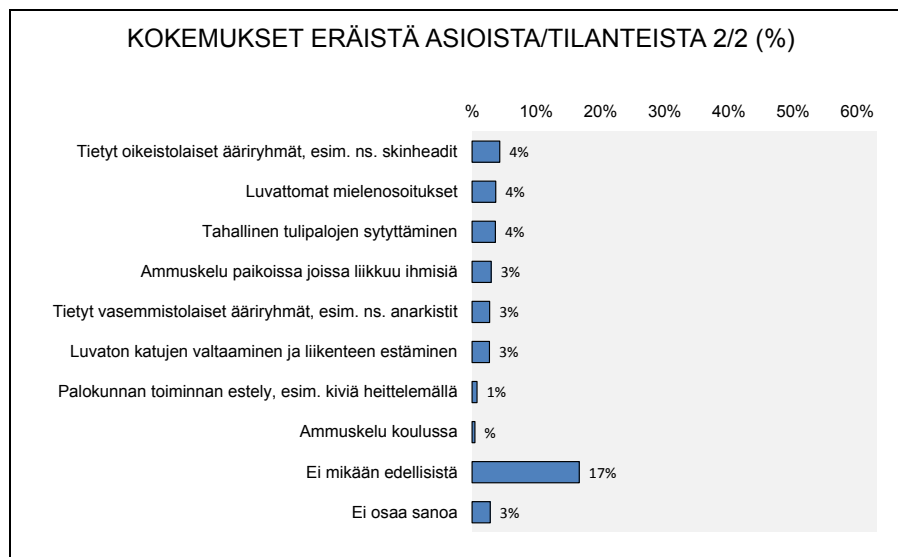
Kuvio 6. Vähemmän pelottaviksi koettuja asioita tai tilanteita.

Tuloksen mukaan tiettyjä ääriryhmiä ei koeta huomattavan pelottaviksi. Oikeistolaisiksi kuvattuja ryhmä pitää pelottavana hieman yli kolmannes vastaajista ja vasemmistolaisiksi kuvattuja noin neljännes. Sisäasianministeriön arvion mukaan Suomessa on muutamia satoja henkilöitä, joita voidaan pitää sellaisina oikeistolaisina tai vasemmistolaisina toimijoina, jotka voivat aiheuttaa pelokkuutta herättävää toimintaa.

Tammikuussa 2013 Jyväskylän kaupungin kirjastossa tapahtui väkivaltaa vasemmistolaisten ja oikeistolaisten välillä **Li Anderssonin**, **Mikael Brunilan** ja **Dan Koivulaakson** Äärioikeisto Suomessa -teosta käsittelevän tilaisuuden yhteydessä. Andersson ja Brunila olivat puhumassa kaupungin kirjastolla teoksensa teemoista. Tätä kirjoitettaessa tapauksen tutkinta on vielä kesken. Tapaus herätti jonkin verran mediamielenkiintoa ja julkista keskustelua, mutta ilmeisesti tämän tutkimuksen tuloksessa tapahtuma ei juuri heijastu.

Kuvio 7. Vastaajien useimmiten kokemia tilanteita.

Kuvio 8. Vastaajien harvemmin kokeneita tilanteita.

Kuvioista 7 ja 8 nähdään vastaajien kokemien tilanteiden yleisyys. Prosenttijakaumat ovat samantapaiset kuin suututtaviksi koettujen tilanteidenkin esiintyminen.

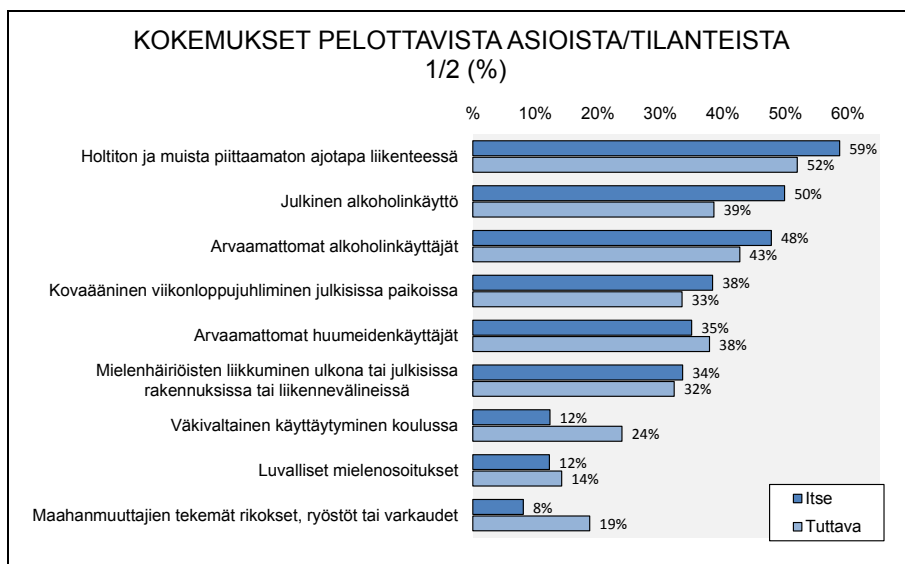
Nämä tilanteet ovat arkipäivää, liikennettä ja tapahtumia kaupungilla tai asuin- ympäristössä muuten. Vain pieni osa vastaajista on joutunut tilanteisiin, jotka ovat olleet todella vaarallisia, esimerkiksi ammuskelutilanteita.

Perustellusti voidaan ajatella, että ihmisten käsitykset pelottavista tilanteista eivät synny pelkästään heidän omien henkilökohtaisten kokemustensa perusteella, vaan käsitykset tilanteista välittyvät läheisten ihmisten ja tuttavien kokemusten kautta. Turvallisuuden tai turvattomuuden tunne on sosiaalisesti välittynyt kokemus.

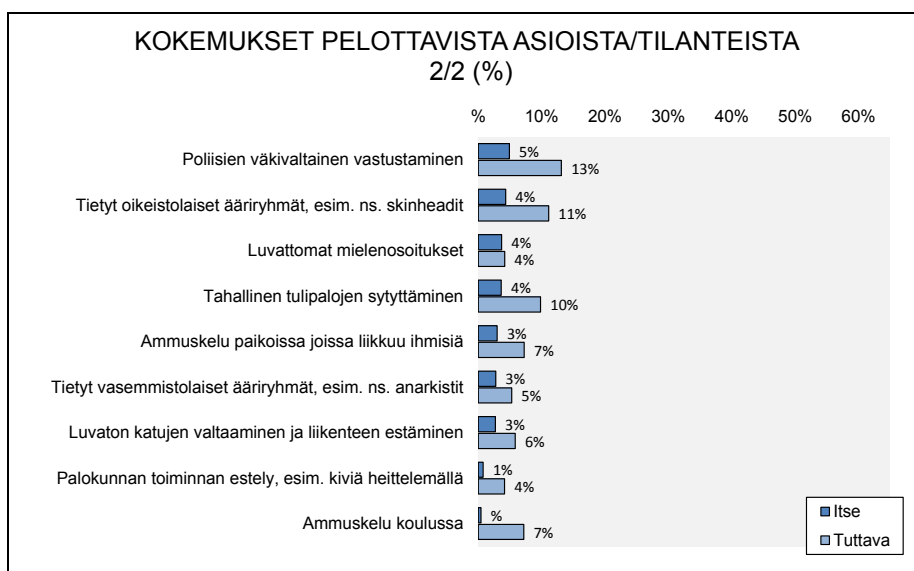
Seuraavissa kuvioissa (kuviot 9 ja 10) tarkastellaan eri tilanteita ja asioita suhteessa siihen, ovatko vastaajien tuttavat mahdollisesti olleet mukana kokemassa sellaisia.

Kuvioiden perusteella voidaan havaita, että useimmiten mainitut tilanteet, esimerkiksi holtiton ajaminen liikenteessä, liittyvät useammin omaan kokemukseen kuin tuttavien kertomuksiin. Sen sijaan harvemmin mainituista tapauksista kokemukset tulevatkin useammin tuttavien kautta, esimerkkinä vaikkapa poliisien väkivaltainen vastustaminen. Vähiten omia kokemuksia on ollut kouluammuskeluissa, mutta kuitenkin 7 prosenttia vastaajista sanoo, että joku tuttava on ollut mukana tällaisessa tilanteessa.

Tiedot ja käsitykset pelottavista äärikokemuksista välittyvät usein yhteisössä, ja kuva niistä muodostuu osaltaan tuttavien kertomusten ja kokemusten perusteella. Tätä näkökulmaa on tutkimuksissa käsitelty vähän. Esimerkiksi Jokelan ja Kauhajoen kouluampumistapauksien perusteella on käsitelty perusteellisesti median roolia kansalaisille syntyneen kuvan muodostuksessa, mutta ”suusta suuhun” välittyneiden kokemusten käsittely on jäänyt vähemmälle.

Kuvio 9. Omat ja tuttavien kokemukset pelottavista asioista tai tilanteista.

Kuvio 10. Omat ja tuttavien kokemukset pelottavista asioista tai tilanteista.

Pelottamisen ja kokemusten suhde

Tätä tutkimusta suunniteltaessa oli tiedossa, että esimerkiksi Jokelan ja Kauhajoen ampumatapaisten uutisoinnista ja käsittelyssä mediassa oli käyty näkyvää julkista keskustelua. Varsinkin Jokelan tapauksessa kritiikin kärki oli kuitenkin siinä, kuinka median edustajat tietojaan hankkivat ja käsittelivät uhrien tai silminnäkijöiden asemassa olleita ihmisiä, usein alaikäisiä koululaisia⁷. Myyrmannin räjäytyksen yhteydessä kiinnitettiin jo huomiota myös järkytyksestä toipumisen jälkiseurantaan⁸.

Raporttien mukaan viestinten – esimerkiksi iltapäivälehtien – toimittajat ja kuvaajat joutuivat kilpailemaan sekä naapurilehden että oman yhtiön verkkojulkai-

⁷ Ks. esim. Hakala 2009, Kiilakoski 2009.

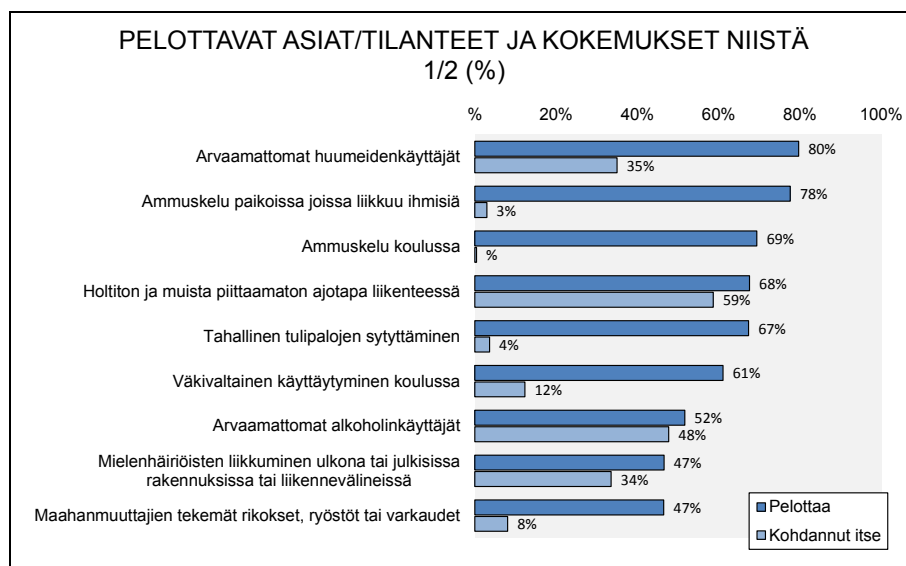
⁸ Sisäasiainministeriö 2003.

sujen kanssa ja tämä johti painostaviksi koettuihin tiedonhankintatapoihin ja ylilyönteihin. Näiden tapausten yhteydessä ei tiettävästi ole tutkittu sitä, kuinka pelottaviksi suuri yleisö koki nämä tapahtumat.

2000-luvun toisella vuosikymmenellä sisäasiainministeriö on kiinnittänyt tehostetusti huomiota kansalaisten turvallisuuden tunteeseen⁹. Tähän vaikuttavat tavanomaisen rikollisuuden piiriin kuuluvat perhesurmat, mutta raportissa¹⁰ mainitaan myös 2012 Hyvinkään ampumistapaus, jota voidaan pitää tässä tutkimuksessa tarkoitettuun äärikäyttäytymiseen kuuluvana.

Sisäasiainministeriön toiminta perustuu istuvan hallituksen hallitusohjelmaan ja sen sisäisen turvallisuuden tavoitteeseen¹¹. Tähän toimintaan sisältyvät säännölliset raportit väkivaltaisesta ekstremismistä. Sisäasiainministeriö on kiinnittänyt myös huomiota median toimintaan tässä yhteydessä ja yhteiseen näkemykseen toimintatavoista on pyritty asiaa käsittelevässä seminaarissa. Oletettavaa on, että poikkeavien väkivaltaisten tapahtumien uutisoinnissa pahimmat ylilyönnit pystytään välttämään¹².

Seuraavissa kahdessa kuviossa tarkastellaan eri asioiden ja tapahtumien pelottavaksi kokemisen yleisyyttä sekä sitä, missä määrin itse on jouduttu ko. Asioiden kanssa tekemisiin.

Kuvio 11. Pelottavat asiat tai tilanteet ja ihmisten omat kokemukset niistä.

Kuvioista voidaan hahmottaa kolmenlaisia tilanteita:

- asiat tai tilanteet, joita pelätään paljon, mutta joita itse on kohdattu vähän,

⁹ Ks. <http://www.intermin.fi/sisainenturvallisuus>

¹⁰ Sisäasiainministeriö 2013, 12.

¹¹ Sisäasiainministeriö 2012, 9.

¹² Tätä kirjoitettaessa joulukuussa 2013 ilmeni, että median mielenkiinto kohdistui Tampereella Tasavallan presidentin itsenäisyyspäivän vastaanoton yhteydessä järjestettyyn ”kiakkovieraiden” häiritsevään ja väkivaltaiseen toimintaan ja sen raportointiin, mutta samaan aikaan Tampere-talon toisella puolella pidetty luvallinen ja rauhallinen itsenäisyyden arvostamiseen painottunut mielenilmaisu ei saanut mediahuomiota lainkaan.

- asiat tai tilanteet, joita pelätään ja on kohdattu suurin piirtein samassa määrin, ja
- asiat tai tilanteet, joita on kohdattu enemmän kuin mitä niitä koetaan pelottaviksi.

Ensimmäisen tyypin tilanteet ovat selvästi ampuma-aseen käyttöön liittyviä voimakkaasti pelottavia tilanteita. Ilman mitään syvällisempää analyysia niistä on helppo sanoa, että pelko on välittynyttä, median välittämän selostuksen perusteella syntynyt, ja mahdollisesti toissijaisesti tuttavien tai muiden sosiaalisten kontaktien kautta välittynyttä.

Tähän ryhmään kuuluvat myös tahallisesti sytytetyt tulipalot, väkivaltainen käyttäytyminen koulussa sekä maahanmuuttajien tekemät rikokset. Siihen sijoittuvat myös vasemmistolaisten tai oikeistolaisten ääriyhmien esiintyminen, vaikka niitä ei pidettykään erityisen pelottavina, samoin kuin viranomaisten eli palokunnan ja poliisin toiminnan estely tai vastustaminen.

Tämä ensimmäinen tyyppiryhmä on suurin tässä tarkastelluista asioista tai tapahtumista. Tämä korostaa myös sitä, mikä merkitys tiedonvälityksen eri muodoilla ja väylillä on kansalaisten pelkojen syntymisessä.

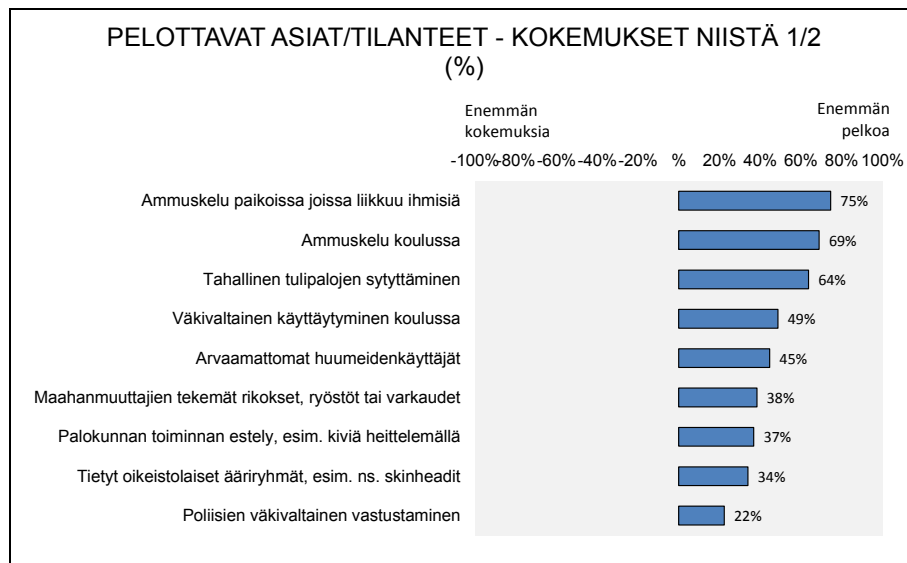

Kuvio 12. Vähemmän pelottavat asiat tai tilanteet ja ihmisten omat kokemukset niistä.

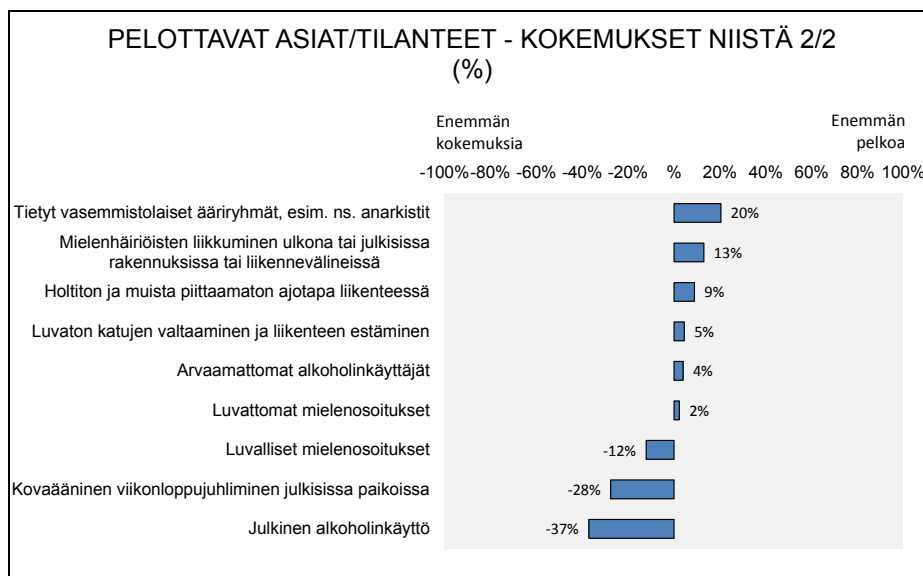
Toiseen ryhmään voidaan katsoa kuuluviksi arvaamattomat alkoholinkäyttäjät sekä mielenhäiriöisten liikkuminen julkisessa tilassa. Noin puolet ihmisistä on kokenut tilanteet pelottaviksi ja lähes samassa suhteessa he ovat itse myös kohdanneet niitä.

Kolmannen tyyppiryhmän sisältö muodostuu julkisesta alkoholin käytöstä ja kovaäänisestä juhlimisesta viikonloppuisin julkisissa paikoissa. Näitä pidetään vain lievästi pelottavina vaikka noin puolet ihmisistä onkin kohdannut tällaisia tilanteita. Tämän tyyppisestä käyttäytymisestä voidaan arvioida, että ainakin osa ihmisistä jollain tavalla on hyväksyvällä kannalla.

Kokemusten ja koetun pelon suhdetta tarkastellaan kahdessa seuraavassa kuviossa. Kuviot selventävät vielä edellistä tarkastelua. Eniten pelkoa suhteessa kokemuksiin synnyttää ampuma-aseiden luvaton ja vaarallinen käyttö.

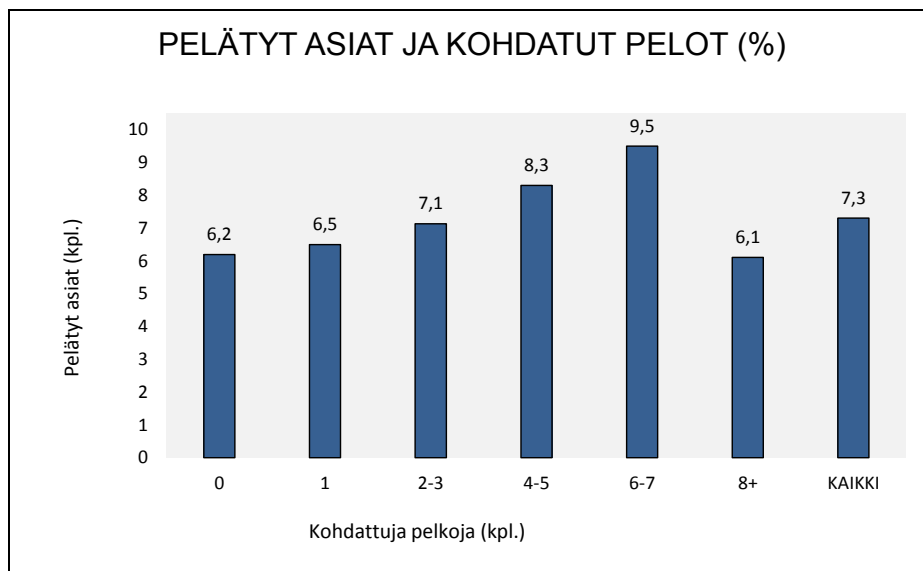
Kuvio 13. Eniten pelkoa suhteessa kokemuksiin tuottavia asioita tai tilanteita.

Kuvio 14. Vähemmän pelkoa tuottavia asioita tai tilanteita suhteessa kokemuksiin.

Pelot ja kokemukset kumulatiivisesti

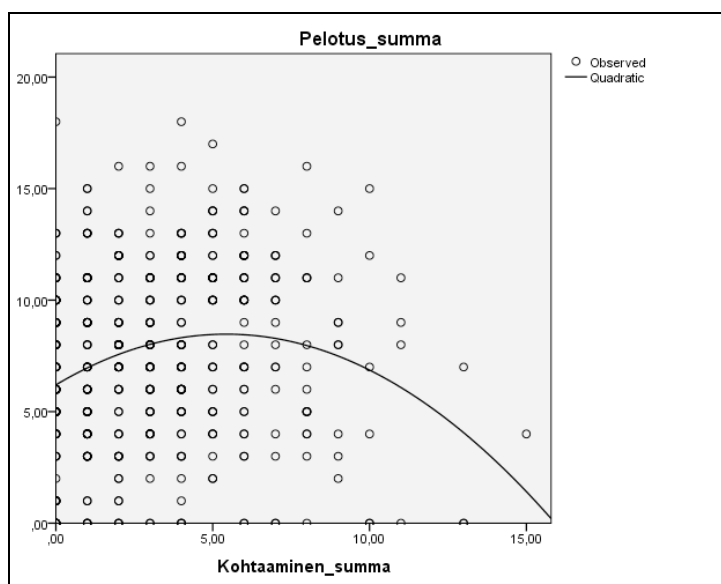
Kyselyssä käytetty tekniikka mahdollistaa sen, että ihmisen kokemista pelottavista tilanteista samoin kuin heidän henkilökohtaisesti kokemistaan tilanteista voidaan muodostaa summamuuttujat, jotka siis yksinkertaisesti kuvaavat ilmiöiden yksilökohtaista kumuloitumista. Seuraavassa kuviossa tarkastelemme ilmiöiden määrällistä suhdetta toisiinsa.

Kuvio 15. Pelättyjen ja kohdattujen tilanteiden määrällinen suhde.

Kuvio kertoo sen, että esitetystä pelottavien asioiden tai tilanteiden listasta keskimäärin 7,3 on mainittu pelottaviksi. Jos vastaajat eivät ole maininneet yhtään tilannetta itse koetuksi, ovat he kuitenkin kertoneet 6,2 tilannetta pelottaviksi. Kohdattujen tilanteiden määrän kasvaessa kasvaa myös pelkojen määrä kuuteen ja seitsemään kohdattuun tilanteeseen saakka. Jos kohdattuja tilanteita on kahdeksan tai enemmän pelkojen määrä yllättäen putoaakin, keskiarvo on 6,1 eli pienempi kuin pelottavien tilanteiden keskimäärä.

Pelkojen ja koettujen tilanteiden suhde vaikuttaakin yllättäen ei-lineaarisealta. Tätä havaintoa on syytä tarkastella lisää. Koettujen ja pelättyjen tilanteiden summamuuttujien keskinäinen korrelaatio jää verrattain pieneksi (.107). Tilastollisesti korrelaatio on melkein merkitsevä tässä aineistossa ($N=508$), mutta viittaa kuitenkin siihen, että riippuvuus ei mahdollisesti ole lineaarinen. Tämä oletus vahvistui, kun pelkotuntemusten ja kohtaamisten riippuvuutta tarkasteltiin käyräviivaisena (kuvio 16.).

Kuvio 16. Pelottavien asioiden tai tapahtumien (pystyakseli) ja kohdattujen ta-

pahtumien (vaaka-akseli) summamuuttujien hajontakuviot ja riippuvuuden käyräviivainen kuvaaja.

Pelottavuuden ja kohtaamisen summamuuttujien keskiarvojen tarkastelu eri summamuuttujien luokissa osoitti sen, että riippuvuus on erittäin monimutkainen. Hajontakuviosta nähdään lisäksi, että kummallakin tarkastellulla muuttujalla on muutamia ääriarvotapauksia (outlier), jotka saattavat vielä vääristävästi vaikuttaa tarkasteltuun riippuvuuteen. Näitä ei kuitenkaan ryhdytty poistamaan eikä tarkastelua jatkamaan, koska ilmiön monimutkaisuus on jo nähtävissä käytettävissä olevien tulosten perusteella.

Taustatekijöistä sukupuoli oli yhteydessä pelottavuuteen siten, että ero naisten ja miesten välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä (keskiarvot 8,4 ja 6,5). Omakohtaisesti koettujen tapahtumien välillä sukupuolen mukaan ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa.

Iän merkitys taustatekijänä näyttää olevan toisenlainen siten, että molemmilla summamuuttujilla ikäryhmien väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä. Suurin pelottavuuden keskiarvo oli ikäryhmässä 50–60 -vuotiaat, ja suurin kohdattujen tapahtumien keskiarvo alle 25-vuotiaiden ikäryhmässä. Toiseksi suurin kohdattujen tapahtumien keskiarvo oli 50–60 -vuotiaiden joukossa. Tilanteiden kohtaamisen määrällä on siis käyräviivainen suhde ikään, nuorimmat ja vanhimmat kertovat kohtaavansa tilanteita enemmän kuin keski-ikäiset.

Tulos viittaa eri-ikäisen ihmisten elinpiirien erilaisuuteen, mikä tuottaa erilaista suhtautumista tarkasteltuihin asioihin. Tilastollisen kuvauksen kannalta voidaan sanoa, että iällä yhdessä monien muiden tarkasteltavien tekijöiden kanssa on yhdysvaikutuksia tarkasteltavaan ilmiöön eli pelottavuuden ja kohtaamisen riippuvuuteen. Osoittautuikin, että vakioitaessa ikä (tässä aineistossa luokiteltuna) pelottavuuden ja kohtaamisen korrelaatio oli tilastollisesti merkitsevä.

Lasten lukumäärä saattaisi olla yksi tekijä, joka on yhteydessä eri tilanteiden pelottavuuteen ja niiden kohtaamiseen, vanhemmat saattaisivat ikään kuin pelätä lastensa puolesta. Näin ei kuitenkaan näyttäisi olevan. Kumpikaan summamuuttuja ei ole tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä ilmoitettuun lasten lukumäärään. Esitetyn hypoteesin vastaista mielenkiintoisella tavalla on se, että pienin sekä pelkäämisen että tilanteiden kohtaamisen keskiarvo on silloin kun lapsia on neljä tai useampia.

Tämä tulos puolestaan vie ajatuksen siihen, että taustalla saattaisikin olla alue-tekijä, suurilapsiset perheet ovat sijoittuneet tietyille alueille Suomessa. Tämäkin ajatus osoittautui vääräksi, ns. NUTS-alueiden mukaan ei tilastollisesti merkitseviä eroja löytynyt.

Asuinpaikkakunnan tyyppin vertailu pääkaupunkiseutu vs. muut kaupungit vs. Maaseutu kertoi puolestaan sen, että pääkaupunkiseudulla kyllä mainittiin sekä pelottavia tilanteita että niiden kohtaamisia enemmän kuin muilla alueilla, mutta ero ei tässäkään tapauksessa ollut tilastollisesti merkitsevä pelottavien tilanteiden

summan kohdalla. Pääkaupunkiseudulla kohdattujen tilanteiden keskiarvo oli 3,8, maaseudulla 2,6. Ero on tilastollisesti merkitsevä ($p=.003$).

Pelkäävät ja vähemmän pelkäävät ryhmät

Tutkimuksen vastaajia on mahdollista tarkastella myös ryhmittelyanalyysillä siten, että löydetään mahdollisimman paljon toisistaan poikkeavia ryhmiä. Tavallinen menetelmä on ryhmittelyanalyysi. Analyysi tehtiin vastaajien pelottaviksi mainitsemien asioiden tai tapahtumien perusteella. Vastaajien jako kahteen ryhmään kertoo jo siitä, että ihmiset kokevat asioita ja tilanteita pelottavaksi vahvasti eri tavoin. ”Pelokkaiden” ryhmässä pelottavaksi koettujen asioiden keskiarvo oli 10,7 ($N=249$) ja vähemmän pelkäävien ryhmässä 4,3 ($N=259$). Tulos on siinä mielessä tilastollisesti onnistunut, että kaksi löytynyttä ryhmää ovat samansuuruiset.

Analyysia jatkettiin kuitenkin niin, että vastaajat jaettiin yhteensä neljään ryhmään. Tulokseksi saatiin kaksi ääri- ja kaksi väliryhmää. Vähiten pelokkaiden ryhmässä (27 % vastaajista) pelättyjen asioiden tai tapahtumien keskiarvo oli 2,6, pelokkaimpien ryhmässä 12,5 (19 % vastaajista). Vähiten pelokkaiden ryhmässä kohdattuja asioita tai tapahtumia oli jopa enemmän kuin pelättyjä, keskiarvo 3,0. Vastaavasti pelokkaimpien ryhmässä kohtaamiskeskiarvo oli 3,6. Tämä tulos kuvaa sitä, että median tai tuttavien välityksellä tapahtumista saatu tieto on merkitsevää, tietyille ihmisryhmälle pelottavuus on medioitunutta, välitettyä.

Kahdessa väliryhmässä pelottavien asioiden tai tapahtumien lukumäärän keskiarvot ovat 7,9 ja 8,2. Vastaavat kohtaamisen keskiarvot ovat 2,9 ja 2,9. Kohtaamisissa ei siis ole eroa. Ryhmiä erottaakin se, mitä on mainittu pelottavaksi. Ensimmäisen väliryhmän (27 %) pelon kohteena näyttävät olevan alkoholin käyttö ja sen seuraukset sekä mielenhäiriöisten liikkuminen julkisuudessa. Tämä ryhmä on huolestunut myös vasemmistolaisista ja oikeistolaisista ääriryhmistä, vaikkakaan ei yhtä usein kuin kaikista pelokkain ryhmä. Toisen väliryhmän (26 %) pelkojen lähteenä on muista poiketen viranomaisten toiminnan estäminen ja haittaaminen.

Tämä tulos viittaa siihen, että erilaisilla asioilla ja tapahtumilla on erilainen pelotusvaikutus erilaisille ihmisille. Tämä tavallaan vahvistaa jo edellä tehtyjen tarkastelujen tuloksia, mutta ei myöskään selvennä niitä. Voimme ainoastaan sanoa, että erilaisilla ihmisten taustatekijöillä on yhdysvaikutuksia siihen, millaiset asiat ja tapahtumat ja missä määrin koetaan pelottaviksi. Mukana ovat myös epäilemättä ihmisten temperamenttitekijät, joiden huomioon ottaminen ei ole ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista.

Eräs ulkomainen tutkimus

Tässä yhteydessä ei ole mahdollisuutta laajempaan alan kirjallisuuskatsaukseen, mutta on syytä ottaa esiin yksi amerikkalainen tutkimustulos. Holman ym.¹³ tut-

¹³ Holman ym. 2013.

kivat vuoden 2013 Bostonin maratonin yhteydessä räjäytettyjä pommeja terroritekona ja teon tuottamaa stressiä ihmisissä sekä syntynyttä yhteisöllistä traumaa. Vertailukohteena heillä olivat Sandy Hook -kouluampuminen, 9/11 -terroriteot sekä Sandy-hirmumyrsky.

Tutkimuksessa verrattiin paikan päällä tai lähellä olleita ihmisiä niihin, jotka olivat seuranneet tapahtumia ainoastaan median välityksellä. Tutkimuksen aineistonkeruu tehtiin Internetin kautta toteutettuna laajana kyselynä lähes viidelle tuhannelle amerikkalaiselle. Yllättävää oli, että stressioireet olivat suurempia mediaa seuranneiden keskuudessa kuin paikalla olleiden keskuudessa. Stressioireita lisäsi vielä mediaseuraamisen pitkä kesto.

Sandy-hirmumyrsky kosketti paljon suurempaa väestömäärää, mutta sen stressioirevaikutukset ja vaikutukset yhteisöllisen trauman määrään olivatkin pienemmät kuin tarkasteltujen terroritekojen. Johtopäätelmissään tutkijat toteavat, että heidän korrelatiivinen lähestymistapansa ei anna mahdollisuutta kausaalisten syy-seuraussuhteiden toteamiseen.

He esittävät, että kyseessä saattaa olla vuorovaikutteinen suhde – alun perin stressaantuvammat ihmiset hakeutuvat lisää median välittämien tietojen ääreen. Tarkastelussa otettiin huomioon television ja radion lisäksi myös uudet sosiaaliset mediat ja älypuhelimien kautta välitettävissä olevat uutispalvelut.

Tutkijat toteavat, että median välittämien stressaantumista ja traumatisoitumista lisäävien tietojen lisäksi median kautta voidaan tukea järkytyksestä toipumista. Media välittää myös neuvoja ja muita tietoja stressin vähentämiseksi. Tutkimuksen mukaan Bostonin maratonpommien jälkeen kansalaisten tunnelmat normalisoituivatkin nopeasti. Asiaa todennäköisesti auttoi tekijöiden selvittäminen ja kiinni saaminen. Tässä mielessä tiedot ääritekojen tekijöistä ovat tärkeitä.

Asioihin suhtautuminen poliittisen kannatuksen mukaan

Tämän artikkelin johdannossa viittasimme siihen, että poliittisen kannatuksen tila maassamme saattaa olla nopeasti muuttuvassa tilassa. Tästä syystä poliittisen kannatuksen tarkastelu taustamuuttujana saattaa antaa mielenkiintoisia tuloksia. Kysymys kuuluu, minne poliittinen kannatus mahdollisesti on kanavoitumassa eri asioissa.

Taulukko 1. Vastaajien suuttuminen ja ärsyyntyminen eri asioista puoluekannatuksen mukaan (%).

	KESK	PS	KOK	SDP	VAS	VIHR
Helpoimmin suuttuva 1/4	28	3	36	13	0	30
Helpommin suuttuva väli- 1/4	24	2	18	35	40	7
Vaikeammin suuttuva väli-1/4	28	2	21	24	24	22
Vaikeimmin suuttuva 1/4	20	1	25	29	36	41

Taulukossa tarkastelemme ihmisten suuttumista tai ärsyyntymistä tässä tutkimuk-

sessä esitettyihin asioihin heidän ilmoittamansa puoluekannatuksen mukaan siten, että vastaajat on jaettu neljään ryhmään heidän suututtaviksi kokemiensa asioiden tai tilanteiden määrän mukaan.

Taulukosta nähdään, että Kokoomuksen kannattajien ryhmässä on suurin osuus helpoimmin suuttuvassa neljänneksessä. Tämän voidaan ajatella kuvaavan pienempää suvaitsevaisuutta. Vastaavasti vasemmistoliiton kannattajissa ei vastaajia ole lainkaan helpoimmin suuttuvassa neljänneksessä.

Hieman yleistäen voidaan sanoa, että Suomen Keskustan, Perussuomalaisten ja Kokoomuksen kannattajien jakaumat muistuttavat toisiaan. SDP:n ja Vasemmistoliiton kannattajien jakaumat ovat puolestaan lähellä toisiaan.

Muista poikkeavat Vihreiden kannattajat, joiden joukossa on suhteellisesti eniten vaikeimmin suuttuvia mutta myös melko paljon helposti suuttuvia. Puolueen kannattajien näkemys on siis kahtiajakoinen. Vasemmistoliiton kannattajat tulevat lähelle Vihreiden kannattajia siinä, että vaikeimmin suuttuvien osuudet ovat lähes yhtä suuret. Näiden puolueiden kannattajien voidaan siis sanoa olevan suvaitsevaisempia tässä tutkimuksessa esitettyihin asioihin nähden.

Tarkastelua jatkettiin siten, että kysytyt asiat ryhmiteltiin faktorianalyysillä. Tulokset esitetään kuviossa 17. Ensimmäinen ulottuvuus liittyy selvästi mielenosoituksiin, ja siihen liittyvät myös nuorison arvaamaton käytös sekä graffitien ja tagien tekeminen julkisesti nähtäviksi. Toiselle ulottuvuudelle latautuvat ilkivaltaan ja huliganismiin liittyvät asiat ja yleensäkin laittomat tai ainakin laillisuuden rajoja hipovat teot ja asiat. Kolmas ulottuvuus kuvaa selvästi häiriökäyttäytymistä.

Suuttumisen kolme ulottuvuutta			
	Component		
	F1	F2	F3
Luvattomat mielenosoitukset	0,83	0,12	0,07
Luvaton katujen valtaaminen ja liikenteen estäminen	0,83	0,12	0,13
Talonvaltauks	0,76	-0,02	0,10
Luvalliset mielenosoitukset	0,59	-0,10	0,05
Nuorison arvaamaton käytös	0,47	0,22	0,33
Ns. töhryt eli graffitit ja tagit julkisissa rakennuksissa, silloissa tai liikennevälineissä	0,41	0,18	0,35
Palokunnan toiminnan estely, esim. kiviä heittelemällä	-0,01	0,76	0,02
Asiaton soitto hätänumeroon (112)	0,03	0,72	0,04
Ilkivalta toisten omaisuutta tai rakennuksia kohtaan	0,14	0,68	-0,02
Holtiton ja muista piittaamaton ajotapa liikenteessä	-0,13	0,61	0,22
Poliisien väkivaltainen vastustaminen	0,24	0,61	0,22
Koväänäinen viikonloppujuhliminen julkisissa paikoissa	0,17	-0,04	0,80
Julkinen alkoholinkäyttö yleensä	0,21	-0,04	0,79
Alaikäisten julkinen alkoholinkäyttö	0,02	0,28	0,61
Häiritsevä mopoilla, moottoripyörillä ja autoilla ajelu ilta- ja yöaikaan	0,10	0,40	0,50
F1: Mielenosoittaminen			
F2: Ilkivalta/huliganismi			
F3: Häiriköinti			

Kuvio 17. Faktorianalyysin tulos suuttumisen kolme ulottuvuutta.

Analyysia jatkettiin siten, että eri puolueiden kannattajille laskettiin faktoripistemäärät. Tämä mahdollistaa eri ryhmien vertailun poikkeamina faktoripistemää-

rien keskiarvosta.

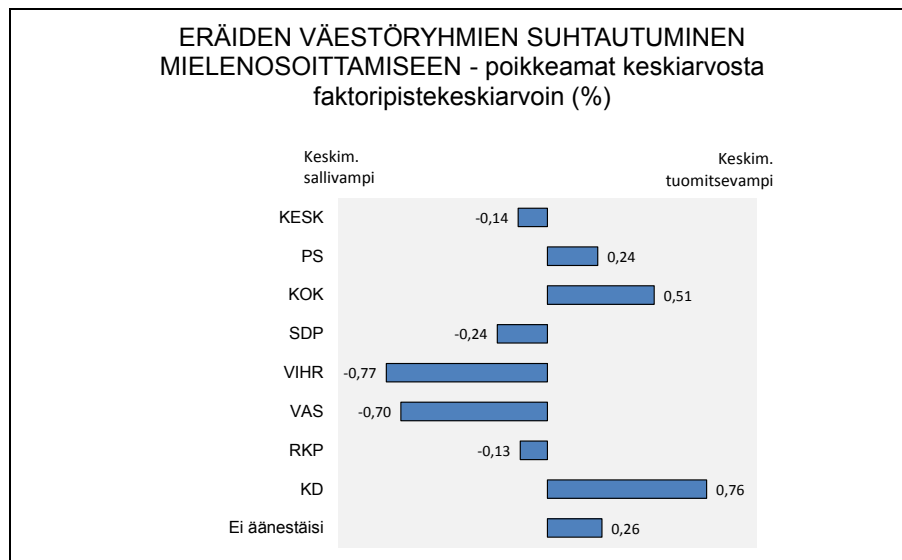
Tulosta kuvaavat seuraavat kolme kuviota. Kuviosta 18. nähdään, että poliittis-ideologinen arvopohja vaikuttaa ihmisten arviointiin siitä, miten he suhtautuvat mielen osoittamiseen.

Keskimääräistä sallivampina erottuvat Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajat. Vastaavasti tuomitsevampia ovat Kristillisten ja Kokoomuksen kannattajat. Muut puolueet ovat sitten lähempänä keskiarvoa eli niiden kannattajat eivät ota tarkasteltuihin asioihin aivan yhtä voimakkaasti kantaa.

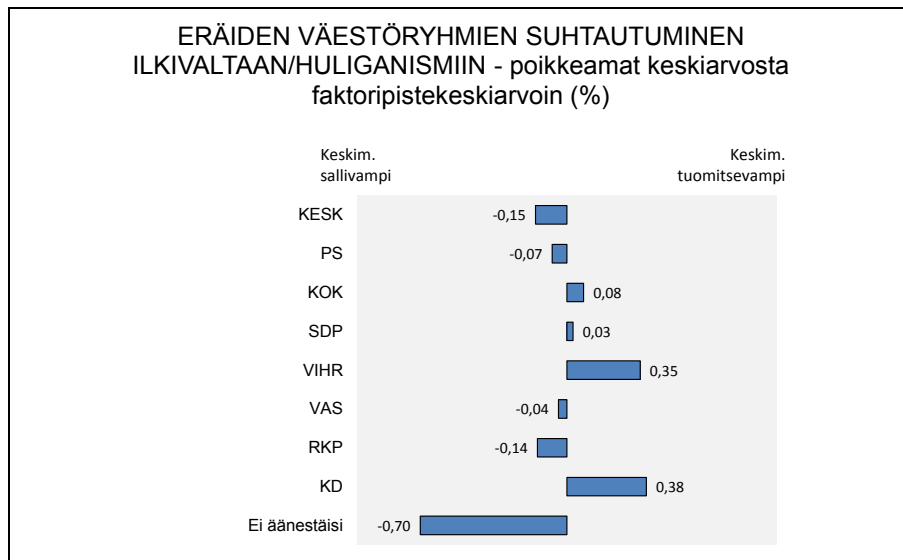
Mielenkiintoinen yksityiskohta on ryhmä, joka ei aio äänestää tulevilla eduskuntavaaleissa. Heidän keskiarvopoikkeamansa on samaa luokkaa kuin Perussuomalaisten kannattajien, ja myös samaan suuntaan. Jos tähän ryhmään kuuluvat jostain syystä päättäisivätkin äänestää, voidaan arvioida, että he eivät todennäköisesti äänestäisi niitä puolueita, jotka tässä tarkastelussa esiintyvät suvaitsevaisina.

Kuviossa 19. tarkasteltavaan toiseen faktoriin sisältyy piirteitä, joita voisi sanoa lain ja järjestyksen kunnioittamiseksi. Faktoriin liittyy myös viranomaisten, poliisin ja palokunnan, työn estely.

Tuloksen mukaan poikkeamat keskiarvosta ei yleensä ole suuria. Tarkastelun kohteena oleviin asioihin tai tapahtumiin keskimääräistä tuomitsevammin suhtautuvat Vihreiden ja Kristillisdemokraattien kannattajat. Huomiota herättävän suuri poikkeama on ei-äänestävien ryhmässä, jonka näin ollen voi todeta olevan keskimäärin sallivampi kuvattuja toimintoja kohtaan.

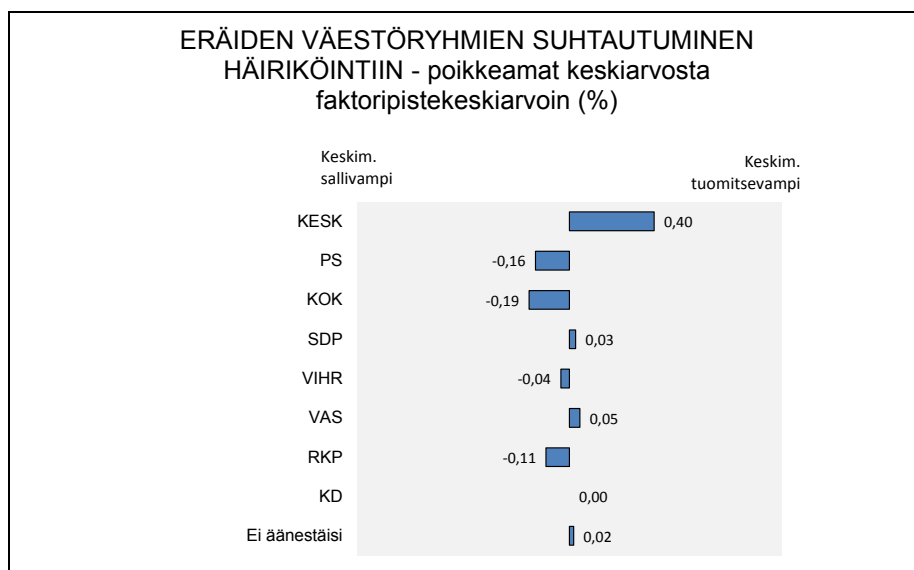

Kuvio 18. Eri puolueiden kannattajien suhtautuminen mielenosoittamiseen faktoripistemäärien perusteella tarkasteltuina.

Kuvio 19. Eri puolueiden kannattajien suhtautuminen ilkivaltaan ja huliganismiin faktoripistemäärien perusteella tarkasteltuina.

Faktorianalyysin kolmas faktori nimettiin häiriköinnin faktoriksi. Häiriköinti liittyy alkoholi useallakin tavalla. Tuloksen mukaan keskimääräistä tuomitsevämpinä ovat Keskustapuolueen kannattajat, ja tämä on tulkittavissa ehkä juuri alkoholin käytön kautta. Muuten puoluekanta ei näyttäisi olevan yhteydessä tämän faktorin kuvaamiin asioihin.

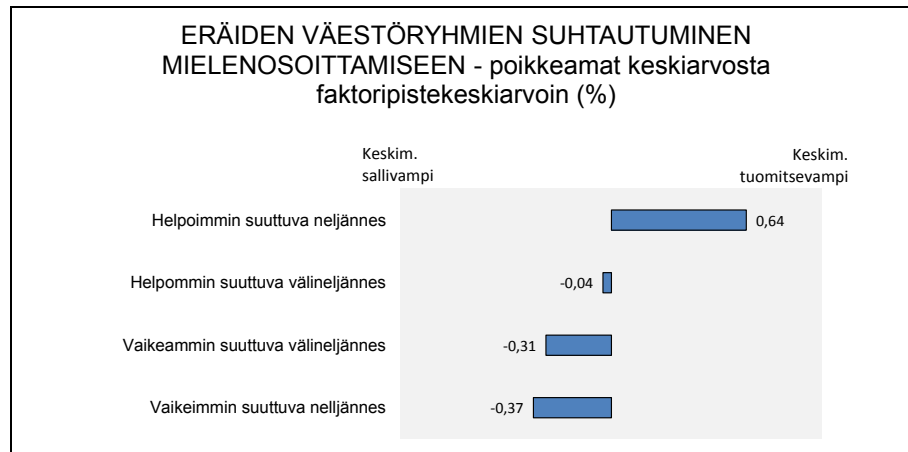
Kuvio 20. Eri puolueiden kannattajien suhtautuminen häiriköintiin faktoripistemäärien perusteella tarkasteltuina.

Suuttumisen aste ja sen ulottuvuudet

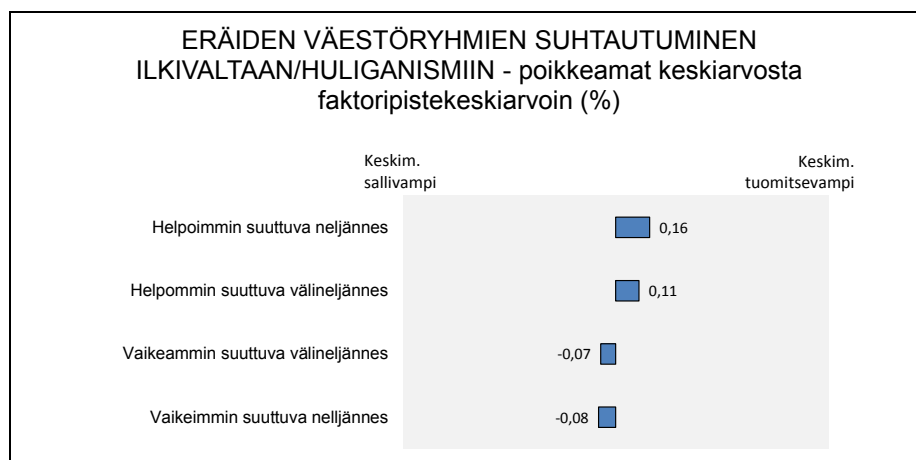
Lopuksi tarkastelemme vielä kolmen seuraavan kuvion perusteella suuttumisen astetta ja sen yhteyksiä suuttumisen kolmeen ulottuvuuteen. Suhtautumisessa mielenosoituksiin tulos on selvä. Helpoimmin suuttuvat neljännes ihmisistä pitää mielenosoituksia tuomittavimpina. Kaksi vaikeimmin suuttuvaa neljänneistä eli

siis puolet vastaajista poikkeaa keskiarvosta selvästi sallivampaan suuntaan.

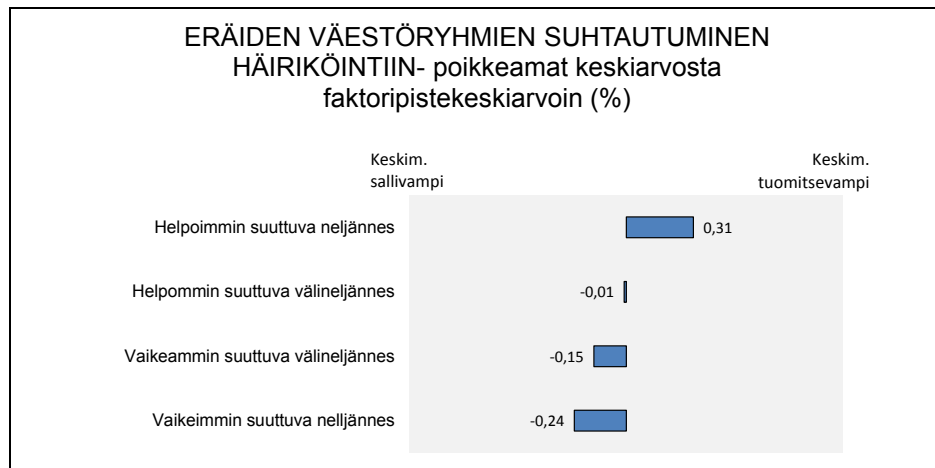
Suhtautumisessa ilkivaltaan ei eri ryhmien välillä eroja juuri ilmene. Tämä selittyykin sillä, että ilkivalta tuomitaan niin yleisesti, niinpä ei faktorianalyysinkaan voida olettaa tuovan eroja. Häiriöikäyttäytyminen sen sijaan taas erottelee ryhmiä. Helpoimmin suuttuva neljännes on tuomitsevämpi ja vaikeimmin suuttuvassa neljänneksessä ollaan kenties valmiimpia suvaitsemaankin ainakin joitakin häiriökäyttäytymisen piirteitä.

Kuvio 21. Suuttumisen aste ja poikkeamat faktoripistemäärän keskiarvosta mielenosoittamisen faktorilla.

Kuvio 22. Suuttumisen aste ja poikkeamat faktoripistemäärän keskiarvosta ilkivallan/huliganismin faktorilla.

Kuvio 23. Suuttumisen aste ja poikkeamat faktoripistemäärän keskiarvosta häiriköinnin faktorilla.

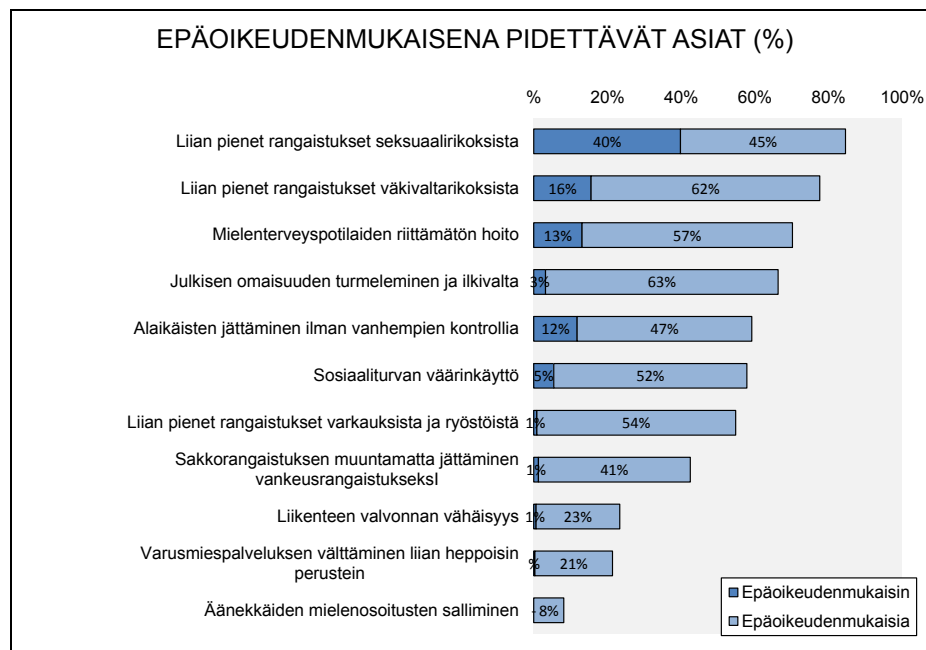
Asioiden koettu epäoikeudenmukaisuus

Viimeisenä tarkastelumme kohteena ovat tutkimuksen osallistuneilta kysytyt, heidän mahdollisesti epäoikeudenmukaisina pitämänsä asiat. Esitetystä listasta he saivat valita myös epäoikeudenmukaisimpana pitämänsä asian. Kysyttäviksi kohteiksi kerättiin joukko julkisessa keskustelussa esillä olleita seikkoja

Ihmisten kokemukset ja tuntemukset ovat selvät – heidän mielestään seksuaalirikoksista ja väkivaltarikoksista ei rangaista tarpeeksi rankasti. Seksuaalirikosten rangaistukset olivat esillä kesällä oikeusministeriön rangaistuksia koventavan esityksen pohjalta.

Yllättävän korkealle epäoikeudenmukaisuuden kokemuksissa nousee myös väitetty mielenterveyspotilaiden hoidon riittämättömyys. Tämä selittyy jo edellä nähdyn mielenterveyspotilaiden pelottavuuden kautta. Edellä todettiin myös holtiton ajotapa liikenteessä ihmisiä suututtavana seikkana, mutta liikenteen valvonnan puutetta vastaajat tässä eivät kuitenkaan pidä merkittävänä epäoikeudenmukaisuutena.

Kaiken kaikkiaan vastaajat ovat valinneet esitetystä listasta 7 asiaa, joita yli puolet pitää epäoikeudenmukaisina. Tämä voidaan ymmärtää tiettyinä julkisen kontrollin lisäämisen toiveena.

Kuvio 24. Epäoikeudenmukaisina pidettävät asiat.

Pohdintaa

Kansalaisten mahdolliset pelkotilat ja niihin vaikuttaminen median kautta tai muuten ovat olleet tutkimuksen kohteena Jokelan ja Kauhajoen kouluampumisten jälkeen.

Nämä tapahtumat ovat olleet järkyttäviä erityisesti siksi, että uhreina tai vaaran kohteina ovat olleet nuoret tai jopa alaikäiset ihmiset. Yhteiskunnassa näyttää esiintyvän myös muun tyyppisiä julkisilla paikoilla tapahtuvia ampumisia, joissa toimijoina eli sekä uhreina että syyllisinä ovat erilaisten jengien jäsenet tai ”seurueet”.

Vaikuttaa siltä, että ampumistilanteen syntyessä mahdollisten sivullisten henkilö- tai aineellisia vahinkoja ei oteta huomioon. Näin näyttää olleen tilanne esimerkiksi joulukuussa 2013 Malminkartanossa tapahtuneen kahden osallistujapuolen välisessä ammuskelussa. Kukaan ei sen seurauksena menettänyt henkeään, mutta poliisi otti kiinni kuusi osallistujaa, joista viisi oli saanut ampumavammoja. Tapahtumapaikka oli lähiön julkinen torialue.

Raittila ym. kirjoittavat, että ”tunteista ja erityisesti surusta kertominen on tullut pysyväksi osaksi katastrofijournalismia. Paluuta viranomaisvetoiseen julkisuuteen ei ole. Tästä pitää huolen jo se, että keskusteluyhteys toimitusten ja esimerkiksi silminnäkijöiden välillä on usein parempi kuin yhteys toimitusten ja viranomaisten välillä”¹⁴.

Traumatisoivaa ja pelkoa herättävää toimintaa saattaa median taholta esiintyä siis kahdella tavalla – tapahtumasta jotain havainneita silminnäkijöitä tai osallisia haastatteleamalla tai suoranaisesti ”jahtaamalla” sekä tapahtumasta erilaisia

¹⁴ Raittila ym. 2008.

seikkoja ja jopa pieniäkin yksityiskohtia kertomalla.

Sisäasiainministeriö on käynnistänyt keskustelut median kanssa, ja tuloksena näytetään saavutetun ainakin yleisellä tasolla yhteinen näkemys¹⁵. Todennäköisesti tietyt ylilyönnit vältetään näin. Perinteinen media ei kuitenkaan luovu oikeudestaan raportoida uutisarvoisista tapahtumista. Toisaalta on nähtävissä, että sosiaalisen median kautta syntyy uusia tietoväyliä, jotka edelleen ovat omiaan ihmisten uteliaisuuden kautta synnyttämään pelkoa ja stressaantumista. Tässä toiminnassa eivät journalistin ohjeet tai muut eettiset säännöt päde¹⁶.

Ruotsissa julkistettiin joulukuussa 2013 valtiollinen selvitys väkivaltaisesta ekstremismistä, sen syistä ja puuttumisen keinoista¹⁷. Ekstremistisiä ilmiöitä on Ruotsissa ollut pidempään kuin meillä pelkästään suuremman maahanmuuttajaväestön vuoksi.

Yleisellä tasolla tilanne saattaa kuitenkin olla rinnastettavissa Suomeen. Selvityksen arvostelijat antavat työlle kovaa kritiikkiä. Yksi kohta kritiikissä on se, että selvitys ei pidä väkivaltaisen ekstremismin esiintymistä ja sen taustoja ideologi-sena.

Samantyyppistä suhtautumista oli nähtävissä meilläkin Itsenäisyyspäivän 2013 ”kiakkovieras” -mielenosoituksen arvioinnin yhteydessä. Poliitikoille näytti olevan helppoa sanoa, että mielenosoittajien sanoma ei ollut puoluepoliittinen. Tällainen suhtautuminen saattaa selittyä sitä kautta, että vahvaa ideologista ulkomaista toimijaa ei ole havaittavissa kuten vaikkapa 1960–70 -luvulla Neuvostoliiton tukiessa voimakkaasti kommunistista ideologiaa Suomessa.

Ei-ideologisoivassa ajatustavassa ei kuitenkaan oteta huomioon sitä mahdollisuutta, että ekstremististen tekojen lisääntyessä ja lisätessä erilaisia pelko-reaktioita syntyy joko spontaanisti tai muuten vastareaktioita. Seurauksena saat-taa olla kansalaisyhteiskunnan ideologista kahtiajakautumista.

LÄHTEET

Hakala 2009: Salli Hakala, Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä. Helsingin yliopisto.

Holman ym. 2013: E. Alison Holman, Dana Rose Garfin, and Roxane Cohen Silver, Media’s role in broadcasting acute stress following the Boston Marathon bombings. Published online before print, December 9, 2013, doi: 10.1073/pnas.1316265110. PNAS December 9, 2013.

¹⁵ http://www.intermin.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/1/1/vakivaltaisista_aariliikkeista_ei_pida_vaieta_julkisuudessa.

¹⁶ Joulukuussa 2013 sattui tapaus, jossa kaksivuotias pahoinpidelty poika jätettiin heitteille ilman vaatteita. Lehdissä kiiteltiin

17-vuotiaasta poikaa esimerkillisestä toiminnasta hänen löydettyään lapsen ja ilmoitettuaan tästä viranomaisille. 17-vuotias lähetti pahoinpidellystä lapsesta kännykkäkuvan somen kuvapalveluun ennen viranomaisten saapumista paikalle.

¹⁷ SOU 2013:81.

Kiilakoski 2009: Tomi Kiilakoski, Viiltoja. Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 28.

Raittila P. ym. 2008: Raittila P. ym., Jokelan koulusurmat mediassa. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto 2008.

Sisäasianministeriö 2003: Räjähdys kauppakeskus Myyrmannissa.

Sisäasiainministeriön asettaman tutkijaryhmän raportti. Sisäasiainministeriön julkaisu 12 / 2003.

Sisäasianministeriö 2012: Tavoitteena eheä yhteiskunta. Kansallinen toimenpideohjelma väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi, 28/2012. Helsinki.

Sisäasiainministeriö 2013: Sanoista tekoihin. Sisäisen turvallisuuden ohjelman vuosiraportti 2013, 27/2013. Helsinki.

SOU 2013:81: När vi bryr oss – förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism. Betänkande av Utredningen om ett effektivare arbete för att förebygga våldsbejakande extremism. SOU 2013:81, Stockholm 2013.

Rehtori Mikko Leppänen, Viherkallion koulu, Espoo

Koulujen turvallisuus ja turvallisuuskulttuurin luominen

Turvallisuusajattelu kouluissa ei ole uusi asia, mutta viimeisen vuosikymmenen aikana ovat erilaiset tapahtumat ja kriisit vieneet koulujen turvallisuutta eteenpäin ison askeleen. Esiopetusta, perusopetusta, lukiokoulutusta sekä ammatillista koulutusta koskevissa säädöksissä määritellään oikeus fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvalliseen oppimisympäristöön.

Turvallisuus lähtee hyvästä turvallisuuskulttuurista. Kulttuuri ilmenee kouluissa tietoisuutena turvallisuusasioista sekä käytännön toimenpiteinä, joiden tarkoituksena on olla yhteisönä ja yksilönä valmiimpi ehkäisemään ja kohtaamaan turvallisuusriskejä.

Koulujen turvallisuutta ohjataan eri yhteiskunnan tasoilla merkittävästi ja turvallisuustilanne on kehittynyt ohjatusti lähtien valtiovallasta aina käytännön koulutuksen järjestäjään. Kuitenkin on merkittävää muistaa, että me kaikki vaikuttamme siihen osaltamme, myös oppilaat ja huoltajat.

Kuvio 1. Turvallisuuteen ohjaavat ja vaikuttavat tahot (Lähde OPH)

Turvallisuus kuuluu kaikille, mutta koulutuksen järjestäjän tulee yhdessä koulujen ja oppilaitosten johdon sekä henkilökunnan kanssa suunnitella ja organisoida toimintaa, jotta opetus ja oppiminen voivat toteutua turvallisissa

olosuhteissa ja ympäristössä. Turvallisuus käsitteenä on henkinen tila. Subjektiivinen tunne vaihtelee yksilöllisesti suhteessa ympäristön ominaisuuksiin.

Tässä artikkelissa pyrin lähtemään kasvatustieteilijän, koulun johtajan ja kokonaisuuden näkökulmasta. Koulun turvallisuus ei ole vain suunnitelmia ja harjoituksia, vaan vahvasti oppilaiden kohtaamista ja turvallisen toimintakulttuurin luomista. Opetusneuvos Pekka Iivosen mukaan ”Pääosa kouluista tai koulutuksen/opetuksen järjestäjistä ei ole vielä laatinut kattavasti turvallisuussuunnitelmia kouluihin ja oppilaitoksiin. Ohjeistukset eri tilanteita varten ovat enemmän tai vähemmän puutteellisia”. Näin ollen koulujen turvallisuuskeskustelulle ja kehittämiselle on edelleen tilausta.

Artikkelin pohjana on OPH ohjeistus ja käytännön kokemus koulun turvallisuuskulttuurin johtamisesta. Rehtorin rooli turvallisuuskulttuurin luomisessa ja johtamisessa on merkittävä.

Taulukko 1. Koulujen turvallisuutta säätelevät lait ja asetukset (Lähde. OPH)

Säädökset	Suunnitelmat ja asiakirjat
Koululait <ul style="list-style-type: none"> Perusopetuslaki 1998/628 Laki ammatillisesta koulutuksesta 1998/630 Lukiolaki 1998/629 Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet 	<ul style="list-style-type: none"> Paikallinen opetussuunnitelma Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä Koulun järjestyssäännöt tai muut koulussa sovellettavat järjestysmääräykset
Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986/609	<ul style="list-style-type: none"> Tasa-arvosuunnitelma
Työturvallisuuslaki 2002/738	<ul style="list-style-type: none"> Selvitys ja arviointi työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvista haitta- ja vaaratekijöistä Työsuojelun toimintaohjelma Hälytys-, turvallisuus- ja pelastusvälineet ja -ohjeet Tarpeelliset tiedot ja ohjeet työhön kohdistuvista työpaikan vaara- ja haittatekijöistä sekä työpaikan ja työn turvallisuuteen liittyvistä toimintaohjeista
Työterveyshuoltolaki 2002/738	<ul style="list-style-type: none"> Työpaikkaselvitys Työterveyshuollon toteutussuunnitelma Työterveyshuollon sopimus Päihdeohjelma
Maankäyttö- ja rakennuslaki 1999/132	<ul style="list-style-type: none"> Rakennuksen käyttö- ja huolto-ohje Rakennuksen pääpiirustukset Poistumisaikalaskelma Turvallisuus selvitys
Maankäyttö- ja rakennusasetus 1999/895	
Suomen rakentamismääräyskokoelma E1	
Pelastuslaki 2011/379	<ul style="list-style-type: none"> Pelastussuunnitelma Poistumisturvallisuus selvitys
Valtioneuvoston asetus pelastustoimesta 2011/407	

Koulujen turvallisuus voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja pedagogiseen turvallisuuteen. Usein koulu ja sen käyttäjät eivät voi vaikuttaa joko kaiseen rakennuksen fyysiseen tekijään, mutta heidän tulee ottaa esille epäkohtia ja pyytää niiden korjaamista. Asia on haasteellista Suomessa, jossa on koulurakennuksia eri vuosikymmeniltä, jolloin myös rakennusaikainen turvallisuusajattelu on vaihdellut paljon.

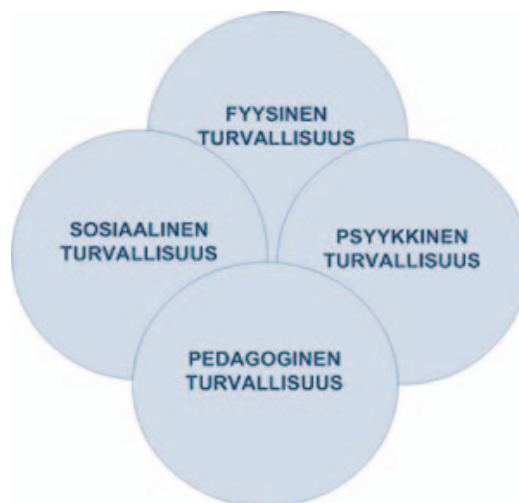
Psyykinen ja sosiaalinen turvallisuus olivat aiemmin lähinnä koulujen järjestys-

sääntöjen varassa, mutta Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean nostaessa vuonna 1970 oppilaasta huolehtimisen esille, on osa-alueisiin haluttu kiinnittää yhä enenevässä määrin huomiota. Pedagogiseen turvallisuuteen suhtautuminen on vaihdellut ”massan käsittelystä auktoriteetilla” tasoryhmien kautta eriyttämiseen luokkatilanteessa ja erilaisten oppilaiden ymmärtämiseen.

Turvallisuuskulttuuri ilmenee kouluissa nykyään erilaisina suunnitelmina ja käytännön harjoituksina. Tässä prosessissa koulut eivät ole olleet yksin, vaan Opetushallitus, pelastuslaitos ja poliisiviranomaiset ovat olleet mukana kehittämässä hyviä käytänteitä turvallisuuden kehittämiseksi.

Fyysinen turvallisuus

Perustuslain 7.§:n mukaan Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevien henkilöiden perusoikeuksiin kuuluvat oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen sekä koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Myös perusopetuslaissa todetaan oikeus turvalliseen oppimisympäristöön.

Kuvio 2. Turvallisuuden osa-alueet (Lähde. OPH)

Koulun fyysiseksi ympäristöksi voidaan määritellä itse koulurakennus, luokkahuoneet, muut työ- ja yhteistilat sekä piha-alue, mutta yhä laajemmin katsotaan opetuksen voivan tapahtua kaikkialla ympäröivässä yhteiskunnassa retkien ja leirikoulujen kautta. Myös aktiivisen tiedon etsinnän ja muodostamisen vuoksi oppilaat ovat liikkeellä ympäröivässä yhteiskunnassa lähes päivittäin.

Koulurakennus osana turvallisuutta

Vuonna 2011 voimaan tullut pelastuslaki toteaa, että kiinteistö on käyttöturvallisuuden kannalta suunniteltava, rakennettava ja varustettava siten, ettei sen käyttöön, huoltoon tai ylläpitoon liity tapaturman tai onnettomuuden vaaraa.

Uusien ja tulevien koulurakennusten osalta olemme varmasti hyvässä asemassa, mutta tuhannet vanhemmat rakennukset ovat edelleen lähinnä kuntien vastuulla odottamassa priorisointilistojen mukaisia saneerauksia.

Onnettomuuksien ehkäisyyn ja vahinkojen rajoittamisen yleiseen velvoitteeseen kuuluu, että koulurakennukset ja niiden ympäristö on suunniteltava, rakennettava ja ylläpidettävä siten, että tulipalon syttymisen tai leviämisen vaara on vähäinen ja että pelastustoimet ovat aina mahdollisia onnettomuuden sattuessa.

Koulurakennuksen turvallisuuteen kuuluvat murtosuojaus, paloilmaisimet ja -hälyttimet sekä muu kiinteistötekniikka, kuten ilmanvaihto ja kulunvalvonta. Koulujen ulkotiloissa tulee olla ns. putkessa pelastuslaitosta varten avaimet ja eteisen paloilmoitustaulun yhteydessä koulun pohjapiirustukset sekä kohdekortti kiinteistölaatikossa. Poistumisteiden merkinnät tulee olla kunnossa, mutta pohjakuvaan tulee olla merkitty myös vaihtoehtoiset poistumistiet. Poistumiskartat tulee sijoittaa jokaisessa opetustilassa.

Erilaiset turvallisuusrakenteet ovat myös merkittävä osa fyysistä turvallisuutta. Tällaisia rakenteita ovat mm. palo-osastoinnit, kaiteet ja poistumistiet. Rakenteiden turvallisuuteen liittyy paitsi suunnittelu ja toteutus, myös käyttäjän vastuu. Käyttäjän on huolehdittava mm. palo-osastojen ovien kiinnipitämisestä, kaidealueiden turvallisuudesta sekä poistumisteiden esteettömyydestä.

Rakennuksen turvallisuuteen liittyvät myös viime vuosikymmenen aikana räjähdysmäisesti lisääntyneet koulujen sisäilmaongelmat. Sisäilmaongelmat ovat syntyneet ilmanvaihdon puutteista, rakennusten kosteudenhallinnasta, joko suoraan maanvaraisten laattojen kautta, rinnerakentamisen seurauksena tai vuotavien kattojen vuoksi.

Joissain tapauksissa on rakenteista löytynyt myös epäpuhtauksia, jotka ovat jääneet rakenteiden sisään jo rakennusvaiheessa. Virheellinen rakentaminen näyttäytyy tämän päivän koululaisille ja koulujen henkilöstölle. Mahdolliset aikuisiän terveysongelmat tulevat esille vasta vuosien päästä.

Käyttäjä on usein tietoinen rakennuksen aiheuttamista haasteista tai suoranaista sisäilmaongelmista. Kuntatasolla ongelman ollessa laaja, saadaan apua korjaamiseen vasta valitettavan myöhään. Käyttäjän vastuulla on ongelmista tiedottaminen ja rakennuksen omistajan tehtävänä on ongelmien poistaminen.

Uudemmissakin rakennuksissa on yllättäen ilmennyt ongelmia sisäilman vuoksi. Onko niin, että mm. ilmanvaihtotekniikka toteutetaan edelleen vanhan pedagogisen ajattelun mukaan, jolloin oppilaat saapuvat luokkaan ja ovi suljetaan perässä 45 minuutin ajaksi? Vai kykenevätkö happitunnistimet ja laitteiden säätöominaisuudet seuraamaan ovi auki -pedagogiikkaa ja tilassa aina lyhyen aikaa vierailevia oppilaita, jotka poistuvat hetken päästä tiedon etsintään ja muokkaamiseen vaihtaen tilaa? Onko oppilas toistuvasti tilanteessa, ettei missään tilassa ilmanvaihto ehdi reagoida hapen tarpeeseen?

Uudesta tekniikasta huolimatta oppilaat alkavat iltapäivällä oireilla huonon hapen vuoksi. Rakenteiden reagoiminen ilmanvaihtoon saattaa olla myös joissain tapauksissa kyseenalainen seikka. Monessa kunnassa sammutetaan koulujen ko-

neellinen ilmanvaihto energiansäästösyistä lähes kokonaan mm. lomien ajaksi.

Koulujen lukitukset tulisi saada toimimaan helpolla ja yksinkertaisella tavalla, oli kyse sitten 1950-luvun rakennuksesta tai uusista tiloista. Sisätiloihin suojautumisen yhteydessä on ensiarvoisen tärkeää saada kaikki ovet pikaisesti lukittua. Mikäli rakennuksessa liikkuisi aseella varustautunut henkilö, tulee henkilökunnan huolehtia oppilaat lukitun oven suojaan, lattialle turvallisen paksun seinän taakse ja hälyttää apua. Ennakointi ja nopea toiminta edesauttavat yleensä niin, etteivät ongelmat ehdi laajentua. Tämän vuoksi käyttäjien tulee tuntea oikeat toimintatavat ja koulurakennuksen sammuttimien sijainti ja käyttö.

Vaaralliset laitteet, välineet ja aineet

Fyysisen turvallisuuden osalta on koulurakennuksessa runsaasti vaarallisia laitteita ja välineitä, joiden sijoittelu ja varastointi, sekä erityisesti käyttö, ovat työturvallisuuden osalta merkittäviä. Tällaisia laitteita ja välineitä on erityisesti teknisten töiden opetustiloissa. Konesali sisältää koneita, joiden turvallisuudesta tiedottamiseen liittyy työturvallisuuslain mukainen tiedottamisvastuu – ja käyttökoulutus. Näiden laitteiden toimiminen on pystyttävä pysäyttämään välittömästi eripuolilta salia hätäpysäyttimien avulla.

Työturvallisuusasiamiesten toimialaan kuuluvat tilojen ja laitteiden tarkistaminen säännöllisin väliajoin. Käsityöluokassa on monia laitteita alkaen silitysraudoista ompelukoneisiin, jotka vaativat huolellisuutta ja varotoimenpiteitä. Käsityöluokassa tulee olla myös päävirran sammutus oven välittömässä läheisyydessä.

Koulun liikuntasalissa on paljon erilaisia voimisteluvälineitä, joiden käyttö vaatii huolellisuutta ja varautumista esimerkiksi hallitsemattomaan tippumiseen. Liikuntavälineiden osalta on hyvä antaa henkilöstölle käyttökoulutusta, ja varotoimenpiteistä huolehtimisesta tulee huolehtia. Myös koulun fysiikan ja kemian opetuksessa saatetaan käyttää erilaisia yhdisteitä ja välineitä, jotka sisältävät eritasoisia riskejä. Tällaiset riskit tulee huomioida ja tehdä toimenpiteitä niiden minimoimiseksi. Kaikki vialliset laitteet, materiaalit ja aineet tulee poistaa koulun oppimisympäristöstä vahinkojen välttämiseksi.

Psyykinen turvallisuus

Psyykkisellä turvallisuudella tarkoitetaan lasten ja henkilöstön henkistä turvallisuutta. Koulun toimintakulttuuri ja oppilaiden kokemus turvallisuudesta, eli kokemuksellinen turvallisuus, muovautuvat ihmisten ja viihtyisän ympäristön tekemänä. Paras tulos saavutetaan kannustavalla ja hyväksyvällä ilmapiirillä.

Oppilaat ovat erilaisia yksilöitä. Kunniottamalla ja kuuntelemalla yksilöiden

tarpeita voidaan luoda stressitöntä ilmapiiriä. Oppilas voi kokea elämänhallintaa jännittämisen ja kilpailun sijaan. Elämänhallintaan kuuluvat riittävä uni ja säännöllinen elämän rytmi. Riittävä uni on kodin tehtävä, mutta koulun vaikutus voi olla unen merkityksestä kertominen ja muistuttaminen sen vaikutuksista oppimiseen, muistiin, tunne-elämän tasapainoon sekä fyysiseen terveyteen ja kasvuun.

Lapsen elämässä riittää tutkimusten mukaan yksi turvallinen aikuinen, mutta kouluympäristö antaa hyvän mahdollisuuden luoda oppilaan ympärille useita turvallisia aikuissuhteita. Koulun aikuisten tulee antaa mallia ja ohjata oppilaita myönteiseen elämän asenteeseen ja terveellisiin elämäntapoihin.

Tulevaisuuteen suuntautuva kasvatus ja opetus auttavat oppilasta myönteiseen ajatteluun itsestään ja kyvyistään. Tärkein asia psyykkisen turvallisuuden luomisessa on kohtaaminen. Laadukkaassa kohtaamisessa välittyy oppilaalle arvokkuuden kokemus, joka ilmenee mm. tarpeellisuuden kokemuksena. Kohtaaminen rakentuu yksilöistä ja vuorovaikutustilanteista, joita voidaan harjoitella ja kehittää.

Positiivisella vuorovaikutuksella voidaan myös tukea ja rakentaa oppilaalle sisäinen motivaatio, joka on aina ulkoista motivaatiota kestävämpi ratkaisu opiskelun edistämiseksi. Psyykinen turvallisuus ilmenee parhaimmillaan opiskelun ja onnistumisen ilona sekä välittämisen kulttuurina.

Henkilökunnan psyykinen turvallisuus tukee oppilaiden kokemusta. Psyykkisen turvallisuuden tunteen lähtökohtana ovat selkeät toimivat rakenteet ja hyvinvoiva keskusteleva toimintakulttuuri. Työn hallitsemattomuus ja kiire ovat haitallisia tekijöitä.

Koulu on toimintaympäristönä monen tekijän summa ja nykykoulun haasteena onkin juuri hallinnan tunteen säilyttäminen erilaisten vaatimusten keskellä. Usein ajan puute nousee esille haasteiden edessä. Koulun yhteisöllinen ajankäyttö eroaa merkittävästi yritysmaailman mahdollisuuksista reagoida nopeasti muutoksiin tai vaatimuksiin. Kuitenkin toiveiden ja odotusten aukipuhuminen dialogilla, hyvä organisaatio ja selkeät työnjaot edistävät henkilöstön toimintamahdollisuuksia koulussa erilaisissa tilanteissa.

Sosiaalinen turvallisuus

Sosiaaliseen toimintaympäristöön kuuluvat oppilaat ja henkilöstö ryhmänä. Ryhmän dynamiikka vaihtelee aina henkilöiden vaihtuessa.

Koulussa voi ilmetä pienryhmä- ja suuryrhmädynamiikkaa. Dynamiikkaan vaikuttavat yksilöt, heidän persoonallisuutensa ja vuorovaikutustaitonsa.

Vuorovaikutustaitoja voidaan koulussa kehittää järjestelmällisesti sekä sopia erilaisista kunnioittavista ja kuuntelevista vuorovaikutustavoista. Hyvässä oppimisympäristössä aktiiviset toimijat, oppijat ja opettajat, kohtaavat toisensa hyvässä vuorovaikutuksessa. Koulun tulee myös tarjota oppilaalle erilaisia kanavia ajatusten ja huolten purkamiseen.

Ryhmässä kielteisimpänä ilmiönä nähdään usein kiusaaminen. Kiusaaminen on samalle oppilaalle toistuvasti ja tahallaan aiheutettua pahaa mieltä. Toistuessaan ilmiö kohdistuu uudelleen samaan henkilöön ja voi jatkua vuosia. Tahallinen toiminta on tarkoituksella aiheutettua loukkaamista tai pahaa mieltä. Kiusaaminen voi olla henkistä tai siihen voi liittyä myös fyysistä koskemattomuuden loukkausta.

Henkilön on yleensä vaikea itse puolustautua kiusaajiaan kohtaan, eli hän on heikommassa asemassa kuin kiusaajansa joko fyysisesti tai arkuutensa vuoksi. Joskus henkilön ympärille ei ole ehtinyt muodostua omaa kaveriverkostoa suojaamaan. Kouluihin on kehitetty erilaisia menetelmiä ennalta ehkäisemään kiusaamista. Näistä tunnetuimmat ovat vertaissovittelu ja Kiva-koulu-menetelmä.

Vertaissovittelussa oppilaat itse ovat aktiivisia ongelmien ratkaisijoita tarvittaessa aikuisen ohjauksella. Kiva-koulu-menetelmässä luokkatasoisesti on katsottu portaittainen kiusaamisen ehkäisemiseksi tarkoitettu materiaalin läpikäyminen oppilaiden kanssa. Materiaali ottaa huomioon oppilaiden ikätason ymmärtämisen ja ongelmien ilmenevyyden kannalta. Myös tähän menetelmään kuuluu aikuisten ohjaama sovitteluprosessi.

Koulukiusaamisen ja mahdollisen väkivallan ehkäiseminen alkavat lapsen sosiaalisten taitojen ja empatiakyvyn kehittämisellä. Hänen omanarvontuntoaan tulee kehittää järjestelmällisesti luomalla hänelle onnistumisen mahdollisuuksia ja iloa itsestään ja oppimisestaan. Tämä tapahtuu huolehtivalla ja välittävällä toimintakulttuurilla, jossa aikuiset kuuntelevat, arvostavat ja tarvittaessa auttavat lasta.

Kouluyhteisössä tulee oppilailla olla hyviä ihmissuhteita, jotka ovat merkittävä tuki jokaisen ihmisen kehittymisprosessille. Hyvät ihmissuhteet syntyvät hyvistä vuorovaikutustaidoista, kuuntelusta ja välittävästä ilmapiiristä. Koulun aikuisten tulee kyetä toimimaan yhdessä ja pystyä keskinäisessä toiminnassaan samoihin vaatimuksiin, kuin he esittävät oppilaille. Kuinka voisi vaatia oppilaalta pari- tai ryhmätyötä, jos henkilö itse ei siihen kykene työyhteisön jäsenenä?

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää. Koti ja koulu vaikuttavat lapsen kasvuun hyvin merkittävästi. Näillä tekijöillä tulee olla yhteinen linja. Yhteinen linja voidaan luoda dialogilla, kehitys- ja arviointikeskusteluilla, joissa kuunnellaan niin kodin, kuin koulun kokemaa ja näkemyksiä.

Lapsen vanhemmilla on laaja kokemus lapsensa kasvusta ja käyttäytymisestä. Tätä asiantuntijuutta ei kannata jättää käyttämättä lapsen oppimisen yhteydessä.

Vaikka kasvatustavastuu on kodilla, auttavat yhteiset linjat lasta ymmärtämään häneen kohdistuvia odotuksia paremmin. Yhteisillä linjoilla tuetaan sekä koulua että koteja.

Koulun toimintakulttuuri on usein kehittynyt vanhempien kouluajoista ja tämän vuoksi koulun tulee avata toimintakulttuuriaan ja olla valmis perustelemaan ratkaisuja sekä toimintatapoja huoltajille. Koulun tulee antaa tukensa vanhemmuudelle ja vanhempien tulee myös tietää koulun tukimahdollisuudesta ja verkostojen merkityksestä.

Sosiaalista turvallisuutta luodaan hyvällä toimintakulttuurilla, joka ilmenee koulussa oppilaalle ystävinä, kuunteluna, arvostuksena, sosiaalisena aktiivisuutena sekä oppilaan vaikutusmahdollisuuksina koulun toiminnassa. Lapsen tulee pystyä toteuttamaan itseään myös kouluympäristössä.

Pedagoginen turvallisuus

Oppimistavat

Oppilaiden ymmärtäminen yksilöinä auttaa pedagogisen turvallisuuden kehittämisessä. Jokaisella oppilaalla on oma oppimistapansa. Hänelle tulee taata mahdollisuuksia löytää oma tapansa ja antaa mahdollisuuksia käyttää erilaisia oppimistapoja – myös itselleen tehokkaimpia. Oppilaalla voi olla omia haasteita, jotka liittyvät oppimiseen tai vaikkapa käyttäytymiseen. Kohtaamisen avulla lisätään tietoutta oppilaasta ja löydetään mahdollisuuksia rajata haasteita tai etsiä uusia toimintamalleja.

Opetuksen eriyttämisellä voidaan tukea kunkin yksilön omaa oppimispolkua ja antaa hänen rakentaa oman tietonsa ja taitonsa pohjalle uutta, jolloin rakenteesta tulee vahva. Kouluissa onkin lisätty mm. joustavien opetusmenetelmien käyttöä, joiden tarkoituksena on antaa oppilaalle juuri sitä opetusta, mitä hän tarvitsee omalla oppimispolullaan ja sillä hetkellä.

Kaikki oppilaat eivät pohdi ja kamppaile samaan aikaan samojen ongelmien parissa. Oppilasta huomioiden luodaan hänelle turvallisuuden tunne oman itsensä kehittämisestä ja tiedon sekä taitojen kasvattamisesta vanhan pohjalle. Koulun oppimiseen ja kasvatukseen tulee liittyä ilo ja onnistuminen. Mikäli siihen saadaan mukaan elämyksellisyys ja positiivinen kokemus, olemme jo pitkällä.

Tietotekninen turvallisuus

Koulujen opetussuunnitelmat määrittelevät tietotekniikan opetusta ja käyttöä kouluissa. Valitettavasti usein esiintyy edelleenkin suurta eroa opettajien aktiivisuudessa käyttää ja hyödyntää tietotekniikkaa opetuksessaan.

Nykyaikana kaikkien tulisi ymmärtää, ettei kyseessä ole enää opettajien valinta, vaan oppilaan oikeus. Tietotekniikan käytön riskit tulee tiedostaa ja niitä tulee opetuksessa pyrkiä välttämään ja ohjaamaan oppilaita oikeiden tietolähteiden

käyttöön. Tietolähteiden käyttöön kuuluvat olennaisesti lähdekritiikki ja tekijänoikeudet.

Erilaisten sivustojen ja pilvipalveluiden riskit tietoturvan kannalta voivat olla merkittäviä ja erot Suomessa suuria palomuurien osalta. Oppilaiden tietotekninen osaaminen voi olla opettajaa laadukkaampaa. Ilmiötä ei tule nähdä rajoittavana, vaan hyödynnettävänä ominaisuutena. Opettaja on pedagoginen asiantuntija ja ohjaa opetustuokion kulkua. Oppilaat voivat hyödyntää toistensa osaamista.

On hyvä kysyä, ovatko vakioidut koneet tulevaisuudessa edelleenkin tapa, jolla suojataan laitteita ja tietoja, vai seuraako koulumaailma yritysmaailmaa ja ottaa oppilaiden ja henkilöstön omia koneita päivittäiseen käyttöön koulutyön osalta? Osa Suomen kunnista on jo aktiivisesti lähtenyt näyttämään suuntaa oppilaiden omien koneiden ottamiseen mukaan oppimisprosesseihin.

Koulut sisältävät erilaisia verkkoja ja hallinnollisia ohjelmia. Turvallisuuteen kuuluvat myös näiden suojaaminen ja käytön luotettavuus kirjautumisineen esim. oppilastietojen ja oppilashuollollisten seikkojen osalta. Voisi ajatella, että koulujen arkistoitavien materiaalien suojaus on osa tiedon suojaamista oikeilla arkistotekniikoilla, vaikka koulut ovat siirtymässä sähköiseen arkistointiin.

Koulu-pedagogiikka

Käsitteenä harvemmin käytetty seikka on Saksasta tullut ajatus koulu-pedagogiikasta. Tässä yhteydessä voimme ymmärtää pedagogisen turvallisuuden opetustapojen, paikan ja välineiden valinnan yhteydessä tehtävänä turvallisuuden arviointina. Ovatko valintamme oppilaiden ja henkilöstön kannalta turvallisia opetustilanteissa vai voiko ajatella, että saavutettavalla lisäarvolla voi olla suurempi merkitys kuin riskin suurenemisella?

Vuodelta 2013 oleva Hyvinkään käräjäoikeuden päätös rangaista koulun rehtoria liikuntatunnilla sattuneesta loukkaantumisesta on kuitenkin signaali, joka valitettavasti saattaa vaikuttaa yllä olevien riskien arviointiin ja toimintakulttuurien rajoittumiseen.

Henkilöstö

Tärkeä osa koulujen turvallisuutta on henkilöstö. Henkilöstön täytyy voida yhteisössä hyvin, jotta se voi kohdata oppilaita laadukkaasti. Varhainen puuttuminen oppilaiden ongelmien osalta auttaa hyvin toimivassa työyhteisössä ennaltaehkäisevästi.

Kuitenkin aina voi tulla se tilanne, jossa tarvitaan henkilöstön turvallisuusosaamista. Osaaminen lähtee riskien tiedostamisesta, niiden minimoimisesta ja

ammattitaitoisesta toiminnasta. Taitoa voidaan kehittää prosessoimalla suunnitelmat kuinka toimitaan erilaisissa tilanteissa. Pelkkä pikainen suunnitelmien laadinta tai niiden saaminen jostain valmiina, ei vielä auta henkilöstöä saavuttamaan parasta ja laadukkainta tulosta. Tarvitaan asian sisäistämistä prosessin kautta omassa yksikössä.

Tämän vuoksi kartoituksen ja arvioinnin lisäksi tulee järjestää säännöllisiä harjoituksia. Harjoitusten jälkeen tulee käydä ammatillinen keskustelu onnistumisista, haasteista ja virheistä. Tämä sisältää rehellisen virheiden havainnoinnin ja niiden jakamisen muille, jotta ne voidaan ja osataan välttää tositilanteessa.

Jokaista tilannetta ei voida suunnitella tai harjoitella. Prosessin kautta voidaan löytää toiminnalle arvopohjainen ratkaisutapa, joka ohjaa toimintaa punaisena lankana. Punaista lankaa ei voi syntyä ilman prosessin sisäistämistä ja harjoittelua. Tulos on aina paras sen hetkisessä tilanteessa, kaikkea emme voi hallita etukäteen, mutta voimme yrittää parhaamme ennalta työstettyjen toimintatapojen avulla.

Kouluissa on käyty keskustelua haastavien oppilaiden kohtaamisesta. Onko luokkatilanteesta poistaminen valvonnankaan alla oikea ratkaisu, vai poistammeko tällöin sen viimeisenkin mahdollisuuden tilanteessa oppilaan ja opettajan väliltä? Oppilaan, joka selkeästi tarvitsisi aikuista. Olisiko parempi lähestymistapa antaa aikaa laadukkaammalle kohtaamiselle, ja oppilaslähtöisesti viedä tilannetta eteenpäin? Nykypäivän kouluissa ei toivoisi enää kuulevan opettajan toteavan, että kun se oppilas häiritsee koko tunnin ajan. Kysymyksen tulisi kuulua, kuinka muutan tapaani ohjata oppimista, jotta oppilas ei häiritsisi.

Fyysinen rajoittaminen on monessa koulussa arkipäivää. Kuitenkin suuria eroja löytyy tavoissa käsitellä haastavia tilanteita. Usein voidaankin todeta, että jotain on kohtaamisessa mennyt jo aiemmin pieleen, jos joudutaan suorittamaan fyysinen rajoittaminen.

Menetelmä on sallittu vain, jos oppilas on vaaraksi itselleen tai muille. Metodi on viimeinen keino hallita tilannetta, mutta tätä aiemmin on tehtävä vastaantuloa oppilasta kohtaan ja toisaalta annettava aikaa hänen tunnetasonsa laskemiseen. Eri asia ovat esimerkiksi autististen lasten kanssa työskentelevien ihmisten kokemat tilanteet, jotka voivat valitettavasti olla hyvin raskaita kokemuksia. Erilaisista vaara- ja uhkatilanteista tulee aina koululla täyttää viralliset ilmoitukset ja saattaa ne työsuojelupäällikön tietouteen.

Oppilashuoltoryhmä

Uusi oppilashuoltolaki on voimassa 1.8.2014 ja määrittelee uudelleen osa-alueen käytänteitä. Kuvattu toiminta on kirjoitettu keväällä 2014.

Oppilashuolto on lapsen ja nuoren oppimisen perusedellytyksistä, fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtimista. Kouluissa ryhmä koontuu säännöllisesti. Ryhmään kuuluvat yleensä puheenjohtajana rehtori ja

jäsenenä laaja-alaisesti erityisopettaja, koulukuraattori, koulupsykologi ja kouluterveydenhoitaja.

Usein kokoukseen osallistuu kutsuttuna luokanopettaja ja oppilaan vanhemmat. Ryhmä on hyvin verkostoitunut ja sen tulee ammatillisesti osata käyttää verkoston hyötyjä ohjatessa oppilaita ja heidän vanhempiaan saamaan tarvittaessa apua oikeasta osoitteesta. Ryhmä kartoittaa kunkin oppilaan osalta lukuvuoden aikana hänen sosiaalisia taitojaan, oppimistaan ja muita mahdollisia tuen tarpeita moniammatillisesti ja yhteistyössä oppilaan huoltajien kanssa.

Ryhmän toiminnassa korostuu hyvä yhteistyö luokanopettajan ja huoltajien välillä sekä erityisesti varhainen puuttuminen. Mitä aiemmin havaitsemme oppilaan haasteet, sitä paremmin pystymme vaikuttamaan niihin ja yleensä tuen tarve on vähäisempi mitä aiemmin oppilas saa apua.

Oppilashuoltotyö voi olla sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea. Tarkoitus on, että tuen tavoitteet ja kaikki käytettävät toimintamallit täydentävät toisiaan ja pyrkivät yhdessä samaan päämäärään. Yhteisölliseen oppilastyöhön voidaan katsoa kuuluvan koko kouluyhteisön huomioimisen lisäksi luokkien ja erilaisten opiskeluryhmien toiminnan kehittäminen ja arviointi.

Yksilöllinen oppilashuolto pyrkii huomioimaan yksilöä ja hänen sosiaalisia taitojaan, oppimistaitojaan, terveydellisiä ja henkisiä seikkoja sekä arvioida eri tavoin henkilön tilannetta ja tarvittaessa käyttää verkoston tukea oppilaan asioiden hoidossa. Ryhmä on kaikkien koulun aikuisten, oppilaiden ja heidän huoltajiensa käytössä.

Ryhmän tärkeänä roolina on varhaisen puuttumisen ja seurannan lisäksi tarjota oppilaille kanavia omien ajatusten ja huolten purkamiseen. Ryhmän toiminnasta ja sen mahdollisuuksista tulee aktiivisesti tiedottaa sekä henkilöstöä, oppilaita että huoltajia. Tämä tiedottaminen tukee omalta osaltaan huolehtimisen ja välittämisen kulttuurin luomista.

Nuorten hyvinvoinnin kehittämiseksi yhteiskunnassa voisi ajatella oppilashuoltoryhmien palvelujen säilyttämistä määrääjäksi myös peruskoulun tai lukion päättymisen jälkeen. Tällöin nuorella olisi mahdollisuus tutussa ja turvallisessa paikassa ottaa puheeksi oman elämäntilanteensa haasteita, joissa mm. opiskelupaikan valinta näyttelee merkittävää osaa. Tähän ei riitä pelkästään opinto-ohjaajan tuki, jollainen mahdollisuus on joissain kunnissa jo annettu koulunsa päättäneille. Uskon, että tällä voisi olla suuri merkitys syrjäytymisen ehkäisyyn nykyisen koulujärjestelmän ohella.

Riskienkartoitus

Työturvallisuuslain 10§:n mukaan työn vaarojen selvittäminen ja arviointi kuuluvat kaikille työnantajille. Heillä on velvollisuus selvittää, tunnistaa ja arvioida työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle aiheutuvat haitat ja vaarat. Riskien arvioinnin ja hallinnan tulee olla osa koulun turvallisuuskulttuuria.

Riskien arvioinnilla tarkoitetaan työssä esiintyvien vaarojen tunnistamista, vaarojen aiheuttamien riskien suuruuden määrittämistä ja riskien merkityksen arviointia. Riskien arviointi on preventiivistä työsuojelua. Hallinnalla tarkoitetaan kokonaisnäkemystä vaaroista ja toimenpiteistä vahinkojen pienentämiseksi ja poistamiseksi.

Riskien hallinta edellyttää niiden tunnistamista ja arviointia. Riskien suuruuden arvioiminen ja tarkoituksenmukaisten turvallisuustoimien valitseminen ja toteuttaminen ovat olennainen osa riskien hallintaa. Riskejä on aina, mutta niiden tunnistaminen ja hallinta ovat merkitseviä seikkoja. Erilaisista vaara- ja uhkatilanteista tulee aina muistaa laatia ilmoitukset, jotka tulee saattaa työsuojelupäällikön tietouteen, ja itse kouluna arvioida, kuinka tilanteita voitaisiin jatkossa välttää.

Suunnitelmat

Kouluilla on määräysten ja ohjeiden mukaan velvollisuus erilaisten suunnitelmien laatimiseen. Prosesseissa voi olla kuitenkin laatueroja. Ihmisten sitoutumisaste vaihtelee sen mukaan kuinka itseään ja läheisiään koskettaviksi turvallisuusasiat koetaan. Asennekulttuuri on kehittymässä kuitenkin onneksi positiiviseen suuntaan.

Koululait ja opetussuunnitelman perusteet ohjaavat turvallisuussuunnitelmien tekoa. Työnantaja on velvoitettu laatimaan työsuojelun toimintaohjelman, kouluilla on velvollisuus laatia pelastussuunnitelma. Opetussuunnitelma sisältää opilas- ja opiskelijahuollon toimintarakenteet ja perusteet. Koulut ovat yleensä perustaneet turvallisuuskansion, joka sisältää pelastussuunnitelman lisäksi erilaisia toimintaohjeita tai -kortteja.

Työnantajan toimintasuunnitelma työpaikan turvallisuuden ja terveellisyyden edistämistä ja työkyvyn ylläpitämistä varten sisältää paljon ennakoivaa työsuojelumateriaalia. Tavoitteena on turvallisuuden ja terveyden edistäminen ja työkyvyn ylläpitäminen. Työsuojelun kautta tulevat myös ohjeet tilanteisiin, joissa työpaikalla koetaan epäasiallista kohtelua – ja häirintää.

Pelastussuunnitelman tarkoituksena on auttaa koulun henkilöstöä ennalta hahmottamaan riskejä ja vaaratilanteita. Tavoitteena on ennaltaehkäistä asioita, mutta tilanteen sattuessa, suunnitelma antaa ohjeita ensitoimenpiteiksi, joihin tulee ryhtyä vaara- ja onnettomuustilanteen sattuessa. Pelastussuunnitelma tulee tarkistaa yhteisössä vuosittain ja aina tarpeen vaatiessa, esim. koulurakennuksen muutostöiden yhteydessä. Pelastussuunnitelma sisältää rakennuksen perustiedot, tur-

vallisuushenkilöstön tiedot ja tehtävien määrittelyn sekä erilaisia ohjeita ja tarkastuslistoja mm. henkilökunnan turvallisuuskävelyä varten.

Koulun turvallisuuskansio voi sisältää myös Poliisilaitoksen antamia ohjeita erilaisten poikkeustilanteiden käsittelyyn ja johtamiseen. Materiaali voi ohjata esimerkiksi uhkatilanteiden taustojen ymmärtämiseen, erilaisten arvioiden tekemiseen, tiedonkulun merkityksen valaisemiseen ja erilaisten toimintatapojen toteuttamiseen kriisitilanteissa, kunnes poliisivirkamiehet ovat paikalla.

Kriisisuunnitelmalla varaudutaan äkillisiin kriiseihin, uhka- ja vaaratilanteisiin. Kriisisuunnitelman sisällön ohjaa opetussuunnitelma. Suunnitelmassa tulee määrittellä mm. erilaisten kriisitilanteiden ehkäisy ja niihin varautuminen, työn- ja vastuunjako, viestinnän periaatteet äkillisissä kriiseissä, debriefingin organisointi, suunnitelman perehdytys ja päivityskysymykset sekä arviointi.

Hyvään turvallisuuskulttuuriin kuuluvat suunnitelmien vuosittainen päivitys ja harjoittelu. Koulun henkilöstön turvallisuuskävely tulee tehdä heti uuden lukuvuoden alkaessa, jotta myös uusi henkilöstö sisäistää sammuttimien ja palo-osastojen sijainnin sekä koulurakennuksen kaikki poistumistiet. Tunne laivasi – tunne koulusi! Henkilöstön koulutuksesta tulee huolehtia ensiapuasioiden osalta.

Talosta tulee aina löytyä riittävä määrä EA-taitoisia aikuisia. Ensisammutukseen voi pyytää koulutusta ja harjoitusta pelastusviranomaisilta. Hyvällä koulutuksella ja harjoituksella voidaan ehkäistä suurempien onnettomuuksien tapahtuminen.

Viestintä

Viestintää erilaisissa tilanteissa tulisi harjoitella etukäteen. Erilaisten tärkeiden puhelinnumeroiden tulee olla helposti saatavilla luokissa sekä puhelimien läheisyydessä. Viestinnän osa-alueina ovat välineen valinta, viestijä, kenelle viestimme ja mitä viestimme. Tätä asetelmaa todellisissa tilanteissa sotkevat auki olevat kysymykset, useat tiedon ja neuvon kysyjät, kiire, äkillisesti muuttuvat tilanteet ja tavoittamattomuus. Näissä haasteissa auttavat yhteisön viestintäsuunnitelmat. Kuka hoitaa viestittämisen, millä välineellä, mikä on ilmoitusjärjestys, kuka johtaa toimintaa ja kuinka tehdyt toimenpiteet ilmoitetaan.

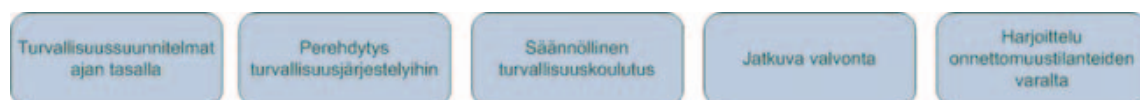
Koulujen tulisi panostaa asiaan tulevaisuudessa enemmän ja laatia viestintäsuunnitelma kriisiviestintäsuunnitelman lisäksi osaksi turvallisuuskansiota. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa ilmoitusjärjestyksestä perusasioissa. Huoltajille ja omaisille tulee ilmoittaa ennen kuin tiedotusvälineet ovat reagoimassa tapahtumiin ja esimiehen tulee tietää tapahtumat välittömästi. Some ja matkapuhelimet ovat muuttaneet radikaalisti viestinnän merkitystä erikoistilanteissa. Usein kouluilla on toimintakortit kriisiviestinnästä, mutta aihetta tulisi voida harjoitella. Myös median kohtaaminen erilaisissa tilanteissa voi olla yllättävää. Kuka hoitaa kriisitilanteen tiedottamista ja on tiedotusvälineiden edessä yksikössäsi. Onko se joku jolla on tilanne päällä tai on osallisena siihen vai ottaako tiedotusvastuun esimerkiksi kaupungin tiedottaja? Tilanteiden harjoittelu on hyvä tehdä ammattilaisten tukemana, ja tällöin osana harjoitusta tulisi olla myös mm. poliisin ja me-

dian edustajia.

Turvallisuuskulttuuri ja sen luominen

Oppilaitoksen turvallisuuskulttuuri jäsentyy toisaalta yksilön käsityksinä, arvoina, asenteina ja rooleina toisaalta organisaation sääntöinä, normeina, vuorovaikutuksena, ilmapiirinä ja toimintamalleina. Hyvän turvallisuuskulttuurin pohjana on arvojen käsittely. Tällöin luomme pohjan eettiselle turvallisuudelle. Turvallisuuskulttuurin tärkeitä osatekijöitä ovat tiedostaminen, riskienkartoitus, suunnitelmat ja harjoittelu.

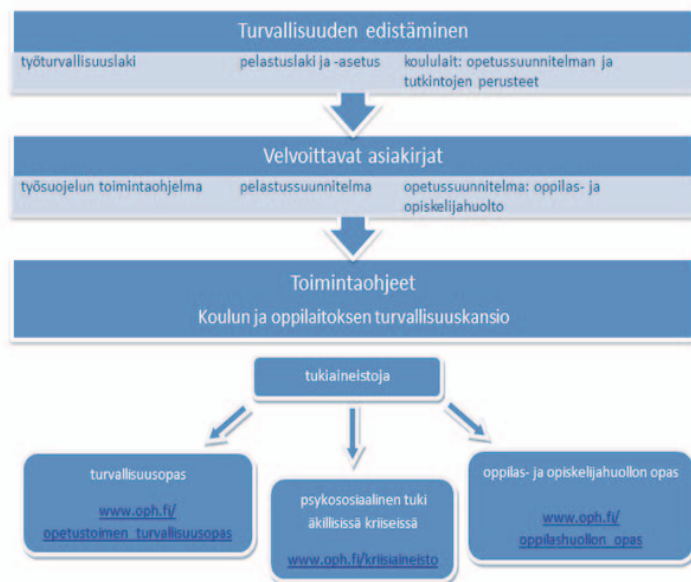
Koulun johdon tulee aktiivisesti välittää henkilöstölle ja oppilaille myönteistä suhtautumista turvallisuusasioihin ja varautumiseen. Tämä luo pohjaa hyvälle turvallisuuskulttuurille. Lopulta juuri rehtori vastaa turvallisuudesta ja sen johtamisesta. Oppilaitoksen tulee olla turvallinen paikka opiskella ja työskennellä. Rehtori johtaa suunnitelmien laadinnan ajan tasalle, hän vastaa perehdytyksestä ja koulutuksen saamisesta yhteisön jäsenille. Hänen tulee valvoa turvallisuusnäkökulmia opetuksessa ja rakennuksessa sekä aktiivisesti johtaa erilaisten tilanteiden harjoittelua.

Kuvio 3. Turvallisuusjohtamisen prosessi (Lähde. OPH)

Rehtoria ohjaa turvallisuusjohtamisessa erilaiset lait ja asetukset. Kouluille on ohjattu velvoite laatia erinäisiä asiakirjoja. Näiden laatimisen lisäksi hyvässä turvallisuuskulttuurissa suunnitelmat on sisäistetty laadintaprosesseissa ja harjoittelulla. Turvallisuuskulttuurin luomiseksi voivat koulujen rehtorit saada huomattavaa apua. Opetushallitus on julkaissut laadukasta materiaalia kotisivuillaan sisältäen mm. koulujen turvallisuusoppaan ja erilaista kriisitilanteiden materiaalia. Myös pelastuslaitos ja poliisiviranomaiset auttavat prosessissa mielellään. Kouluturvallisuus on meidän kaikkien etu.

Espoossa on luotu kouluturvallisuustiimi. Tiimi kokoontuu kerran kuukaudessa ja siihen ottaa osaa kouluviranomaisten ja rehtoriedustajien lisäksi mm. työsuojelu, poliisiviranomaiset ja pelastuslaitoksen edustajat. Ryhmän avulla on ohjattu kouluille mm. materiaalia turvallisuuden edistämiseksi, EA- ja ensisammutuskoulutusta, lukuvuosisuunnitelman turvasivun laadinta sekä yhteisiä harjoituksia kuntatasolla.

Kuvio 4. Turvallisuuden edistäminen (Lähde. OPH)

Kouluturvallisuudessa on kysymys tiedostamisen, välittämisen ja puuttumisen kulttuurista. Riskejä on kouluissa ja opetuksen ympärillä aina. On eri asia osaam-meko pyrkiä aktiivisesti niiden minimoimiseen, löytyykö asioiden edistämiseen tahtoa rahan muodossa esim. sisäilmaongelmien yhteydessä vai ummistaako kouluyhteisö kädetönä silmänsä vaikkapa kiusaamistilanteiden yhteydessä. Hyvän turvallisuuskulttuurin luomiseksi löytyy välineitä, kysymys on enemmän tahdosta ja haasteen sisäistämisestä

Viherkallion koulun turvallisuusajattelun kehitys

Viherkallion turvallisuusprosessi

Viherkallion koulussa aloitettiin koulun voimakas kehittäminen ja turvallisuuskulttuurin luominen arvokeskustelulla. Pohdimme mitkä ovat ihannekoulun ominaisuudet, kartoitimme vaatimuksia oppilaan, kodin, henkilöstön ja lainsäätäjän kannalta.

Arvokeskustelun merkittäväksi osaksi näimme arvojen avaamisen käytäntöön. Miten kyseinen arvo näkyy ja kuinka sen tulisi näkyä yhteisömme toiminnassa. Seuraavaksi loimme vision tahtotilasta, jota kohti pyrimme etenemään. Tahtotilanpohjaksi käsitelimme missiomme, miksi olemme olemassa ja tästä pääsimme konkreettiseen toimintasuunnitelmaan.

Kaikelle laadukkaalle toiminnalle tyypillisiä ominaisuuksia ovat hyvä toimintasuunnitelma ja seuranta siitä tehtävine johtopäätöksineen. Espoossa koulujen riskejä arvioidaan vuosittain ja kouluja kokonaisuutena kolmen vuoden välein.

Fyysinen turvallisuus

Fyysisen turvallisuuden kehittämisen yksi askel olivat laadukkaat riskikartoitukset. Pyrimme minimoimaan rakennuksesta johtuvia riskitekijöitä. Tämä prosessi tuntuu olevan ikuisuusprojekti vanhassa rakennuksessa. Paljon kehitystä tapahtui koulun saneerauksen yhteydessä vuonna 2006.

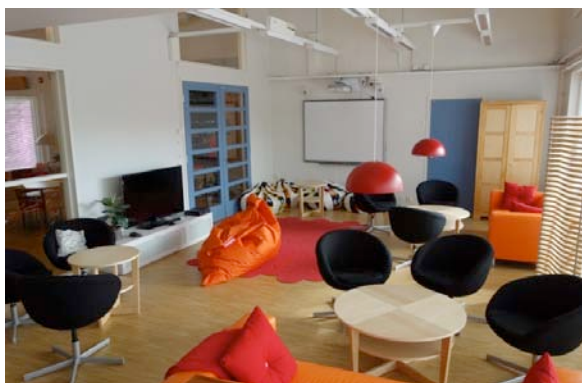
Opiskelutilojen kehittäminen alkoi Pisa- tutkimusten havainnosta, että oppilaat eivät Suomessa viihdy koulussa. Tällöin ryhdyimme kehittämään kodinomaista oppimisympäristöä, jossa koko rakennus toimii kenttänä työskentelylle. Tällä tarkoitamme käytävillä ja ruokasalissa opiskelua.

Kaiken fyysisen turvallisuusajattelun taakse kätkeytyi toimintakulttuurin muutos. Oppilaita ei voi tällöin enää nähdä massana, joka liikkuu johdettuna käytävillä jonossa ja istuu oppitunnin ajan pulpetissaan. Viherkalliossa liikutaan asiallisesti käyttäytyen ympäri koulua milloin käytävillä työskennellen tai aulan sohvilla maaten. Emme näe paluuta vanhaan ja odota täyttä hiljaisuutta, vaan pareminkin oppimisen ilon tulee kuulua iloisina lapsina ja näkyä innostuksena ympäri koulua.

Luokista ovat viimeisetkin pulpetit poistumassa ja tilaa antavat ryhmäpöydät ovat tulossa tilalle. Luokat on varustettu Smart Boardeilla, kosketusnäyttöpaneeleilla ja langattomalla verkolla. Pöydät antavat väljyyttä ja laitteiden käyttöturvallisuutta. Oppilaiden tulee voida liikkua helposti omassa luokkatilassaan ja sieltä pois.

Psyykkinen turvallisuus

Psyykkisen turvallisuuden kehittäminen aloitettiin kohtaamisesta. Oppilaat ovat yksilöitä. Heillä on oma taustansa, taidot ja tiedot, joiden päälle rakentaa. Opettaja tunnista näitä asioita kohtaamisessa ja ohjaa oppilasta eteenpäin aktiivisesti sosio-konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaisesti. Jokaiselle Viherkallion koulun oppilaalle on laadittu jo yli 10 vuoden ajan henkilökohtainen oppimissuunnitelma.

Koulumme on ilmaisupainotteinen, joten olemme kehittäneet pitkittäislinjalla mahdollisuuden kehittää oppilaan itsetuntemusta ja vuorovaikutustaitoja kaiken ilmaisutaidon ohella. Ilmaisun osa-alueena toteutamme seikkailukasvatusta, joka antaa hienot mahdollisuudet oppilaan omien rajojen kartoittamiselle ja onnistumisen ilolle.

Näissä yhteyksissä saamme myös mahdollisuuden antaa ja saada henkilökohtaista kannustusta, joka on merkittävää jokaiselle lapselle. Oppilailla voi olla

erilaisia haasteita, joihin pyrimme löytämään ratkaisuja myös henkilökohtaisen coachingin avulla. Koulumme opettaja on koulutettu neuropsykologiseksi valmentajaksi ja hänen avullaan saavat useat oppilaat vuosittain henkilökohtaista valmennusta oman itsensä kehittämiseen ja omien haasteidensa ratkomiseen.

Sosiaalinen turvallisuus

Sosiaalinen turvallisuusajattelu lähtee luokkien perustamisesta. Muodostamme käytännössä tulevat luokat päiväkodista saatujen tietojen perusteella, koska koulussamme toimii esiopetus. Pohdittaessa esiopetusryhmän muodostamista teemme päiväkodin kanssa laadukkaan niveltämisen, jonka aikana tulevat oppilaat jo työskentelevät koulussa lyhyen jakson ja henkilökunta havainnoi heitä pohtien vahvasti oppilaiden vahvuusalueita, haasteita ja sosiaalisia taitoja. Näin pyrimme muodostamaan ryhmistä heterogeenisiä. Esiopetusryhmien avulla saamme ryhmädynaamisesti valmiimpia oppilaita aloitettaessa opetussuunnitelman mukaisten sisältöjen ja taitojen vuosittain lisääntyvä opiskelu.

Koulussamme on vahva työpariajattelu. Työpareilla ja rinnakkaisluokilla on yhtenäisen lukujärjestys, joka luo pohjan samanaikaisopetukselle ja ryhmäytymiselle. Joustavissa opetusjärjestelyissä jaamme oppilaita aktiivisesti esi-2-luokilla oman osaamisensa mukaan päivittäin erilaisiin tasoryhmiin. Näiden avulla oppilas saa oman prosessinsa tarpeista lähtien oman tasoistaan opetusta. Olemme pystyneet näin luomaan tilanteita, joissa 50:ttä oppilasta ohjaa jopa kahdeksan aikuista.

Oppilaalla on näin erilaisia ryhmiä ja monta turvallista aikuista, jotka tulevat hänelle hyvin tutuiksi vuosien varrella. Luokkien sosiaalista turvallisuutta kehitetään myös Lions Quest- ja Kiva-koulu- menetelmillä.

Koulumme opetussuunnitelmassa on myös seikkailu. Tämä antaa mahdollisuuden ryhmänä erilaisten ongelmien ratkaisuun, toisten tukemisen harjoitteluun ja luottamuksen kasvattamiseen.

Pedagoginen turvallisuus

Käytämme oppimisessa laaja-alaista tiedon etsintää ja rakentamista, jolloin etsimme myös jokaiselle sopivia oppimistapoja. Tämä näkyy käytännössä myös oppilaan valinnan mahdollisuutena esitellä ja taltioida omat työnsä. Nykypäivänä tällaisia valinnan mahdollisuuksia vaikka esitelmän laadintaan ovat myös ICT-laitteilla toteutettavat monipuoliset esitykset kuvineen ja videoklippeineen, kuunnelmat, itseohjatut ja kuvatut videot.

ICT-asioiden yhteydessä lähdemme lähdekritiikin rakentamisesta ja sosiaalisen median haasteista koskien jokaista yksilöä. Käytämme aktiivisesti laitteita ja ohjelmia, jotta voimme tuoda esille myös niiden haasteita, ja antaa yksilölle eväitä niiden välttämiseen ja ratkomiseen.

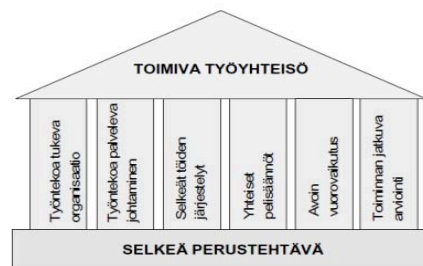
Koulumme pedagoginen turvallisuus lähtee riskien kartoituksesta. Olemme yh-

dessä kartoittaneet erilaisissa tilanteissa mahdollisia riskejä ja pyrimme niitä rajoittamaan. Pedagogisessa turvallisuusajattelussa olemme halunneet varustaa koulumme nykyaikaisilla välineillä ja kouluttaneet henkilöstöä niiden käyttöön sekä muihin nykyaikaisiin opetustapoihin. Pedagogista turvallisuutta voidaan kehittää koulutuksella ja tähän pyrimme kehityskeskustelujen kautta ohjaten ihmisiä koulutuksiin sekä järjestämällä erilaisia yhteisiä koulutustilaisuuksia.

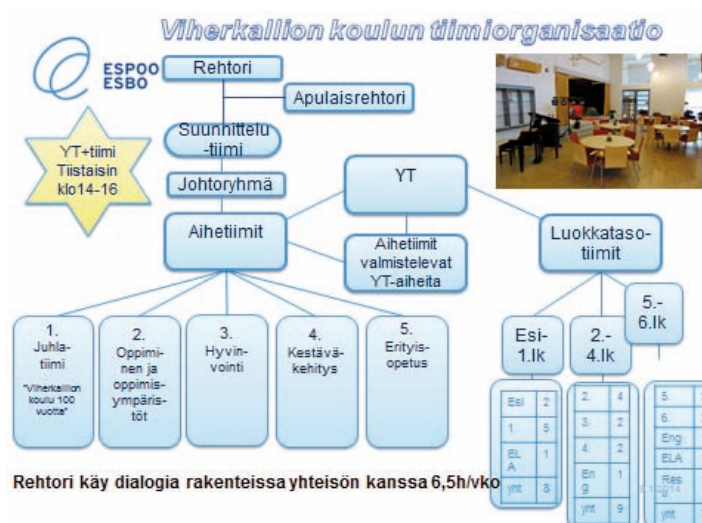
Henkilöstö

Kasvatustieteilijä pohtii asioita kasvatuksen ja opetuksen kautta pyrkien arjessa konkretiaan. Yllä avattujen psykologisen ja sosiaalisen turvallisuuden kehittämisen taustalla on hyvinvoiva työyhteisö. Työyhteisö tarvitsee vahvat peruspilarit voidakseen oikeasti luoda henkistä turvaa yksilölle ja ryhmälle.

Hyvän työyhteisön kriteerien mukaan yhteisölle täytyy rakentaa selkeä toimiva organisaatio, johtamisen täytyy olla työntekoa palvelevaa, töiden järjestelyjen tulee olla selkeät. Myös pelisääntöjen yhtenäisyys, avoin vuorovaikutus ja jatkuva arviointi ovat selkeän perustehtävän lisäksi edellytyksenä laadukkaalle hyvinvointivälle työyhteisölle.

Kuvio 5. Toimiva työyhteisö (Lähde. Toimivan työyhteisön perusta Pekka Järvinen 2001)

Kuvio 6. Viherkallion tiimiorganisaatio (Lähde. Mikko Leppänen)

Laadimme toimivan tiimiorganisaation yli kymmenen vuotta sitten, mutta vuositain olemme sitä kehittäneet ja hioneet käytäntöjä.

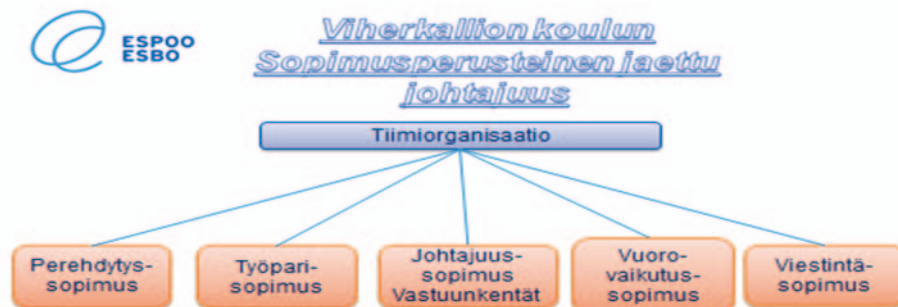
Tänä päivä Viherkalliota voi sanoa oppivaksi organisaatioksi. Olemme jakautuneet entisten luokkatasotiimien sijaan tehtäväpohjaisiin tiimeihin.

Jokaisella tiimillä on kokoontumisajat ja käytänteet, joihin kuuluu mm. avoimen muiston kirjaaminen virtuaaliopettajainhuoneeseen.

Tiimit kokoontuvat ammatilliseen keskusteluun aloittaen työnohjauksellisella kuulemiskierroksella. Tiimeissä ihmisillä on erilaisia rooleja ja tehtäviä, jotka on sovittu ennalta. Hyvän tiimiorganisaation tueksi olemme laatineet sopimusten avulla toimintakulttuurin, joka edistää työyhteisön hyvinvointia ja täten tukee koulun psykologista ja sosiaalista turvallisuutta.

Työyhteisön toiveet ja odotukset tulee sanoa ääneen ja täten todentaa ne ja samalla pohtia mikä on mahdollista ja mikä ei. Sopimukset käsittelevät perehdytystä, työpariutta, johtamista vastuunkenttineen, vuorovaikutusta neljällä eri tasolla sekä viestintää.

Itse sopimusten prosessoimiseen on käytetty runsaasti aikaa, mutta nyttemmin sopimukset käydään vuosittain läpi dialogin avulla kirjoittaen samalla auki toimintakulttuuria ja hiljaista tietoa, mutta myös luomalla pohjaa arvojohtamiselle. Koulumme Sopimusperusteinen jaettu johtajuus -idea palkittiin syksyllä 2013 Espoon kaupungin ja Laatukeskuksen järjestämässä innovaatiokilpailussa kunniamaininnalla.

Kuvio 7. Viherkallion organisaation tueksi luotu sopimusten malli (Lähde. Mikko Leppänen)

Suunnitelmat ja harjoittelu

Koulun turvallisuusajatteluun kuuluvat olennaisesti suunnitelmat ja vuosittainen turvallisuuskävely koko henkilöstön kanssa rakennuksessa. Espoon Pelastuslaitos on luonut pohjan, jonka avulla olemme käsitelleet ja kirjanneet tärkeät turvallisuuselementit ja harjoitelleet aktiivisesti erilaisten tilanteiden käsittelyä.

Espoon poliisilaitos on työstänyt koululle erilaisia toimintaohjeita yllättävien tilanteiden varalle. Espoon suomenkielinen opetusvirasto on laatinut toimintakortteja ja lukuvuosisuunnitelmaan liittyvän turvallisuussivun, joiden tarkoituksena on antaa toiminnalle rakennetta ja harjoittelulle pohjaa.

Viherkallion koulussa on rakennettu koulun turvallisuuskansio, jonka sijainti on kaikkien tiedossa ja saatavilla erilaisia tilanteita varten. Kansio sisältää Pelastussuunnitelman, Kriisisuunnitelman, toimintakortit, ohjeita erilaisiin poikkeuksellisiin tilanteisiin ja työturvallisuuden ohjeita.

Tämän lisäksi olemme halunneet rakentaa pikaohjeen erilaisia tilanteita varten. Henkilöstön kaikki yhteystiedot on ohjattu jokaisen työntekijän henkilökohtaiseen käyttöön myös kriisitilanteita varten.

Pelkät suunnitelmat eivät koskaan riitä. Tämän vuoksi harjoittelemme sovitusti erilaisia tilanteita varten vähintään kaksi kertaa vuodessa, mutta rehtorina järjestän aina myös yllätysharjoituksia, joihin olen ottanut tavakseni myös ohjelmoida etukäteen oppilaita antaen heille esimerkiksi roolin piiloutua harjoituksen ajaksi. Järjestämme koululla keskimäärin kaksi kertaa vuodessa fyysisen rajoittamisen koulutuksen, jonka tarkoituksena on kertoa perusteet välttää tällaisia tilanteita, mutta jouduttaessa niihin, on osattava käyttää turvallisia ja rauhoittavia otteita.

Alueen vastaavan tarkastajan tulee siis oppia aina olemaan huolellinen, eikä hän voi lähteä ajatuksesta – tämä on vain harjoitus. Näin kasvatamme vastuun kantamiseen.

Olemme suunnitelleet poistumistiet ja evakuointialueet ilmoituskäytäntöineen. Alueiden tarkastajat kiinnittävät värikkään Tarkastettu-kyltin jokaiseen tarkastettuun tilaan ja sulkevat ovet. Jokaisella luokalla on ns. sijaisen kansio. Kansio sisältää opetuksen kannalta välttämättömät tiedot, sekä poistumis- ja vaaratilanteiden pikaohjeet. Apulaisrehtorille olemme laatineet kansion, jossa on mm. oppilaslistat yhteystietoineen. Hän ottaa kansion mukaansa jokaisessa poistumisessa ja erikoistilanteessa.

Opettajien tehtävänä on ilmoittaa apulaisrehtorille läsnäolijat ja apulaisrehtori ilmoittaa rehtorille tilanteen oppilaiden osalta. Rehtori keskittyy mm. palokunnan vastaanottamisen, ongelman lähteen selvittämiseen ja muuhun johtamiseen. Tähän hänellä on mahdollisuus, koska tehtävät on etukäteen organisoitu. Olemme myös järjestäneet henkilöstöä ensiapukursseille sekä yhdessä Pelastuslaitoksen kanssa ensisammutusharjoituksia.

Olemme prosessissa

Pohtiessa turvallisuuskulttuurin luomista kokonaisuutena, huomaa siihen kuuluvan yllättävän monta tekijää. Pelkät suunnitelmat, harjoittelu tai rakennuksen turvallisuus eivät riitä. Kasvatustieteilijänä korostan yhteisössä olevien ihmisten merkitystä, kohtaamista, vuorovaikutusta ja hyvin voivaa työyhteisöä. Meidän tulee arvioida toimintaamme ja kehittää sitä jatkuvasti. Turvallisuusajatteluun kuuluu arvioinnin tulosten siirtäminen käytäntöön ja turvallisuuskulttuurin jatkuva ylläpito sekä kehittäminen. Olemme jatkuvassa prosessissa. Valitettavasti turvallisuuskulttuuri ymmärretään usein kapeasti suunnitelmina ja toimintakykyinä tilanteessa. Tilanteessa olemme tavallaan jo seurausten hoidossa ja epäonnistuneet ennakkoinnissa. Tämäkin on aina mahdollista, sillä kaikkeen emme voi vai-

kuttaa. Todellisuudessa turvallisuus on kuitenkin paljon yhteisöllisyyttä, yksilöiden huomioimista ja varhaista puuttumista – myös yhteiskunnan tasolla.

Marraskuussa 2013 ilmestyneen Viherkallion koulun oppilaskyselyn tulokset kertovat meidän saavuttaneen hyvän pohjan oppimiselle. Tämä kertoo turvallisuuskulttuurimme onnistumisesta. Oppilaat luokilta 4–6 vastasivat kyselyssä koulun olevan turvallinen ja hyvä oppimisympäristö keskiarvolla 5,6 (0-6) ja koulun aikuisten olevan turvallisia ja heiltä voi kysyä tarvittaessa apua keskiarvolla 5,7 (0-6).

Tuloksen arvoa nostaa se, että koulussamme työskentelee yleisopetuksen luokkien lisäksi 3–4 erityisopetuksen sopeutumattomien oppilaiden ryhmää.

Voimme olla tämän hetkiseen tilanteeseen tyytyväisiä ja aihetta iloon on, mutta nöyryys tulee säilyttää ja jatkaa edellä esitettyjen elementtien kehittämistä pyrkien hyvään tulokseen jatkossakin.

Kirjoittaja on toiminut 13 vuotta espoolaisen alakoulun rehtorina ja työskennellyt Espoon koulujen turvallisuustiimin jäsenenä vuodesta 2005. Kirjoittaja ottaa mielellään vastaan kommentteja aiheesta myös jälkikäteen voidakseen itse kehittyä.

LÄHTEET

www.oph.fi

Aiemmat seminaarijulkaisut

Ensimmäisen, vuonna 2002, järjestetyn yhteisen seminaarin (Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen laitos, Kadettikunta, Suomen Reserviupseeriliitto) seminaarijulkaisu oli ”Joukkosi eessä. Ajatuksia reserviläisarmeijan johtamisesta”.

Seuraava seminaari järjestettiin vuonna 2005, josta julkaistiin ”Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa” -seminaarijulkaisu.

Vuoden 2008 arvoseminaarista julkaistiin kirja ”Upseerina 100-vuotiaassa Suomessa – Millä arvoilla muutoksen maailmassa?”.

Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos, Kadettikunta ja Suomen Reserviupseeriliitto järjestivät ensimmäisen Nuoret, arvot ja maanpuolustus -hankeen arvoseminaarin vuonna 2009. Seminaarijulkaisu valmistui vuonna 2010 ja julkaistiin nimellä ”Minne kuljet suomalainen sotilasjohtaja? – Suomalaisen sotilasjohtamisen seminaari 2009”. Julkaisu on ladattavissa Doria-julkaisuarkistosta).

Vuoden 2010 arvoseminaarin järjestämiseen osallistui ensimmäistä kertaa myös Poliisiammattikorkeakoulu. Seminaarin julkaisu ”Nuoret, arvot ja maanpuolustus. Yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa” valmistui vuonna 2011. Julkaisu on ladattavissa Doria-julkaisuarkistosta (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2174-6>).

Vuoden 2011 arvoseminaarin julkaisu ”Hyvä – paha hallinto. Johtaminen, tilannekuva, tieto ja luottamus turvallisuudessa” julkaistiin vuonna 2012. Julkaisu on ladattavissa Doria-julkaisuarkistosta (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2324-5>).

Vuoden 2012 arvoseminaarin julkaisu ”Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?” Julkaistiin vuonna 2013. Julkaisu on ladattavissa Doria-julkaisuarkistosta (<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201303212582>).

Seminaarin järjestäjät

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN JOHTAMISEN JA SOTILASPEDAGOGIIKAN LAITOS

on Santahaminassa sijaitseva Maanpuolustuskorkeakoulun ainelaitos, joka vastaa johtamisen ja sotilaspedagogiikan opetuksesta ja tutkimuksesta. Laitoksen tieteelliset intressit keskittyvät muun muassa sotilaspedagogiikkaan, sotilaan eettisyyteen, johtamisen teorioihin ja toimintaympäristöihin, strategiseen kommunikaatioon, lakiin ja kansainväliseen oikeuteen.

www.maanpuolustuskorkeakoulu.fi

POLIISIAMMATTIKORKEAKOULU

on Suomen ainoa poliisioppilaitos. Poliisiammattikorkeakoulu vastaa poliisikoulutuksen rekrytoinneista, opiskelijavalinnoista, poliisin perus- ja jatkotutkinnoista sekä toteuttaa alan täydennyskoulutusta ja tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Poliisiammattikorkeakoulu osallistuu aktiivisesti turvallisuusalan yhteiskunnalliseen keskusteluun.

www.polamk.fi

KADETTIKUNTA RY

on itsenäisen Suomen kadettikouluissa ja Maanpuolustuskorkeakoulussa upseerin tutkinnon suorittaneiden vuonna 1921 perustettu maanpuolustusaatteellinen yhdistys, jonka toiminnalla vahvistetaan kadettiupseeriston yhtenäisyyttä sekä ylläpidetään upseeriston arvostusta ja asemaa yhteiskunnassamme. Kadettikunta pyrkii myös lisäämään suomalaisten maanpuolustustahtoa osallistumalla turvallisuuspoliittiseen keskusteluun sekä jakamalla turvallisuuspoliittista tietoa.

www.kadettikunta.fi

SUOMEN RESERVIUPSEERILIITTO RY

on vuonna 1931 perustettu reserviupseerien etuja ja valmiuksia kehittävä toiminnallinen ja aatteellinen maanpuolustusjärjestö. Liiton tehtävänä on ylläpitää reserviupseerien sotilaallisia tietoja, johtajakykyjä ja valmiuksia sekä toimia yhdistystensä ja niiden jäsenten välisenä yhdyssiteenä. Toiminnan päämääränä on Suomen kokonaisturvallisuuden edistäminen. Liiton 320 jäsenyhdistyksessä on 28 000 henkilöjäsentä.

www.rul.fi

Aiemmin tässä sarjassa on julkaistu

N:o 11 (2013)

Ukkonen, Mari (toim.): Asevelvollisuus kansalaisoikeutena – kuka kasvattaa, kuka kouluttaa?

N:o 10 (2013)

Rantapelkonen, Jari & Salminen, Mirva (toim.): The Fog of Cyber Defence.

N:o 9 (2013)

Mäkinen, Juha (toim.): Asevelvollisuuden tulevaisuus.

N:o 7 (2012)

Kolttola, Eeva (toim.): Hyvä - paha hallinto. Johtaminen, tilannekuva, tieto ja luottamus turvallisuudessa -seminaarin julkaisu.

N:o 7 (2011)

Sirén, Torsti (toim.): Strateginen kommunikaatio ja informaatio-operaatiot 2030.

N:o 6 (2011)

Tuominen, Juha (toim.): Nuoret, arvot ja maanpuolustus.

N:o 5 (2010)

Terho, Sampo (toim.): Näkökulmia maanpuolustustahtoon.

N:o 4 (2010)

Sirén, Torsti (toim.): Minne kuljet suomalainen sotilasjohtaja? Suomalaisen sotilasjohtamisen seminaari 2009.

N:o 3 (2009)

Kiuru, Jukka (toim.): Johdatus johtamiseen.

N:o 2 (2009)

Sirén, Torsti (toim.): Verkostoavusteinen puolustus 2030.

N:o 1 (2009)

Terho, Sampo (toim.): Strategian jäljillä.

Maanpuolustuskorkeakoulu

Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos
PL 7, 00861 Helsinki
» www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-2584-3
ISBN 978-951-25-2585-0 (PDF)
ISSN 1798-0402

TNS

Puolustusvoimat

» www.puolustusvoimat.fi